

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ARAP BAHARI SONRASI KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ KARŞISINDA
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN REAKSİYONU; GÖÇ VE KOMŞULUK
POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM**

Hazırlayan

Mehmet ERKMEN

180426104

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Orhan BATTIR

KARAMAN – 2021

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ARAP BAHARI SONRASI KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ KARŞISINDA
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN REAKSİYONU; GÖÇ VE KOMŞULUK
POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM**

Hazırlayan

Mehmet ERKMEN

180426104

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Orhan BATTIR

KARAMAN – 2021

ENSTİTÜ TEZ ONAY FORMU

Doküman No	FR-285
İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
Revizyon Tarihi	27.10.2020
Revizyon No	01
Sayfa No	1/1

ARAP BAHARI SONRASI KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ KARŞISINDA
AVRUPA BİRLİĞİ'NİN REAKSİYONU; GÖÇ VE KOMŞULUK
POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM

Tezin Kabul Ediliş Tarihi 07 / 04 2021

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 18 / 03 / 2021 tarih ve 11 / 294 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

ÖNSÖZ

2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan iktidar karşıtı geniş kitleleri etkileyen gösterilerin 2011 yılında Libya, Mısır ve Suriye başta olmak üzere Cezayir, Bahreyn, Sudan, Yemen ve Lübnan gibi Kuzey Afrika ülkelerinde yol açtığı halk ayaklanmalarına uluslararası ilişkiler literatüründe "*Arap Baharı*" adı verilmiştir. Arap Baharı olaylarından doğrudan etkilenen, mevcut kaos ortamından ve iç savaştan kaçarak ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan insanlar, başta en yakın ve ulaşılması en kolay ülkelere yönelik olmak üzere kitleler halinde göç etmeye başlamıştır. Düzensiz kitlesel göç hareketlerinin hem göç edenlerin hayatları hem de göç ettikleri ülkeler üzerinde sosyal, ekonomik, siyasi vb. pek çok açıdan olumlu/olumsuz önemli birtakım etkileri olması kaçınılmazdır. Bu tez çalışmasının temel konusu, Arap Baharı sonrasında oluşan kitlesel göçlerin AB ülkelerinin göç ve komşuluk politikaları üzerindeki etkileridir. Bu çerçevede öncelikle göçle ilgili temel kavramlara, göçün tarihsel gelişimine, nedenlerine, türlerine kısaca değinilerek Arap Baharı süreci ve sonrasında oluşan kitlesel göçlerin AB göç politikalarında yol açtığı değişim ve dönüşüm ayrıntılı olarak değerlendirilecektir.

Çalışmanın tüm aşamalarında bana destek sağlayan, tüm sabrı ile bana öğretici bilgiler vererek rehberlik eden ve hayat boyu kullanacağım bilgileri kazandıran değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Orhan Battır'a teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Tez çalışmamda bana destek olan bölüm başkanım Prof. Dr. Ali Ayata, Dr. Öğr. Üyesi Levent Yiğittepe ve Doç. Dr. Yiğit Anıl Güzelipek hocalarıma değerli bilgi ve tecrübelerini benimle paylaştıkları ve yardımlarını esirgemedikleri için teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet ERKMEN

Karaman, 2021

ARAP BAHARI SONRASI KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ KARŞISINDA AVRUPA BİRLİĞİ'NİN REAKSİYONU; GÖÇ VE KOMŞULUK POLİTİKALARINDAKİ DEĞİŞİM

ÖZET

Tarih boyunca savaşlara, barışlara ve birçok sosyolojik oluşuma sahne olan dünyamız gittikçe önemi artan g   hareketlerine de sahne olmaktadır. G   alan ve g   gönderen ülkelerin ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yapılarını etkileyen göç hareketleri günümüzde uluslararası iş birliği içerisinde yönetilmesi ve çözümlenmesi gereken en önemli konulardan biridir. Arap Baharı sonrasında yaşanan kitlesel göç hareketleri AB'nin g   politikalarında önemli değişikliklere yol açmıştır. Bu tez çalışmasının amacı Arap Baharı sonrası dönemde maruz kaldığı kitlesel göçler karşısında Avrupa Birliği  yesi ülkelerin izlediği politikaları ve bu süreçte birbirleriyle ilişkilerinde yaşananları ele alarak, AB'nin güç ve komşuluk politikalarına dair bir gelecek perspektifi ortaya koymaktır. Tezin temel hipotezi, Arap Baharı sonrasında oluşan kitlesel göçlerin AB G   ve Göçmen Politikaları yanında *Birlik*  yesi ülkelerin ortak politikalara ilişkin bakışlarının da değişmesine yol açtığıdır. Çalışmanın birinci bölümünde göç hareketlerinin tarihsel gelişimi, nedenleri, türleri ve g  le ilgili kavramlar üzerinde durulmuş, ikinci bölümünde Arap Baharı sürecinin nedenleri, sonuçları ve sonrasında oluşan uluslararası kitlesel göçlerin niteliği, yönü ve etkileri ele alınmıştır. Son bölümde ise Arap Baharı sonrasında oluşan kitlesel göçlerin AB G   ve Komşuluk Politikalarına etkisi ve yol açtığı değişim ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Avrupa Birliği, G  , Mülteci

**EUROPEAN UNION’S REACTION TO MASS IMMIGRATION AND REFUGEES
AFTER ARAB SPRING; POLICY CHANGES IN NEIGHBOURHOOD
RELATIONSHIPS AND IMMIGRATION**

ABSTRACT

The world history has witnessed wars, peace and many significant sociological events; refugees and mass migrations are becoming the latest examples of such events which have direct impacts to the economical, cultural, social and political environments of the related countries. Therefore, effectively managing these movements require international cooperation. Overwhelming majority of these refugees were headed to the European Union (EU) countries and the numbers were so significant that it caused the EU to make changes in its immigration policies. The purpose of this thesis is to provide a future perspective for EU policies on foreign affairs and immigration by analyzing the relations between EU countries in reaction to refugee movements after Arab Spring. The main hypothesis of this work is that the refugees and the mass immigration caused by the Arab Spring changed the EU’s foreign relations and immigration policies, as well as the member countries’ view on EU’s common policies. The first part of the thesis analyzes immigration, its causes, types and the related terminology in a historical context; the second part examines the sociological conditions that paved the way for the Arab Spring and the consequences of the mass migration that followed; the last part of the thesis focuses on the EU’s foreign and immigration policies, and how they were impacted by the refugee movements that followed the Arab Spring.

Keywords: Arab Spring, European Union, Immigration, Refugees

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÖÇ OLGUSUNA DAİR	5
1.1.Göç Kavramının Tanımı	5
1.2. Göçün Nedenleri	7
1.2.1. Siyasi Faktörler	11
1.2.2. Ekonomik Faktörler	11
1.2.3 Sosyokültürel Faktörler	13
1.3. Göç Türleri.....	13
1.3.1. Göç Eylemini Gerçekleştiren Kişi Sayılarına Göre Göçler	14
1.3.2.Göç Edinilen Yerde Kalma Süresine Göre Göçler.....	16
1.3.3. Yasal Prosedürlere Göçler.....	17
1.3.4. Göçün Oluşumu ve İradesine Göre Göçler	18
1.3.5. Göç Edinilen Yer ve Mesafesine Göre Göçler	19
1.4. Uluslararası Göç ile İlgili Bilinmesi Gereken Kavramlar	20

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP BAHARI VE SONRASINDA YAŞANAN KİTLESEL GÖÇLER.....	23
2.1. Arap Baharı Coğrafyasında Göçlerin Nedenleri.....	23
2.1.1. Siyasi Nedenler	27
2.1.2. Ekonomik Nedenler	28
2.1.3. Sosyal Nedenler	29
2.2. Arap Baharı Süreci ve Sonrası Göçlerin Niteliği, Yönü ve Sonuçları	29
2.2.1. Arap Baharı'nın Yol Açtığı Göçlerin Özellikleri.....	31
2.2.2. Arap Baharı Sonrası Oluşan Kitlesele Göçlerin AB Ülkelerine Yönelmesi ve Güncel Göç Rotaları.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ POLİTİKALININ TARİHİ SEYRİ VE ARAP BAHARI SONRASINDAKİ DÖNÜŞÜM	35
3.1. Avrupa Birliği ve Göç Politikalarının Tarihsele Gelişimi	35
3.1.1. Misafir İşçi (Açık Kapı) Dönemi (1945-1970)	38
3.1.2. Aile Birleşmeleri (Sınırlandırılmış) Göç Dönemi (1970-1990).....	40
3.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Göç Dönemi (1990-2000).....	44
3.1.4. Kıta Dışı Sahalardan Yoğun Göç Dönemi (2000 ve sonrası)	48
3.2 Avrupa Birliği'nin Ortak Göç Politikaları Oluşturma Çabaları.....	51
3.2.1. Trevi Grubu	52
3.2.2. Schengen Anlaşması	53
3.2.3. Maastricht Anlaşması.....	55
3.2.4. Amsterdam Anlaşması	57
3.2.5. Tampere Zirvesi	58

3.2.6. Lizbon Anlaşması ve Stockholm Programı.....	61
3.3. Arap Baharı Sürecinde Avrupa Birliği Göç Politikası	63
3.3.1. Arap Baharı Sonrasında AB Göç Politikalarında Değişim ve Dönüşüm.....	69
3.3.2 Arap Baharı Sonrası Ortak Göç Politikalarında Kırılma ve Fikir Ayrılıkları	74
3.4. Bazı AB Ülkelerinin Arap Baharı Sonrası Uyguladığı Göç Politikaları	77
3.4.1 Sınır Olmayan AB Ülkeleri'nin Göç Politikaları.....	78
3.4.2. Sınır AB Ülkeleri'nin Göç Politikaları	80
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	86
KAYNAKÇA.....	93
ÖZGEÇMİŞ.....	Error! Bookmark not defined.

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AET	:	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	:	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ABA	:	Avrupa Birliği Anlaşması
AT	:	Avrupa Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
BMMYK	:	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CEAS	:	Common European Asylum System (Ortak Avrupa Sığınma Sistemi)
EURATOM	:	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
EASO	:	European Asylum Support Office (Avrupa İltica Destek Ofisi)
EURODAC	:	European Asylum Dactyloscopy Database (AB Düzensiz Sınır Geçişlerini Tanımlamak İçin Parmak İzi Veritabanı)
EUROPOL	:	European Union Agency for Law Enforcement Cooperation (Avrupa Birliği Kolluk İşbirliği Teşkilatı)
EUROSUR	:	The European Border Surveillance system (Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi)
ETIAS	:	Avrupa Seyahat Bilgileri ve Yetkilendirme Sistemi
FRONTEX	:	European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union (Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı)
KAO	:	Kuzey Avrupa ve Ortadoğu
NDICI	:	Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument

IOM	:	International Organisation of Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
OPEC	:	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği)
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	:	Türk Dil Kurumu
UNHCR	:	United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNICEF	:	United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım)
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
VIS	:	Vize Bilgi Sistemi

GİRİŞ

Modern dönemde çok boyutlu bir uluslararası bir sorun olarak karşımıza çıkan göç olgusu hem göç alan ve göç veren ülkeleri hem de transit ülke dediğimiz, göç güzergahı üzerinde bulunan ülkeleri derinden etkilemektedir. Göç kavramı önceden sadece sosyal bir sorun olarak algılansa da son yıllarda siyasi, kültürel ve ekonomik anlamda pek çok alanı ilgilendiren bir konu hâline gelmiştir. Dünya geneline bakıldığında, her ülkenin göç hareketlerinden -farklı düzeylerde de olsa- mutlaka etkilendiği görülmektedir.

Tarihin her döneminde çeşitli sebeplere bağlı olarak göç hareketleri görülmüştür. Bu göçlerin oluşumu, dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi durumları ile doğrudan bağlantılı olmuştur. Son yıllarda kitlesel göç hareketleri ve uluslararası göç sayılarında, geçmiş yıllara oranla hızlı bir artış olduğu Birleşmiş Milletler (BM) verilerinden anlaşılmaktadır. BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı'na göre 2020 yılı itibariyle uluslararası göçmen sayısı, 2010 yılından bugüne 79 milyon kişi artarak, yaklaşık 302 milyon kişiye ulaşmıştır. Uluslararası göçmen sayısının dünya nüfusuna oranı 2000 yılında %2,8 iken, 2020 yılında bu oran %4.2'e yükselmiştir (BM, 2020).

Göç, göçmen, mülteci, sığınmacı sorunu günümüzde tüm toplumların karşı karşıya kaldığı en önemli küresel sorunlardan biridir. İnsanlar çeşitli nedenlerle kendi ülkelerinden ayrılıp başka ülkelere göç etmekte ve göç edilen ülkeler göçün meydana getirdiği sonuçlara yönelik çeşitli politikalar üretmek ve geliştirmek durumunda kalmaktadırlar. Bu politikalar göç/göçmen ve sığınmacıları kabullenen, yapıcı ve içselleştirici karakterde olabileceği gibi, reddiyeci ve dışlayıcı da olabilmektedir. (Duruel, 2017 : 2). Göç alan ülkeler dönemin şartları, yaşlı nüfus yoğunluğu, nüfusun azalması, işgücü açığı gibi nedenlere bağlı olarak bu politikalarını şekillendirmektedir.

Tunus'ta başlayan iktidar karşıtı geniş çaplı gösterilerin 2011 yılında Libya, Mısır ve Suriye başta olmak üzere Cezayir, Bahreyn, Sudan, Yemen ve Lübnan gibi Kuzey Afrika ülkelerinde yol açtığı halk ayaklanmalarına uluslararası ilişkiler literatüründe "*Arap Baharı*" adı verilmiştir. Arap Baharı ile başlayan büyük çaplı toplumsal olaylar, kitlesel göçleri tetiklemiştir. Tunus ve Libya'da halk ayaklanmaları başladıktan sonra bu ülkeler, İtalya'ya yasa dışı yollarla geçmeye çalışan göçmenlerin ayrılış noktası olmuştur. Tunus coğrafi konumu gereği öteden beri, başta AB Ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye göç veren bir ülkedir. Arap Baharı süreci ve sonrasında söz konusu göçlerin katlanarak arttığı görülmektedir. Öyle ki bu süreçte yaşanan göç hareketleri AB göç ve komşuluk politikalarının değişmesine neden olmuştur.

2011 yılında ağır etkileri Tunus, Mısır, Bahreyn, Libya ve Suriye'de görülen Arap Baharı bölge ülkelerinin herbirinde, yönetimler üzerinde farklı değişimlere sahne olmuştur. Örneğin; Tunus ve Mısır'daki diktatör yönetimler kısa sürede el değiştirirken, Libya, Yemen ve çözüm bulunamayan Suriye'deki gösteriler iç savaş/kaosa dönüşmüştür. Bu süreçte çok sayıda insan yerlerinden edilmiş, can ve mal güvenliğinden yoksun kalmış ve -sayısı net olarak belirlenemeyen- yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiştir. Günümüzde kronikleşen ve derinleşen bu sorunlar kitlesel göç hareketlerinin hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur.

Ekonomi temelli politikalarla birleşmeyi sağlayan ve günümüzde küresel bir güç olan AB ülkeleri, ekonomik, sosyal ve toplumsal sorunlar nedeniyle göç etmek durumunda olanlar için daima bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Genel anlamda barış ortamının hakim olması, ekonomik ve sosyal refah düzeyinin yüksek olması göçmen ve mültecilerin AB'ye göç etmesinde etkili olmaktadır. AB'nin göç politikaları ve göçe/göçmenlere karşı tutumu kuruluşundan bu yana bölgesel ve küresel düzeyde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerden

etkilenmiş, dönem dönem değişim göstermiştir. AB ülkelerinin çoğunda son dönemde giderek artan milliyetçi eğilimler, yönetimlerin göç konusunda daha katı ve radikal politikalara yönelmesine neden olmaktadır. AB içinde Schengen ve Dublin konvansiyonlarında geliştirilen ortak göç ve sığınma politikaları ile Avrupa ülkelerine gelen göç geçişlerin dizginlemesinin amaçlandığı (Castles & Miller, 2008: 32) bilinmektedir.

Khader'in de belirttiği gibi Avrupalı ülkelerin Arap Coğrafya'sına yönelik tutumu hep sorunlu bir bölge olarak görülmüş, bu bölgeyi sürekli olarak "en iyi açıdan bir petrol kuyusu ve büyük bir pazar veya en kötü açıdan çalkantılı ve tehlikeli bir bölge" olarak görmüşlerdir (Khader, 2013: 9). Bu bağlamda Arap Dünyası ve Akdeniz'de oluşabilecek sorunlar enerji, güvenlik ve pazar ekonomisi bağlamında doğrudan AB ülkelerini etkileyecektir. Bu yüzden AB, Arap Dünyası ve Kuzey Afrika ülkeleri ile komşuluk politikaları geliştirmek zorundadır. Jan Zielonka'ya göre AB'yi "*bir çeşit imparatorluk*" gibi görmemiz de fayda vardır. Avrupa modern zamanda bir imparatorluktur. Belirli kesin sınırları ve merkezi bir otoritesi ya da önemli bir ölçüde bir askeri gücü yoktur ancak "AB çok büyük bir coğrafi alanı temsil etmekte, uluslararası gündemi etkileyebilmekte ve dünyanın çeşitli bölgelerinde özellikle de komşuluk alanında meşruiyet kavramını şekillendirebilmektedir" (Zielonka, 2013: 32-35). Bu çerçevede AB'nin komşuluk ve göç politikalarını, imparatorluklara benzer şekilde geliştirmesi ve çevresindeki sorunlar meydana gelmeden çözüm üretmesi gerektiği söylenebilir. Örneğin Arap Dünyası ve Kuzey Afrika'da oluşabilecek savaş ve iç karışıklıklar doğrudan Akdeniz üzerinden AB ülkelerine yönelik göç dalgalarına neden olarak ekonomi ve güvenlik açısından bu ülkeler için tehdit oluşturacaktır. Bu durum da AB'yi ve Birlik ülkelerini göç ve komşuluk politikalarını gözden geçirmeye ve birtakım önlemler almaya yöneltmektedir.

AB Göç Politikaları'nın temel amacı iç/dış sınırların kontrolü ve korunması, AB içinde özgürlük, adalet ve güvenlik alanlarında oluşan tehditlerin ortadan kaldırılmasıdır. Arap Baharı sonrasında artan kitlesel göç akımları AB Ortak Göç Politikaları konusunda çeşitli fikir ayrılıklarını ortaya çıkarmıştır. Her ne kadar birlik olsa da küresel bir kriz karşısında kendi ulusal çıkarlarını önceleyen gelişmiş AB ülkeleri ile göç akınlarından ekonomik ve sosyal açıdan doğrudan etkilenen sınır AB ülkeleri arasında ciddi güven sorunları doğmuştur. Birlik ülkelerindeki görüş ayrılıkları, dayanışma eksikliği ve çıkar çatışmalarının ortak göç politikası oluşturmayı zorlaştırdığı görülmektedir. Avrupa sınırlarına gelen göçmenlerin geri döndürülmesi ve bu süreçte binlerce göçmenin hayatını kaybetmesi sınırlarını kapatan Birlik ülkelerinin artması göç krizinin derinleşmesine neden olmuştur.

Arap Baharı sonrasında oluşan kitlesel göçlerin AB politikalarına etkilerinin ele alındığı bu tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, göç hareketlerinin tarihsel gelişimi, nedenleri, türleri ve göçle ilgili temel kavramlar üzerinde durulmuş, ikinci bölümde Arap Baharı sürecinin nedenleri, sonuçları ve sonrasında oluşan uluslararası kitlesel göçlerin niteliği, yönü ve etkileri ele alınmıştır. Son bölümde ise Arap Baharı sonrasında oluşan kitlesel göçlerin AB Göç ve Komşuluk Politikalarına etkisi ve yol açtığı değişim ortaya konmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÖÇ OLGUSUNA DAİR

1.1.Göç Kavramının Tanımı

Sosyal bilimlerin önemli çalışma alanlarından biri olan göç kavramının pek çok tanımı bulunmaktadır. En genel anlamda göç; "ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, hicret, muhaceret" (TDK, 2020) şeklinde tanımlanabilir. Toros ise göç kavramını biraz daha açarak "kişilerin yaşamakta oldukları topraklardan, sahip oldukları ekonomik imkanlardan, yerleşmiş sosyal yapılardan, kültürlerinden ve toplumsal yaşamın daha nice unsurlarından koparak ya da kopartılarak yeni ortamlara yerleşmesi, bu ortamlarda yeni bir yaşam kurması" şeklinde tanımlamıştır (Toros, 2008: 9). Göç coğrafi bir kavram olarak nitelendirilebilir ve bireylerin yaşamlarını sürdürdükleri yerden farklı bir şehre ya da kırsal alanlara yeniden yerleşmesini anlatır (Bartram, Poros, & Monforte, 2017: 151). Göç kavramı sosyal, siyasi, kültürel, ekonomik ve demografik yönleriyle bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir.

Göç, insanlığın varoluşundan günümüze kadar her dönemde siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlerle gerçekleşmiş ve güncelliğini kaybetmemiş bir olgudur. Dünya genelinde göçlerden etkilenmeyen ülke yoktur. Son yıllarda kitlesel göç hareketlerinin geçmiş yıllara oranla giderek arttığı Birleşmiş Milletler (BM) verilerinden anlaşılmaktadır. BM verilerine göre 2020 yılı itibarıyla uluslararası göçmen sayısı 2010 yılından 2020 yılına kadar 79 milyon

artarak 302 milyonu aşmış durumdadır. Uluslararası göçmen sayısının Dünya nüfusuna oranı 2000 yılında %2.8 iken, 2020 yılında bu oran %4.2'e yükselmiştir (BM, 2020). Kitlesel göç hareketlerinin son yıllarda artması, göç konusunun önemini ve güncelliğini koruduğunu bir kez daha göstermiştir.

Göç kavramı birçok bilim dalını etkilediği için farklı tanımlarına rastlamak mümkündür. Sosyal bilimler perspektifinden bakıldığında göç; bireylerin ve/veya grupların sembolik, coğrafi veya siyasi sınırların ötesine, yeni yaşam alanlarına ve yeni/topluluklara yönelik olan hareketlerini anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Marshall, 1999: 685). Yeni yaşam alanları için fiziksel yer değişikliği anlamına gelen bu kavram siyasi, sosyal ve ekonomik olarak çok boyutlu bir eylemdir. En genel anlamıyla yaşanılan yerin, yönetsel bir sınırın dışına doğru değiştirilmesini ifade eden göç, hem köken hem de hedef ülkeleri etkileyen toplumsal bir eylemdir (Castles ve Miller, 2008: 32). Göç kavramı insanların içinde bulundukları ortamdan fiziki olarak ayrılıp başka bir yere gitmesi şeklinde gerçekleşen mekansal değişikliğe karşılık gelir. Ancak çok yönlü, karmaşık ve heterojen niteliğiyle, sadece içinde bulunulan mekandan başka bir mekana gitmeyi yani fiziki bir yer değiştirmeyi değil aynı zamanda sosyoekonomik ve kültürel bir yapıdan ve ortamdan başka bir ortama geçmeyi de ifade etmektedir (Şeker ve Uçan, 2016: 205). Belirli kuşaklar için bireylerin memleketlerinden ayrılma ve yeni bir topluma/kültüre yeniden uyum sağlama süreci olarak görülen (Markley, 2011: 372) göç sadece fiziksel yer değişikliği değil, çok boyutlu bir kavramdır. Dolayısıyla göç kavramını sadece fiziksel yer değişikliği olarak değil, bireylerin ve toplumların hayatını etkileyen tüm yönleriyle ele almak ve değerlendirmek gerekmektedir.

Toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. tüm bünyesi ile yakından ilişkili olan göç çok yönlü karektere sahip oluşu sebebiyle herkesin ilgisini çeken bir konudur.

Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya küçük toplulukların nüfusunun gelişmesini (artış veya azalmasını) etkileyen önemli faktörlerden biri olarak nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında da değişime yol açar. Bu değişim de toplumların kültürel, ekonomik ve politik yapısını etkiler (Akkayan, 1979: 20).

Günümüzde göç hareketlerine bireyin, grubun ya da bir topluluğun mekansal düzeyde yer değiştirmesinden çok daha öte bir anlam yüklenmektedir. Göç; bireylerin, grupların, toplumların algılarındaki değişim ile başlayan, mekanda yer değiştirme ile devam eden ve varılan yere uyumla tamamlanan bir süreçler bütünü olarak değerlendirilmektedir (Battır, 2020: 8). Küreselleşme, sosyal medya kullanımı vb. sebeplerle birlikte ülkeler arasında artan insan hareketliliği, göç olgusunu siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarıyla güncelliğini kaybetmeyen son derece önemli bir olgu haline getirmiştir.

1.2. Göçün Nedenleri

Tarih boyunca insanların çeşitli zamanlarda çeşitli nedenlerle bireysel veya kitlesel olarak yer değiştirdiği bilinmektedir. İnsanların göç sürecine eğilimi gönüllü ve zorunlu şartlar olarak görülmektedir. Göçlerin büyük bir kısmı zorunlu olarak meydana gelmiştir. Uluslararası göçün hız kazanmasında küreselleşmenin büyük etkisi olmuştur. Küreselleşme, ülkeler arasındaki göç ilişkisinin çeşitli boyutlarda araştırılmasını gerektirmektedir.

Uluslararası göç sebep ve sonuçlarına yönelik farklı kuramlar geliştirilmiştir. Günümüzde çalışmalar çağdaş göç evrelerinin tek bir kuram ile açıklanamayacağını, tek yönlü bir disiplin bakış açısıyla tanımlanamayacağını kabul etmektedir (Massey, ve diğerleri, 1993: 431-466). Uluslararası göçe ilişkin geliştirilen başlıca kuramlar İtme-Çekme Kuramı,

Merkez Çevre Kuramı, Göç Sistemleri Kuramı, İlişkiler Ağı Kuramı'dır. Göç eyleminin temel nedenlerini ortaya koymanın yanında modern dönem göç hareketlerinin farklı yönleriyle açıklanmasına da önemli ölçüde imkan sağlayan bu kuramlara kısaca değinmekte yarar vardır.

İtme-Çekme Kuramı: Everett Lee'nin *A Theory of Migration* adlı makalesinde ortaya koyduğu itme-çekme kuramına göre göçün oluşmasına neden olan etmenler dört başlık altında toplanmaktadır. Bunlar *i*-Yaşanılan yerle ilgili etmenler, *ii*-Gidilmesi düşünülen yerle ilgili etmenler, *iii*-Engeller, *iv*-Bireysel etmenlerdir (Çağlayan, 2006: 17). Bu kurama göre yaşanılan yerin ve göç edilmesi planlanan bölgenin itici ve çekici özellikleri bulunmaktadır. Bireysel veya kitlesel koşullar göç kararını belirlemektedir. Endüstrileşmiş ve gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin göçmen işçilere çekici geldiği, göç eyleminin kendi ekonomik durumlarını geliştirmek amacına yönelik olduğu kabul edilmektedir (Şahin, 2001: 62). İtme çekme kuramında, gelişmişlik düzeyi yüksek, endüstrileşmiş ülkelerin; kendi ülkelerinde iş bulamayan ya da çok düşük ücretlerle sosyal güvenlikden yoksun olarak çalışan işçilere çekici geldiği tezi kabul edilmektedir. İşgücü göçü açısından bakıldığında, yaşanılan ülkenin çalışma koşulları itici etmenleri, göç edilecek ülkenin vaat ettiği çalışma koşulları çekici etmenleri oluşturmaktadır (Aksoy, 2012: 298). İtici ve Çekici etmenler bireysel ve kitlesel göçlerde en önemli sebepler arasında yer almaktadır.

Merkez-Çevre Kuramı: Immanuel Wallerstein'ın 1974 tarihli *The Modern World System* adlı eserine dayanan kuramın savunucuları, uluslararası göçün kökenini 16. yüzyıldan itibaren gelişen ve yayılan dünya pazarının yapısına bağlamaktadır (Massey, ve diğerleri, 1993: 431-466). Dünya Sistemleri Kuramı olarak da adlandırılan bu kuram, göç olgusunu sosyalist bakış açısı ile irdelemekte, göç sürecini sömürgecilik ile ilişkilendirmektedir (Mutluer, 2003). Dünya büyük bir pazar olarak düşünüldüğünde, 16. yüzyılda hâkim olan

sömürgeci düzen bugün de bir anlamda devam etmektedir. Küreselleşme sürecinde gelişmiş ülkeler teknoloji, üretim, hammadde, sermaye ve emeğin denetimine ilişkin üstünlük sağlamaktadır. İşgücünün, bunun bir sonucu olarak çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru yer değiştirdiği ileri sürülmektedir (Aksoy, 2012: 293-303). Çevre ülkelerin işgücü, hammadde ve topraklarının dünya pazarlarının kontrolü altına girmesiyle birlikte çeşitli göç akımları ortaya çıkmakta ve bunların önemli bir kısmı da dış ülkelere yönelmektedir (Abadan-Unat, 2006:16-17). Merkez ülkeler üretim maliyetlerini azaltmak için ucuz işgücünü kullanmaktadır. Dünya Sistemleri Kuramı; sermayenin çıkarlarını her şeyin belirleyicisi olarak görmesinin yanı sıra, uluslararası göçü şekillendiren küreselleşmenin yapısal öğelerine fazla önem vermesi, insana bağlı bir süreç olarak göç kararının verilmesinde bireylerin ve grupların motivasyon ve eylemlerine ise gereken önemi vermemesi sebebiyle eleştirilmiştir (Toksöz, 2006: 20).

Göç Sistemleri Kuramı: Uluslararası ilişkiler alanında, ekonomik ve siyasal temelli olarak geliştirilmiş kuramsal bir çerçevedir (Çağlayan, 2006: 17). Bu kurama göre, belirli nedenlerle tarihsel bir bağı ya da ilişkisi bulunan iki ya da daha fazla ülke arasında, göçmen protokolleri ile bir göç sistemi oluşturulmaktadır. Kuramdaki önemli nokta, söz konusu ülkeler arasında göç ilişkisinden önce, ekonomik, siyasal ya da askeri bir bağın bulunmuş olmasıdır. Bu anlamda, Birinci Dünya Savaşı'nda müttefik olarak yer almış olan Almanya ile Türkiye arasında sonradan kurulan göç sistemi bu kuram çerçevesinde örnek olarak verilebilir (Aksoy, 2012: 293-303).

İlişkiler Ağı Kuramı: Bu kuram göç olaylarını sadece nedensellik ilişkisi ile değil aynı zamanda göçmenler arasındaki iletişim açısından da değerlendirmektedir. Belirli bir ülkeye göç etmiş olup yerleşenler ile göç etmeyi düşünen ya da yeni göç eden kişiler arasında

bir iletişim ve ilişki söz konusu olmaktadır. İlişkiler ağında akrabalar, hemşehriler ya da dostlar dayanışma içine girmekte, bu dayanışma göçü özendiren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Mutluer, 2003). Bu ağlar aynı zamanda yer değiştirmeden oluşan maliyet ve riskleri azalttıkları için uluslararası göç ihtimali artırmaktadır (Massey, ve diğ., 1993: 431). Özellikle ekonomik kaynaklı göçlerde ve bugün yoğun olarak üzerinde durulan emekli göçünde ilişkiler ağının payının olduğunu söylemek mümkündür. Göçmen ağları neticesinde göç hareketi sürekli devam eden bir döngü haline gelmektedir. Bu ağların; göçmenlerin sosyal yaşamda uyumuna yönelik etkilerine bakıldığında, olumlu ve olumsuz özelliklerinin ortaya çıktığı görülür. Göçmen ağının varlığı, yeni gelen göçmenin sosyal uyumunu kolaylaştırmaktadır. Fakat bazı durumda bunun tersi de yaşanabilmektedir. Göçmen ağının göçmenler üzerindeki başka bir etkisi de onları içinde bulundukları toplumdan soyutlayarak kendi grubunun içine kapatmasıdır. Bu ağ sayesinde göçmenler her türlü ihtiyaçlarını kendi grubu içerisinde karşılamakta ve gittikleri ülkelerde halkla temas etmekten kaçınmaktadırlar (Çağlayan, 2006: 87).

Günümüzde AB, Euro krizi ve İngiltere'nin AB'den ayrılmasının (Brexit) yanı sıra mülteci krizi gibi önemli sorunlarla da karşı karşıyadır. Göç sorunu ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yönleri ile kriz olarak algılanması, hem AB ülkelerinin kendi içinde dayanışma ilkesini zayıflatmakta, hem de AB dış ilişkilerinde tartışmalı bir duruma zemin oluşturmaktadır (Şemşit, 2018: 271). Bu bağlamda göç olgusunun çok boyutlu ve bütüncül olarak incelenmesi önem kazanmaktadır.

İnsanlar çeşitli nedenlerle bireysel veya kitlesel olarak göç etmektedir. Bu göçlerin nedenleri, siyasi, ekonomik, sosyal unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler yaşadıkları ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar, iç savaşlar, askeri darbeler, etnik veya dini

ayrımcılıklar gibi çok farklı nedenlerle daha huzurlu olduğunu düşündükleri ülkelere göç edebilmektedirler (İnliceliler, 2019: 8). Bu göçlerin büyük bir kısmı zorunlu göç niteliğindedir. Yine insanların daha iyi eğitim olanakları, daha uygun sağlık imkânları gibi nedenlerle gelişmişlik seviyesi daha yüksek yerlere doğru da göç ettiği bilinmektedir (Özyakışır, 2013: 20). Bu göçler de gönüllü olarak yapılan yaşam standartlarını ve refah düzeylerini artırmaya yönelik göçlerdir.

1.2.1. Siyasi Faktörler

Yaşadıkları toplum içerisinde inançları, düşünceleri ya da siyasi eğilimleri nedeniyle legal ya da illegal unsurların fiziki ya da psikolojik baskıları karşısında kendilerini güvende hissetmeyen insanların göç etmeye meyilli olduğu söylenebilir. Göç hareketlerini tetikleyen siyasi faktörler; savaşlar, iç savaşlar, yaygın terör, etnik, ideolojik, dini vb. ayrımcılıklar ya da belli siyasi gerçelerle toplumların demografik yapılarının planlı bir şekilde değiştirilmesi gibi pek çok farklı etmeni içerebilmektedir. Bunun yanında siyasi faktörlere bağlı göç kararlarının devletlerin yönetim biçimi ve demokrasi anlayışı ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Antidemokratik yönetimlerin göç konusunda itici faktörlerden olduğunda şüphe yoktur. Göç veren ülkelerde yönetimlerin baskıcı uygulamaları ve ekonomik olarak istikrarsız politikaları kitleleri göçe zorlamaktadır. İnsanlar genellikle özgür, demokratik ve hukuk devleti olarak gördüğü ülkelere göç etme eğilimindedir.

1.2.2. Ekonomik Faktörler

Ekonomik nedenlere bağlı göçlerde en temel etkenlerden birisi, ülkeler/bölgeler arası gelişmişlik farklarının her geçen gün daha da artmasıdır. Başka bir ifadeyle küreselleşen dünyada ülkelerin refah seviyelerindeki uçurumun küresel göçü tetiklediği söylenebilir

(Özyakışır, 2013: 20). Dünya üzerinde imkânlar, coğrafi şartlar, kaynaklar ve gelişmişlik düzeyleri açısından ülkeler hatta bu ülkelerdeki bölgeler arasında bile farklılıklar vardır. Bazı yerler yerleşime uygun olsa bile zamanla üzerindeki nüfusun artmasıyla kaynakları yetersiz hâle gelebilmektedir. Ülkelerin veya ülke içindeki bölgelerin gelişmişlik düzeylerinin farklı olması ve her yerin aynı imkânlarla sahip olmaması insanların isteklerini karşılayamamasına neden olmakta, bu da insanları başka yerlere göç etmeye zorlamaktadır (Şahin, 2015: 57-67).

Tarihsel süreçte yaşanan tüm göçler doğrudan ya da dolaylı olarak ekonomik faktörlerle ilişkilendirilebilir. 15. yüzyılda başlayan zoraki sömürge göçlerini, köle ticaretini, 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa ülkelerinden Amerika'ya gidenleri, sömürge ülkelere yerleşmek üzere Afrika ve Güney Asya'ya yönelik gerçekleşen göçleri bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Sanayi Devrimi ile birlikte başlayıp geçtiğimiz yüzyıla da yayılan kırsaldan kentlere yönelik göçler yanında, Güney ve Doğu Avrupa'dan sanayi bölgeleri olan Kuzey Avrupa ülkelerine, özellikle Almanya ve Fransa'ya göçler de doğrudan ekonomik nedenlere dayanmaktadır.

20. Yüzyılda tüm dünyayı etkisi altına alan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonucunda Avrupa Kıta'sı ülkelerden milyonlarca insan başta Amerika olmak üzere Dünya'nın değişik bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında büyük ölçüde zarar görmüş ekonomisini düzeltmek için Almanya Fedaral Hükümeti farklı ülkelere çok sayıda göçmeni planlı olarak ülkesine kabul etmiştir. 30 Ekim 1961 yılında Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Fedaral Hükümeti arasında yapılan anlaşma çerçevesinde Türkiye'den de çok sayıda işçi Almanya'ya göç etmiştir. Zamanla bu tür işgücü göçleri diğer gelişmiş Avrupa ülkelerine de yayılmıştır. Aynı zamanda AB ülkelerinin kendi aralarında da ekonomik temelli göç hareketleri -hâlen de- yaşanmaktadır.

1.2.3 Sosyokültürel Faktörler

Göç hareketliliğini etkileyen en önemli nedenlerden birisi de sosyokültürel faktörlerdir. Tarih boyunca insanların, çeşitli nedenlerle, doğdukları ve yaşadıkları yerlerden ayrılarak yeni yerlere göç etme isteği hep var olmuştur. Bu bağlamda uluslararası göçün etkilerini ifade etmeye yönelik temel yaklaşımlar, şüphesiz, insanların refah düzeyi daha az gelişmiş ülkelerden/bölgelerden refah düzeyi daha fazla gelişmiş ülkelere/bölgelere yüksek kazanç sağlamak ve daha iyi bir hayat kalitesi kazanmak amacıyla göç etmesi üzerine kuruludur (İçduygu, 2009: 2).

Göç bireylerin yaşam tarzını olduğu kadar hem terk edilen eski yerin hem de varılan yeni yerlerin sosyokültürel yapısını değiştiren bir süreçtir (Battır, 2020: 73). İnsanların yaşadığı bölgedeki savaşlar, doğal afetler, teknolojik gerilik, sağlık, eğitim ve kamu hizmetlerindeki yetersizlik göç etmelerine neden olmaktadır. Bireyler hem kendileri hem de çocuklarının geleceği için göç kararı verirken ekonomik refah yanında, sosyo-kültürel düzeyi de daha yüksek olan ülkeleri öncelikle tercih etmektedir.

Sonuç olarak göç nedenlerine bakıldığında, sosyolojik, ekonomik ve siyasi problemler, doğal afetler, salgın hastalıklar bunların başında gelmektedir. Adil olmayan gelir dağılımı, işsizlik, yoksulluk, kıtlık gibi temel ekonomik nedenlerle çok sayıda kişi yaşadığı bölgeden ayrılmak zorunda kalmıştır.

1.3. Göç Türleri

Göç türleriyle ilgili pek çok farklı sınıflandırma söz konusudur. Göçü sınıflandırırken göçün nedenleri, amaçları, göç edenlerin özellikleri, göç edenlerin sayısı,

göçün gönüllü veya zorunlu yapılması, göç edilen yerin özellikleri, göç ediş tarzı, göçün geçici mi kalıcı mı yapıldığı gibi hususlar ve daha birçok farklı faktör göz önünde bulundurulmaktadır (Özyakışır, 2013: 22).

1.3.1. Göç Eylemini Gerçekleştiren Kişi Sayılarına Göre Göçler

Göç kararını alanların ve göç edenlerin nicelik itibariyle ele alındığı bir sınıflandırmaya gidildiğinde göçler, bireysel ve kitlesel göçler olarak ikiye ayrılır.

Bireysel Göç; yer değiştirme kararında ve eyleminde bireysel tercihlerin belirleyici olduğu, tekil ya da küçük grup göçleridir. Bireylerin kendi tercihleriyle refah seviyesi daha yüksek yerlere gitmesi veya akrabalarının yanına göç etmesi bu göç türüne örnek olabilir. Bireysel göç gerek karar aşamasında gerekse ilerleyen adımlarda bireylerin, aile fertlerinin ya da en fazla birkaç aileden oluşan görece küçük grupların aktör ve belirleyici olduğu göç türüdür. Bireysel göçler genellikle zorunlu değil, daha çok isteğe bağlı olarak gerçekleşmektedir (Battır, 2020: 82). Kişinin yaşadığı yerdeki sosyoekonomik şartlardan memnun olmaması ve daha farklı yerlerde yaşama isteği ile oluşur. Üniversite okumak, staj veya dil öğrenmek amacıyla yapılan göçler de bireysel göçlere örnektir.

Kitlesel Göç; belli bir sayısal limiti olmamakla beraber, çok sayıda kişinin hep birlikte ya da büyük gruplar halinde yer değiştirmesi şeklinde gerçekleşen göç hareketleridir.

Tarihteki ilk büyük kitlesel göç olayı, 4. yüzyıl ortalarında Çin devletinin egemenliğinden kurtulmak için batıya doğru hareket eden Hun'ların başlattığı Kavimler Göçü'dür. Hunlar'ın Karadeniz'in kuzeyine yerleşmesi neticesinde, buradan kaçan Cermen kavimlerinin yıllar boyunca Avrupa Kıtası'nı istila etmesi ile devam eden göç hareketlerinin bugünkü Avrupa devletlerinin de temelini attığı kabul edilmektedir (Kınık, 2010: 36-39).

Petersen dünyadaki ulaşım yollarının ve imkanlarının gelişmesiyle, göçün kitlesel bir duruma geldiğini ifade etmektedir. Kitlesel göçlerin en belirgin ve diğer göçlerden ayrılan özelliği, göçün kolektif bir olgu haline gelmesidir. Bireysel, öncü göçmenlerin, göçün kitlesel hale dönüşmesindeki önemi büyüktür. Çünkü öncü göçmenler, göç ettikleri bölgenin farklı hayat tarzını benimsemekte ve bu kazanımlarını diğer takipçilerine aktarmaktadır (Petersen, 1958: 259). Kitlesel göçler bireysel göçün çeşitli bağlarla devam ettirilmesinin sonucu veya zorunlu göçün nedenlerinden kaynaklanan ve toplu bir şekilde gerçekleştirilen yer değiştirme eylemleridir. Göç eden bireylerin kendi ülkeleriyle bağ kurması sonucunda çekici faktörler daha bilinir ve cazip hale gelirler. Kurulan ilişkiler ağı göçün devamlılığını sağlar ve her göç hareketi devamı olan bir sosyal yapı oluşturur. Bununla birlikte göç eylemleri artar ve kitlesel hale dönüşürler (Yalçın, 2004: 52).

Kitlesel göçler bazen iradi olarak verilen kolektif göç kararlarıyla olabilsen de çoğunlukla savaş, doğal afet, kuraklık, kıtlık gibi zorlayıcı etmenlere dayalı olarak gerçekleşmektedir (Battır, 2020: 82). Söz gelimi iç savaş nedeniyle Suriye’den komşu ülkelere yönelen göçler kitlesel göçe örnektir. 20. Yüzyılın ilk yarısında meydana gelen iki büyük dünya savaşının milyonlarca insanı yurdundan ettiği de unutulmamalıdır (Giddens, 2010: 522).

Kitlesel göçler bazen iradi olsa da çoğunlukla savaş, doğal afet, kuraklık, kıtlık, iç savaş gibi zorlayıcı nedenlere bağlı olarak gelişir. Suriye’de yaşanan iç savaş nedeniyle, çok sayıda insanın kitleler halinde komşu ülkelerin sınırlarına yönelmesi bu göç türüne somut ve güncel bir örnektir. Kitlesel göçlerin küreselleşmeyle birlikte, ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmelere paralel olarak arttığı ve ölçeğinin giderek büyüdüğü söylenebilir.

1.3.2.Göç Edinilen Yerde Kalma Süresine Göre Göçler

Göç edinilen yerde kalma süresine göre göçler geçici göç ve kalıcı göç olarak ikiye ayrılır. Lee, Göç Teorisi (*A Theory of Migration*) isimli makalesinde göçü; "genel olarak yaşanan yerin kalıcı ya da yarı kalıcı olarak değiştirilmesi" şeklinde tanımlamıştır (Lee, 1969: 282-297).

Geçici Göç; Bu tür göçler genellikle çalışma, eğitim, seyahat, staj, yeni bir dil öğrenme gibi amaçlarla yapılır. Göçün geçici ve kalıcı olması genellikle bireyin iradesine bağlıdır. Ancak göç edilen ülkenin göçmen politikaları da göçün süresinde belirleyicidir. Göç edilen yerdeki sosyoekonomik şartlar göçmenlerin kararını ve göçün süresini doğrudan etkilemektedir. Örnek verecek olursak; 1960'lı yıllarda çalışmak için Türkiye'den Almanya'ya gidenler genellikle para biriktirip geri dönme niyetiyle hareket etmiş olsalar da mevcut şartlar cazip geldiğinden büyük çoğunluğu kalıcı olarak yerleşme ve geri dönmeme kararı vermiştir. Aynı şekilde 1980'li yıllarda Almanya'da uygulanan geri dönmeyi teşvik edici uygulamalar göçmenlerin Türkiye'ye geri dönmesine neden olmuştur (Somuncu, 2006: 14).

Göç niyetiyle ülkelerinden ayrılan kişi veya kişi gruplarının, bazen hedef ülkeye ulaşınca kadar çeşitli ülkelere uğramaları ya da belli bir süre orada kalmaları gerekebilmektedir. Bu şekilde yerleşme amacı olmaksızın, bir ülkeden başka bir ülkeye göç ederken geçiş güzergahında bulunan ülke veya ülkelere yönelik kısa süreli göçleri "*transit göç*" olarak tanımlamak mümkündür (Doğan, 2006: 179). Bu göç türü de kısa süreli olduğu için geçici göç olarak kabul edilebilir.

Kalıcı Göçler; Terk edilen yere bir daha dönme niyeti olmaksızın yeni bir yere gidip yerleşme şeklinde gerçekleşen yer değiştirmelerdir (Battır, 2020: 84). Kalıcı göçler genellikle savaş,

doğal afet, kıtlık ve kuralıklar gibi zorunlu durumlarda meydana gelir. Ancak bireylerin kendi tercihleri de kalıcı göç kararında etkili olabilmektedir.

1.3.3. Yasal Prosedürlere Göçler

Göç hareketlerinin siyasi otorite ya da ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından belirli bir sistematik çerçevede, kontrollü ve yönetilebilir olup olmaması bakımından göçler, düzenli göç ve düzensiz göç olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

Düzenli Göç; Belirli bir amaçla bulundukları ülkelerin sınır dışına çıkarak diğer ülkelerde hayatlarını sürdürmek isteyen, bu amaçla gittikleri ülkenin yasal prosedürlerine ve kurallarına uygun bir şekilde ülkeye giriş yapmış ve yine bulunuş amaçlarına uygun olarak gerekli izinleri aldıktan sonra ikamet eden kişilerin durumu düzenli göç kapsamında değerlendirilmektedir (Battır, 2020:87). Düzenli göçler, ev sahibi devletin belirlediği kurallar çerçevesinde gerçekleşir. Bu tür göçler, göç kabul eden ülkelerin sosyoekonomik gelişimine olumlu katkı sağlamaktadır.

Düzensiz Göç; Herhangi bir amaçla kendi ülkelerinin dışına gerekli yasal prosedürler yerine getirilmeden çıkan veya bu prosedürlere uygun göç ettiği hâlde vize/seyahat süresi dolmasına rağmen ülkelere geri dönüş yapmayan kişilerin durumunu ifade etmektedir. Düzensiz göç kavramı ayrıca; insan ticareti, yasal veya yasal olmayan göçmenlerin kaçak olarak çalışması ya da zorla çalıştırılması veya yasal olarak ülke sınırları içerisine girmiş kişilerin vize süresi geçtiği halde o şekilde kalmaya devam etmesi gibi birçok yasadışı olayı içine alan bir kavramdır (Akdoğan, 2019: 26). Düzensiz göçler göç veren ve göç alan ülkelerde hızlı nüfus değişikliklerine neden olmakta ve ciddi sosyoekonomik sorunları beraberinde getirmektedir.

1.3.4. Göçün Oluşumu ve İradesine Göre Göçler

Bireysel/kitlesel düzeyde göç kararı verilirken zorlayıcı bir unsurun bulunup bulunmamasına göre göçler, gönüllü göç ve zorunlu göç olarak iki gruba ayrılır.

Gönüllü Göç; Göç kararının alınmasında dışsal zorlayıcı bir unsur bulunmaksızın, genellikle göçmen iradesinin belirleyici olduğu göç türüdür. Göçmen göç kararı verirken ve eyleme geçerken yine kaynak ve hedef noktaların itici ve çekici yanları başta olmak üzere pek çok faktörü değerlendirerek hareket eder ancak nihai tercih kendisine aittir (Battır, 2020: 83). Bu şekilde göçmenlerin kendi istekleriyle gerçekleşen göçlerin, düzensiz veya illegal olmadığı sürece göçmenler ya da devletler açısından herhangi bir sorun teşkil etmediği söylenebilir.

Zorunlu Göç; Bireylerin göç kararı verirken savaş, iç savaş, siyasi baskılar, doğal afet, kuraklık, kıtlık, salgın hastalıklar gibi doğa ya da insan kaynaklı farklı unsurların zorlayıcı etkisi altında olduğu göç türüdür. Bu tür göçler genellikle şiddet içeren anlaşmazlıklar, ciddi ekonomik zorluklar gibi itici koşullardan kaynaklanır. Göç konusunda güncel sorunların başında gelen ve bir insan hakları sorunsalı da içeren sığınmacılık ve mültecilik gibi durumlar zorunlu göçlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Battır, 2020: 83).

Moore ve Shellman, insanların istemedikleri halde yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalmalarını hem hükümetin hem de muhaliflerin şiddet içeren davranışları ile gerekçelendirmektedirler. O ülkede yaşayan insanlar yönetimin bu tür davranışlarını yaşamlarına, özgürlüklerine ve fiziksel varlıklarına tehlike olarak algılamaktadır. Yönetimin ve muhaliflerin davranışlarının yarattığı tehdit arttıkça, bir ülkenin üreteceği zorunlu göçmen sayısı da artmaktadır (Moore ve Shelmann, 2004: 15-17). Suriye iç savaşında kendi

ülkelerinden, ilk etapta komşu ülkelere ve devamla daha uzak hedef ülkelere göç etmek zorunda kalan Suriyelilerin durumu zorunlu ve kitlesel göçlere örnektir.

1.3.5. Göç Edinilen Yer ve Mesafesine Göre Göçler

Göç edinilen yerin ülke sınırları içerisinde ya da ülke sınırları dışında olup olmamasına bağlı olarak göçler iç göç ve dış göç olarak iki gruba ayrılmaktadır.

İç Göç; Bir ülkenin siyasi sınırları içerisinde belli bölgeler/şehirler arasında gerçekleşen yer değiştirmelerdir. İç göçün sebepleri arasında çekici ve itici birçok faktör yer almaktadır. Tarım alanlarındaki yetersizlik, kırsal kesimlerdeki eğitim imkanlarının kısıtlı olması, işsizlik, düşük gelir, kamu hizmetlerindeki yetersizlik iç göçün itici faktörlerini oluşturmaktadır. Kentlerdeki üretim faaliyetlerinin çeşitliliği, iş imkânları, yüksek gelir, eğitim kalitesinin yüksek olması, kamu hizmetleri ve kentlerde yaşayan akrabalar da iç göçün çekici faktörlerini oluşturur (Akdoğan, 2019: 22). İç göçler genellikle ekonomik temelli olup daha iyi şartlarda yaşam sürebilmek için yapılan yer değiştirmelerdir.

Dış Göç; Bir ülkenin siyasi sınırları geçilerek gerçekleştirilen yer değiştirmelerdir. Bu yönüyle uluslararası göç olarak da nitelendirilebilir. Uluslararası göçün özneleri 6 kategoride toplanmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür;

1- Sürekli yerleşenler

2-Sürekli sözleşmeli çalışanlar

3-Sürekli çalışan profesyoneller

4-Gizli veya yasal olmayan çalışanlar

5-Sığınmacılar

6-Mülteciler (1951 Cenevre Antlaşması'na göre güvence altına alınanlar

(Gençler, 2004: 173-197).

Dış göçler, düzensiz ve yasadışı göçler şeklinde ya da çeşitli kurallara ve prosedürlere uygun olarak düzenli göçler şeklinde de gerçekleşebilmekte ve hem göçe maruz kalan ülkeleri hem de göç vermek durumunda kalan ülkelerin demografik yapılarını ciddi boyutta etkilemektedir.

1.4. Uluslararası Göç ile İlgili Bilinmesi Gereken Kavramlar

Göç hareketlerinin artması ve geniş kesimlere yayılması neticesinde göç kavramı güncelliğini korumaktadır. Göç kavramının doğru algılanabilmesi için göç ile ilgili temel kavramların, kişilerin statülerini tanımlayan kavramların da doğru anlaşılması gerekmektedir. Zira zaman zaman temel bazı kavramların birbiriyle karıştırıldığı ya da aslında farklı şeyleri ifade ettiği halde aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda göç ile ilgili temel kavramları açıklamakta yarar vardır.

Vatansız Kişi; Herhangi bir devletle hukuki, resmi bağı olmayan kişidir. 1954 Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsü Hakkında Sözleşme ile 1961 Vatansız Kişilerin Azaltılması Hakkında Sözleşme uluslararası alanda vatansız kişilerle alakalı yasal belgelerdir. 1954 Sözleşmesi vatansız kişilerin asgari düzeyde insan haklarına sahip kılınmasına yönelik olarak düzenlenmiştir. Vatansızlık bir bireyin herhangi bir ülke vatandaşı olmadığı, addedilmediği durumlarda ortaya çıkar (UNHCR, 2020).

Mülteci; 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci, "ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba aidiyeti ve politik söylemleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle mensubu olduğu ülkenin dışında olan ve söz konusu korkusu yüzünden mensubu olduğu ülkenin korumasını istemeyen kişi" (UNHCR, 1967) olarak tanımlanmıştır. 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi'nde ise mülteci, "ülkesinde veya ülkesinin bir kısmında dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ve kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar neticesinde ülkesini terk etmeye zorlanan kişiler olarak tanımlanmaktadır" (Organization of African Unity, 1969).

Ekonomik Göçmen; Yaşam kalitesini artırmak ve ekonomik gelir elde etmek amacıyla ülkesinin dışına yerleşmek üzere mevcut ikamet yerini değiştiren kişi ve kişilere ekonomik göçmen denir. Bu terim genellikle uluslararası göçmenleri, savaştan, doğal afet, salgın hastalık gibi zorunlu göçe maruz kalmış mültecilerden ayırt etmek için kullanılmaktadır (IOM, 2013: 29).

Geçici Koruma; Avrupa Komisyonu'nun 20 Temmuz 2001 tarihli 2001/55/EC. sayılı Geçici Koruma Yönergesinde "üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönemeyen yurdundan ayrılmaya zorlanmış kişilerin kitlesel sığınması ya da yakın bir kitlesel sığınma tehlikesi durumunda, ilgili kişilerin ve koruma talep eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere acil ve geçici koruma sağlanmasıdır" (European Comission, 2001).

Sığınmacı; Irkı, dini, rengi, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm gören veya zulüm göreceği korkusu ve endişesi taşıyan bu sebeple vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen, bir ülkeye sığınan ve o ülkeden mülteci statüsü bekleyen yabancı kişi olarak tanımlanmaktadır (Ay, Demircioğlu ve Karatoprak, 2005: 149). Gündelik kullanımda sığınmacı ve mülteci kavramların sıklıkla birbirleriyle karıştırıldığı görülmektedir. Sığınmacı iltica talebi bulunan ve bu talebi değerlendirme aşamasında olan kişiye denir. Mülteci ise durumu değerlendirilmiş ve statüsü verilmiş kişidir.

Beyin Göçü; Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere, iyi eğitim görmüş, alanında uzman, nitelikli kişilerin, yaşam standartlarını iyileştirmek, daha iyi çalışma koşullarında daha yüksek gelir ve statü elde etmek üzere gelişmiş ülkelere göç etmesine beyin göçü denir. Bu

tür göçler genellikle göçmelerden ziyade göç kabul eden ülkelerin lehine olumlu sonuçlar doğurur.

Mübadele Göçü; Mübadele kelime anlamı olarak karşılıklı olarak değişmek anlamına gelmektedir. Mübadele göçleri karşılıklı olarak bir anlaşma çerçevesinde uygun insanların yer değiştirmesi olarak ifade edilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 22). Mübadele göçleri, karşılıklı anlaşmaya bağlı olsada insanların gönüllü yaptıkları göç türü değildir. Zorunlu göç kapsamında değerlendirilmektedir. Mübadele göçü sonrası birçok insan göç ettiği yerde sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan sorunlar yaşayabilmektedir.

Yerinden Edilmiş Kişi; genellikle siyasi veya ekonomik zorlayıcı nedenlerle yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan/bırakılan kişilere yerinden edilmiş kişi denmektedir. Yerinden edilmiş kişiler, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler ve ülkesi dışında yerinden edilmiş kişiler olmak üzere sınıflandırılmaktadır (UNHCR, 2020). Ülkesi dışında yerinden edilmiş kişiler genellikle savaş, iç savaş, zulüm, şiddet gibi nedenlerle ülkesinden kaçmak zorunda kalan kişi veya kişilerdir. Ülkesinde yerinden edilmiş kişiler ise özellikle doğal afetler, savaş sonrası sosyoekonomik etkiler, ağır insan hakları ihlalleri gibi nedenlerle yaşadığı yerden ayrılarak başka yerlere göçmeye mecbur edilen kişidir (Battır, 2020).

İKİNCİ BÖLÜM:

ARAP BAHARI VE SONRASINDA YAŞANAN KİTLESEL GÖÇLER

İlk olarak 2010 yılı sonunda Tunus'ta başlayan iktidar karşıtı geniş çaplı halk gösterileri 2011 yılında Libya, Mısır ve Suriye başta olmak üzere Cezayir, Bahreyn, Sudan, Yemen ve Lübnan gibi Kuzey Afrika ülkelerinde yol açtığı geniş halk ayaklanmalarına uluslararası ilişkiler literatüründe "*Arap Baharı*" adı verilmektedir. Arap Baharı sürecinde yaşananların uluslararası toplum üzerinde çok yönlü ve beklenmedik etkileri olmuştur. Bölge ülkelerinden Avrupa ülkeleri başta olmak üzere farklı ülkelere yönelik kitlesel göç hareketliliği de bunlardan biridir.

Tunus ve Libya'da halk ayaklanmaları başladıktan sonra bu ülkeler İtalya'ya yasa dışı yolları kullanarak geçmeye çalışan çok sayıda göçmenin ayrılış noktası olmuştur. AB'nin en yoğun ilişkilere sahip olduğu Akdeniz komşularından biri olan Tunus, coğrafi konumu gereği başta AB Ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye göç vermektedir. Arap Baharı'ndan sonra oluşan uluslararası göç hareketleri AB göç politikalarının değişmesinin elzem olduğunu göstermiştir.

2.1. Arap Baharı Coğrafyasında Göçlerin Nedenleri

Arap coğrafyası, batıda Atlantik Okyanusu'ndan doğuda Umman Denizi'ne, kuzeyinde Akdeniz'den, güneydoğusunda Afrika Boynuzu ve Hint Okyanusu'na kadar uzanan ve Arapça konuşulan büyük bir bölgeyi kapsar. Arap Coğrafyası olarak adlandırdığımız bu bölge dünyanın en eski yerleşim yerlerinden biridir. Mezopotamya'dan

Nil Nehri'ne kadar pek çok medeniyete ve farklı dinlere ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle hem ekonomik hem de sosyokültürel olarak çok önemli bir coğrafyayı ifade etmektedir.

Geçtiğimiz yüzyılın başından itibaren siyasi yapısı yeniden şekillenen bölge ülkelerinde insan hakları ve temel özgürlükleri yok sayan antidemokratik, otoriter rejimler uzun yıllar iktidarda kalmıştır. Bölgede temel özgürlüklerin kısıtlanması ve baskıların giderek artması bölge halklarının hoşnutsuzluğuna ve tepkisine yol açmıştır. Arap Baharı sürecinde oluşan halk hareketlerinin evrimine baktığımızda çok fazla neden karşımıza çıkmaktadır. Bölge ülkelerinde hüküm süren otoriter yönetimler, insan hakları ihlalleri, yoksulluk, işsizlik gibi siyasi ve ekonomik sorunların artması yanında küreselleşmenin de etkisiyle genç nüfusun bilinçlenmesi Arap Baharı'na giden sürecin temel nedenleri olarak sayılabilir.

Mısır, Yemen, Tunus, Suriye ve Fas gibi ülkeler doğal kaynak bakımından, görece fakir ülkelerdir. 2008 küresel ekonomik krizinin de etkisiyle büyük ölçüde gelir kaybına uğrayan bu ülkelerde, 2010 yılında gıda ve enerji fiyatlarının büyük ölçüde yükselmesi, huzursuzluğu artırmıştır (Öztürkler, 2012: 52). Üniversite mezunu gençler arasında yüksek işsizlik oranı, gelir dağılımındaki dengesizlikler özellikle Tunus ve Mısır'da toplumsal gerilimlerde ve halk hareketlerinin başlamasında etkili olmuştur.

Arap Baharı'nın sebepleri ülkeler açısından büyük ölçüde benzerlik gösterse de sürecin gidişatı ve halkların devrimler sonucunda elde ettikleri başarıda/başarısızlıklarda önemli farklılıklar söz konusudur. Örneğin, Tunus'ta yirmi üç yıllık iktidarını terk eden Devlet Başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin gidişiyle ülkede olağanüstü hal ilan edilip geçici bir hükümet kurulurken yirmi sekiz yıldır iktidardaki Hüsnü Mübarek'in yıkılmasının ardından Mısır'da ise ordu parlamentoyu dağıtmak, anayasa ile kanun hükmünde kararnamelerin bir kısmını askıya alıp özgür ve açık seçim sözü vermek gibi adımlar atmıştır

(Panara ve Wilson, 2013). Bu farklılıklara bakıldığında ülkelerin iç dinamiklerinin ve olayların gelişiminin birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Diktatörlerin iktidardan ayrılması, otoriter ve totaliter rejimlerin ortadan kalkması, siyasi yolsuzlukların önlenmesi ve seçimlerin adil bir şekilde yapılması halkın öncelikli istekleri arasındadır. Halkların baskı üreten mevcut yönetimlerin meşrutiyetini kabul etmemesi Arap Baharı'na giden süreci daha da körüklemiştir (Bacık, 2011: 16).

2010 yılı sonundan itibaren Arap halkları başlarındaki despot yönetimlerce çoktandır gasp edilen hak ve özgürlüklerini elde etmek üzere protesto ve halk hareketlerini başlatmıştır (Zartman, 2015). Olaylar 17 Aralık 2010 tarihinde üniversite mezunu işsiz ve seyyar satıcılık yapan Muhammed Bouazizi isminde bir gencin, Sidi Buzid şehrinin valilik binası önünde mevcut politikaları ve yönetimi protesto etmek amacıyla kendini ateşe vermesiyle başlamıştır. Bu trajedik protesto beklenmedik bir şekilde büyük bir hızla, sosyal medyanın da katkısıyla Kuzey Afrika ülkelerine yayılmış ve halk kitlelerinin ayaklanmasına neden olmuştur. Protestolar ilk başladığında yoğun yönetim baskısıyla etkisiz hale getirileceği düşünülse de kısa sürede çok geniş halk kitlelerine yayılması nedeniyle bu mümkün olmamıştır. Bu tür gösteriler ve isyanlar, Kuzey Afrika ve Ortadoğu (KAO) ülkelerinde büyük kargaşaya ve iç savaflara dönüşmüştür. Arap Baharı olarak tanımlanan bu olaylar, *Arap Kışı* ve sonrasında ise yıkıcı ve yakıcı bir *Çöl Fırtınası*'na dönüşmüştür (Şen, 2014: 4). Bu fırtına kısa sürede yakın bölge ülkelerine de yayılmıştır. O dönem Tunus basınında yer aldığı gibi, kısa zamana dayalı sebepleri olan ani bir tepki olmak yerine, Tunus isyanı tüm Arap Baharı'nı başlatan çok büyük bir akıma dönüşmüş ve Ortadoğu'da yıllarca sürececek bir kaosu başlatmıştır (Çakmak, Yetim ve Çolak, 2011: 5).

Arap Baharı eylemlerinin başlangıç noktası durumundaki Tunus, nüfus bakımından küçük bir ülke olmasına rağmen bölgedeki diğer ülkelere kıyasla uluslararası sisteme daha çok uyum sağlamıştır. Tunus ve AB arasında ortaklık anlaşması da bulunmaktadır. Tunus AB ülkeleri ile arasını iyi tutmuş olsa da -yukarıda sıkça vurgulandığı üzere- artan işsizlik, gelir dağılımındaki dengesizlik, yoksulluk gibi sorunların büyümesi yanında o dönemde Wikileaks¹ belgelerinin de ortaya çıkması halk hareketlerini başlatmıştır.

Tunus'taki yolsuzluklara ve insan hakları ihlallerine ilişkin Wikileaks belgelerinde yer alan bilgilerin, mevcut yönetimden memnun olmayan, demokrasi ve özgürlük arayışındaki genç nüfusun eyleme geçmesini tetiklediğini kabul etmek gerekir ancak Tunus'ta yaşananları sadece dış sebeplere bağlamak doğru olmaz (Koraltan, 2016: 30). Küreselleşme ve sosyal medyanın etkisi halk hareketlerinin hızla yayılmasına katkı sağlamıştır. Arap dünyasındaki okuma-yazma oranlarının artışı ve genç nüfusun sanayileşmiş Batılı ülkelerdeki gelişmeler hakkında, sosyal medya ve diğer teknolojik olanakların gelişmesiyle, kısa sürede bilgi edinebilir hale gelmesi Arap Baharı eylemlerinde başlı başına bir etkindir denebilir. Tüm bu gelişmelerle birlikte özellikle genç nüfusun kendi yaşadıkları ülke yönetimlerinden beklenti ve talepleri artmıştır.

Arap Baharı olaylarının nedenleri olarak sayılan tüm bu unsurların aslında bölgede yaşanan kitlesel göçlerin de temel nednelerinden olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak özellikle Arap Baharı sürecinde genel kamu düzenin ciddi anlamda bozuluşu Tunus, Libya, Mısır, Suriye gibi ülkeler başata olmak üzere bölge ülkelerinden, büyük çoğunluğu AB ülkelerine yönelik olarak gerçekleşen kitlesel göç hareketlerinin siyasi, ekonomik ve sosyal nednelerine ayrıca değinmekte yarar vardır.

¹ 28 Kasım 2010, dünya siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihte, Wikileaks adlı "muhbir" (whistleblower) internet web sitesi, Amerikan diplomatlarına ait 251 bin 287 gizli diplomatik telgrafi yayımlamaya başladı. (Adaklı, 2011: 189).

2.1.1. Siyasi Nedenler

Birinci Dünya Savaşı ve daha sonraki süreçte Arap Coğrafyası'nda kurulan devletlerin yönetim biçimlerine bakıldığında otoriter rejimler oldukları görülmektedir. Otoriter rejimlerin ortak özelliği, yönetimin uzun süre aynı kişide ya da ailede kalması, böylece toplumun taleplerinin genellikle göz ardı edildiği baskıcı bir yapıda olmalarıdır. Bu çerçevede bölge halkarı açısından temel sorun, kendilerine karşı hoşnutsuzluk ne kadar büyük olursa olsun yönetimleri değıştirme imkânlarının olmamasıdır denebilir. Bu durumun kaçınılmaz bir sonucu olarak, insanlar kendilerini daha özgür ve güvende hissedeceklerini umdukları yerlere göç etmeye yönelmektedir. Bir diğerk seçenek de başkaldırarak yönetimlerin değışmesini sağlamak ya da mevcut yönetimleri taleplerini yerine getirmeye zorlamaktır. Tıpkı Arap Baharı sürecinde olduğu gibi. Bu bağlamda Arap Baharı'nın tanımları arasında yer alan "*Arap Uyanışı*" ifadesinin baskıya karşı harekete geçilmesi ve gerçeklerin görülmesi gerektiğini ifade eden bir tanımlama olduğunu söylemek mümkündür (Bacık, 2011: 16).

Ancak böylesi halk hareketlerinin kronik sorunların çözümü adına olumlu yanları olsa da genellikle toplumun büyük kesimini etkileyen birtakım olumsuz sonuçları olması da kaçınılmazdır. Gerek siyasi istikrarsızlık sürecinin uzaması ve ülkede kaos ortamının hâkim olması gerekse bozulan kamu düzeni insanları göçe zorlayabilmektedir. Bazen de Suriye örneğinde olduğu gibi, olayların iç savaşı dönüşmesi sonucu oluşan güvenliksiz ortam insanların yerlerinden edilmesine ve göçe zorlanmasına yol açabilmektedir.

Arap Coğrafyası'na baktığımızda tarih boyunca büyük çaplı göçlere sahne olduğu görülmektedir. Ancak Arap Baharı sürecindeki halk hareketleri geçmişte yaşananlardan çok farklı nitelikte ve çok daha büyük kitlesel göçlere neden olmuştur. Kuzey Afrika ülkeleri olan Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır ile Ürdün, Filistin, Lübnan ve Suriye Arap Akdeniz ülkeleri

olarak bilinmektedir. Bu Kuzey Afrika ülkeleri göç/göçmen alan ülke değil göç/göçmen gönderen ülke olarak görülmektedir. 2011 yılının başlarından itibaren halk hareketlerinin giderek yoğunlaşmasının ardından Arap Baharı coğrafyasından milyonlarca göçmenin AB ülkelerine ve Körfez Arap Ülkelerine yöneldiği görülmüştür.

2.1.2. Ekonomik Nedenler

Ekonomik nedenlere bakıldığında yüksek işsizlik oranları ve yoksulluk gibi faktörler ön plana çıkmaktadır. Arap Baharı sürecini tetikleyen ekonomik koşulların kötüye gitmesi 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte gün yüzüne çıkmıştır. Ekonomik kriz, ekonomik durgunluğa ve refah düzeyinin gerilemesine yol açarak işsizlik sorununu artırmıştır. Bu işsizlik sorununun en büyük örneği ise "*Baharın Başlangıcı*" olarak adlandırılabilen Tunus'taki eğitimli nüfusun yarısından fazlasının, Suriye'deki nüfusun yaklaşık yarısının işsiz olması ve diğer ülkelerde de buna benzer işsizlik oranlarıyla karşılaşılmasıdır (Göçer ve Çınar, 2014: 53-65). Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde serbest piyasa ekonomisini benimsememeleri, dışa kapalı ekonomilerinin olması ve sanayi yatırımlarının az sayıda olması ekonomik durgunluğa neden olmuş, zengin petrol kaynaklarına sahip olmalarına rağmen gelir dağılımındaki adaletsizlikler halk üzerinde gerilimin giderek artmasına neden olmuştur.

Arap Baharı'nı ortaya çıkaran pek çok farklı neden vardır fakat temel neden Arap Coğrafyası ülkelerinin ekonomik iflasıdır, bu nedenle seküler, dindar, Müslüman, Hristiyan pek çok siyasi grup birlikte omuz omuza Arap ülkelerindeki yönetimleri derinden etkilemiştir. Bu farklı grupların işbirliği içerisinde bulunmasının ortak dinamiği şudur: Ekonomik başarısızlık. Bu açıdan Arap Baharı, 1979 İran Devrimi gibi dinsel yahut Nasır olayında olduğu gibi ideolojik bir olay değildir (Paksoy, Paksoy ve Alancıoğlu, 2013: 170). Arap

baharı, halkın temel problemi olan yüksek fiyatlar, konut sorunu gibi problemlerin temel olarak ortaya çıkardığı kavramdır (Bacık, 2011: 16). Dolayısıyla bu süreçte yaşanan göç hareketlerinde ekonomik nedenlerin son derece etkili ve belirleyici olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.1.3. Sosyal Nedenler

Arap Baharı sürecini ortaya çıkaran nedenlerin birbirinden tamamı ile ayrılması mümkün değildir. Bu nedenle ekonomik ve siyasi olarak yaşanan sorunların sosyal sorunları doğurması kaçınılmaz bir son olmuştur (Bacık, 2011: 20). Arap Coğrafyası ve Kuzey Afrika stratejik bir bölge olması bakımından çok sayıda ülkenin ekonomik ve siyasi çıkarlarının var olduğu geniş bir bölgedir. Bu bölge otoriter yönetimler nedeniyle demokrasi, özgürlükler ve insan hakları bakımından batı ülkelerine göre epeyce geride kalmıştır. Bölgede, doğal kaynaklardan sağlanan yüksek gelirin, sadece belirli bir kesimin yönetimi altında tutulması ve bu kesimin, halkın demokrasi ve refah artışı isteklerini gözmezden gelmesi, toplumsal gerilimi daha da artırmıştır (Roberto, 2012: 5-9). Bölge toplumlarında gözle görünür bir sınıflar arası eşitsizlik vardır ve bunun kapanması da beklenmemektedir. Bu durum da doğal olarak zenginlik ve statü arayışındaki kitlelerin göç kararında etkili olmaktadır. Bu durumda Arap Baharı süreci ve sonrasında toplumlarda oluşan kaotik ortamın kaçınılmaz olarak kitlesel göçleri tetiklediği söylenebilir.

2.2. Arap Baharı Süreci ve Sonrası Göçlerin Niteliği, Yönü ve Sonuçları

Arap Baharı ile başlayan halk hareketleri sonucu ortaya çıkan otorite boşluğunda terör grupları oluşmuş, terör faaliyetlerinin artması, işsizlik ve ekonomik daralma gibi sorunlar göç dalgalarının artmasına neden olmuştur.

Günümüzde devam eden Arap Baharı olaylarının Suriye’de iç savaşa dönüşmesi sadece ülke bazlı değil küresel ölçekte terör olaylarının merkezi olmuştur. Arap Baharı ve sonrasında Ortadoğu ülkelerinde yaşanan kaos ve iç çatışmalar dünya siyasi tarihinde önemli bir yer tutarken bu süreçte küresel güvenliğe en fazla zarar veren unsurun küresel terörizm olduğunu söylemek mümkündür (Yiğittepe, 2019: 95-123). Arap Baharı ile başlayan isyanlar Arap Coğrafyası’nda istikrarsızlık, belirsizlik ve ekonomik durgunluğa sebep olmasıyla devlet yönetimlerinde güç boşlukları oluşturmuştur. Bu otorite boşlukları çok sayıda terör örgütünün bölgede oluşmasına neden olmuştur. Bu açıdan Arap Coğrafya’sı ve komşu ülkeler başta olmak üzere bölgesel güvenlik sorunu ortaya çıkmıştır. Arap Baharı’nın getirmiş olduğu sosyal, toplumsal, ekonomik, çevresel ve askeri tehditler, bölge ülkelerini korku ve endişeye sevk etmiş ve onlar da kendilerini daha güvende hissedebilmeleri için askeri güce odaklanmışlardır (Yiğittepe, 2019. 95-123). Otoriter baskıcı yönetim askeri güçle beraber protesto ve gösterilere katılan kişilere orantısız güç kullanmış çok sayıda kişinin ölümüne ve yaralanmasına sebep olmuştur. Arap Baharı Sürecinde bölge ülkelerinde yaşanan ve bir kısmı halen devam eden iç çatışmaların yol açtığı istikrarsız ve güvenliksiz ortamdan uzaklaşıp kurtulmak amacıyla ilk etapta komşu ülkelere ya da en kolay ulaşılabilecek başka ülkelere doğru gerçekleşen kitlesel insan hareketliliği ve hedef ülkelerin buna verdiği tepkiler insani güvenliğin gelişimi açısından ayrı bir kırılma noktası olmuştur (Yiğittepe ve Battır, 2018: 212). Komşu ülke olmamız nedeniyle bu olumsuz etkenlerde Türkiye’de sosyal, kültürel ve ekonomik olarak etkilenmiştir.

Ülkemize gelen sığınmacılar genellikle sınıra yakın olan bölgeleri tercih etmesi sebebiyle sınır bölgesindeki illerin nüfus bakımından yoğunlaşmasına neden olmuştur. Demografik yapıdaki bu değişim çarpık yapılaşma, çocuk ve kadınların istismarı, işgücü, ücret ve istihdam dengesinde bozulmalar vb. gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır (Orhan ve

Gündoğar, 2015: 7-8). Bu sorunları da göç edilen ülke için olumsuz etkiler arasında gösterilebilir. Arap Baharı ile başlayan protesto, gösteriler ve halk hareketlerinde hayatını kaybedenlerin sayısı oldukça fazladır. Özellikle Suriye ve Mısır'daki hayatını kaybedenlerin sayısı bu ülke nüfuslarında ciddi oranda düşüşe sebep olmuştur. Ölüm oranlarının fazla olması sosyo-ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir.

2.2.1. Arap Baharı'nın Yol Açtığı Göçlerin Özellikleri

Arap Baharı sürecinde bölge ülkelerinde yaşanan protesto, isyan ve halk hareketlerine bağlı olarak milyonlarca kişi yerlerinden edilmiş ve göç etmek zorunda kalmıştır. Arap Baharı etkisinin şiddetli şekilde yaşandığı ülkelerden biri olan Suriye'de protestoların iç savaşa dönüşmesiyle birlikte çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca birey yerlerinden edimiş ve ülke içinde ya da ülke dışına göç etmek zorunda kalmıştır. Arap Baharı ile oluşan kitlesel göçlerin niteliğine bakıldığında zorunlu, düzensiz ve kitlesel göç olduğu görülmektedir.

2.2.2. Arap Baharı Sonrası Oluşan Kitlesel Göçlerin Avrupa Birliği Ülkelerine Yönelmesi ve Güncel Göç Rotaları

Avrupa, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sürekli olarak göç alan bölge konumunda olmuştur. AB'nin serbest piyasa ekonomisi, insan hakları, demokrasi gibi özelliklerinin yanında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı gibi özelliklerinin bulunması, uluslararası göçün büyük bir kısmını AB ülkelerine yönlendirmiştir. Ancak günümüzde uluslararası göç, tüm dünya gibi Avrupa ülkeleri için de büyük bir sorun oluşturmaktadır. Arap Baharı coğrafyasında yer alan ülkelerin hemen hepsinden, ancak özellikle Afrika'nın kuzeyinden ve Suriye'den AB ülkelerine yönelen kitlesel göçler gelinen noktada ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Ülkelerindeki kaotik siyasi ortamdan ve iç savaştan

kaçan göçmenler kitlesel mülteci krizine yol açmıştır. Oluşan bu mülteci krizi AB için göç politikaları konusundabir dönüm noktası olmuştur.

Yirmi yedi üyesi olan AB üye ülkelerinin farklı göç ve göçmen politikaları uyguladığı bilinmektedir. Bu politikalara bakacak olursak; uyum sağlama süreci (özellikle sığınmacılar) ve diğer alanlarda gerçekleştirilmiş kabul edilebilir iş birliği alanlarını (sınır yönetimi gibi) örnek gösterebiliriz. Fakat göçmenler göç ettikleri ülkeler tarafından sınıflandırılmakta ve AB üyesi ülkeler bu göçmenler hakkında ortak bir kavrama sahip değillerdir (Morehouse ve Blomfield, 2011: 4).

AB kendi kuruluş temelini oluşturan insan hakları ve demokrasi anlayışının gereğini yapmayarak uluslararası toplumun tepkisini çekmiştir. AB ülkelerinin kendi aralarında fikir ayrılıkları ve çıkar çatışması ayrı bir krizi meydana getirmiştir. AB'nin göçmenler konusunda ortak bir dış politika kararı alamaması ve ülkelerin kendi bağımsız politikalarını uygulamaları hem birlik içerisinde hem de uluslararası toplum nezdinde olumsuz karşılanmıştır (Ünal, 2017: 165).

Mülteci krizinde başarısız olunması sonucu Avrupa ülkeleri yakınlarında çok sayıda insan hayatını kaybetmiş, Avrupa ülkeleri ise bu duruma seyirci kalmıştır. İnsan hakları ile uyumlu olmayan bu politikaları nedeniyle AB'ye uluslararası toplumdan ciddi eleştiriler gelmiştir.. AB ülkelerinin güvenlik odaklı ve bölgesel çıkarları koruma amaçlı politikaları ve ortak dış politika oluşturmaması mülteci krizinin derinleşmesine neden olmuştur.

Arap Baharı ile başlayan bireysel ve kitlesel göçler dünya kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır. İki önemli mülteci krizini de beraberinde getirmiştir. Suriye ve Libya'da gösterilerin iç savaşa dönüşmesiyle kitlesel olarak iltica talebinde bulunan kişilerin sayısı

milyonları bulmuştur. Tunus, Mısır ve Libya’da devrim başladıktan sonra bu ülkelerden halk kitlesel olarak İtalya’ya yasa dışı yollarla göç etmeye başlamıştır. Arap Baharı süreci Avrupa’ya bireysel ve kitlesel büyük bir göç akınına sebep olmuştur. Tunus’ta halk hareketlerinin ilk zamanlarında insan kaçakçılığı yaşanmış, çok sayıda göçmen Avrupa’ya İtalya üzerinden göç etmeye çalışırken İtalya Lampedusa Adası açıklarında boğularak hayatını kaybetmiştir (Pınar, 2017). Göçmen ve mülteciler Avrupa bölgesine gitmek için başlıca üç rota kullanmaktadır.

Merkezi Akdeniz Rotası (İtalya-Malta); Düzensiz, zorunlu göçmenlerin ve insan kaçakçılarının botlarını kullanmak suretiyle Libya, Tunus ve Mısır’dan hareket ederek Avrupa’ya İtalya ve Malta sınırlarından geçerek AB ülkelerine giden rotadır. Çok tehlikeli göç yolu olan bu güzergâh, 2014-2015 yılları arasında en çok kullanılan bu rota milyonlarca mültecilerin Akdeniz’de boğularak hayatlarını kaybetmelerine neden olmuştur. Bu yıllarda yaşanan büyük boyuttaki trajedilere sahne olarak AB’nin acil tedbirler alarak yeni politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Bu güzergâhı kullanarak AB ülkelerine gitmek isteyen Afrikalı göçmen ve mülteciler, Malta’ya ve çoğunlukla İtalya’ya ulaşmaya çalışmaktadır. Bu güzergâh, diğer güzergâhlar içerisinde en çok kullanılan ve yasadışı mülteci ticaretinde kullanılan göç yoludur (Pınar, 2017).

Doğu Akdeniz Rotası (Yunanistan-Ege Denizi); Doğu Akdeniz, 2015 yılında deniz yoluyla en çok kullanılan güzergâh olmuştur. Bu rotada göçmenler Türkiye sınırında bulunan kıyılardan, Türkiye’ye yakın konumda olan İstanköy ve Midilli gibi Yunan adalarına geçiş yapmıştır. 2015 yılı içerisinde deniz yoluyla gerçekleştirilen göç hareketinin Doğu Akdeniz’e kayması, Suriyeli göçmenlerin bu güzergâhı daha kolay ve daha güvenli bulmalarından kaynaklanmaktadır. Bu güzergâhı Afganistan ve Pakistan uyruklu göçmenler yoğun bir

şekilde kullanmaktadır. Bu güzergâh vasıtasıyla, göçmenler ve mülteciler Türkiye'yi transit ülke olarak kullanarak sadece Yunanistan'a değil, diğer Avrupa Birliği ülkeleri olan Güney Kıbrıs Rum Kesimi veya Bulgaristan'a da geçmektedirler. 2008 yılından itibaren, bu güzergâh en çok kullanılan ikinci güzergâh olmuştur (Pınar, 2017).

Batı Balkanlar (Macaristan): 2015 yılında binlerce kişi Sırbistan'dan geçerek Macaristan'a ulaşmıştır. Batı Balkan ülkeleri olan Kosova, Arnavutluk, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya uyruklu mülteci ve göçmenler AB ülkelerine göç etmek için bu rotayı kullanmışlardır. Batı Balkanlar üzerinden geçerek Macaristan ve Romanya'ya ulaşmayı hedeflemektedirler. Diğer Avrupa Birliği ülkelerine geçiş yapabilmek için Yunanistan'ı transit ülke olarak kullanmaktadırlar. Yunanistan içinde göç hareketi arttıkça, Balkanlarda ve sonrasında Macaristan sınırındaki göç hareketliliği de doğru orantıda artmaktadır. Macaristan, kitlesel göçleri engelleyebilmek amacıyla, Sırbistan sınırı boyunca çok tartışma yaratan 175 kilometre uzunluğunda dikenli tel inşa etmiştir. Sırbistan'ın bu tutumu dünya kamuoyu tarafından sert eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur (Pınar, 2017).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

AVRUPA BİRLİĞİ GÖÇ POLİTİKALININ TARİHİ SEYRİ VE ARAP BAHARI SONRASINDAKİ DÖNÜŞÜM

3.1. Avrupa Birliği ve Göç Politikalarının Tarihsel Gelişimi

İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik açıdan büyük zararlar gören Avrupa ülkeleri kendi aralarında ortak hareket etmek ve savaş sonrası zararlarını minimum seviyeye getirmek için *birlik* olma fikrine yönelmiştir. Bu çerçevede ilk olarak Almanya, Fransa, Belçika, Lüksemburg, İtalya ve Hollanda'nın 1951 yılında imzalamış olduğu anlaşmayla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. Ekonomik olarak birlikte hareket etme fikrinin ortaya çıkması ve kısa sürede olumlu sonuçlar alınması diğer alanlarda da ortak hareket etme fikrini doğurmuştur (Ayata & Ercan, 2012). 1957 yılına gelindiğinde bu altı üye ülke kendi aralarında işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına olanak veren yeni bir örgütlenmeye giderek, sadece kömür ve çelik değil, aynı zamanda diğer mal ve hizmetlerin de serbest dolaşımını mümkün kılacak Roma Antlaşması'nı imzalamıştır (Dedeoğlu, 2003).

1957 yılında imzalanan Roma Antlaşması ile örgüt Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ismini almış ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile de Avrupa Birliği ismini kullanmaya başlamıştır (Karluk, 2005: 524). AET'nin amacı; üyeler arasında sermayenin, malların, işgücünün, hizmetlerin serbestçe dolaşması sonucu ortak pazarın oluşması ve nihayetinde siyasi bütünlüğün sağlanması olmuştur (Doğan, 1999: 261-272).

Roma Antlaşması, ekonomik iş birliği gibi gözükse de mantık ve düşünce yapısı olarak ortak pazar oluşması için sınırların ortadan kaldırılması fikrini ortaya çıkarmıştır. Ülkeler arası sınırların kaldırılması AB tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Bu bağlamda Roma Antlaşması birliğin daha sonra imzalayacağı antlaşmaların temelini oluşturmuştur. Üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artması AET'nin başarılı bir oluşum olduğunu kanıtlamıştır. Bu başarı üye ülkelerin "*birlik*" olma fikirleri çeşitli toplantı ve anlaşmalarda gündeme gelmiştir. 1958 yılından itibaren yeni bir boyut kazanan bu fikir sadece ekonomik alanı değil diğer sosyal, siyasal, kültürel ve hukuki alanları da etkisi altına almıştır. Bu amaçla üye ülkeler arası uyum çalışmaları hız kazanmıştır. Birlik olma fikrinin olumlu sonuçlarını kısa sürede gören Topluluk bir süre sonra genişleme politikalarını uygulamaya geçirmiştir.

İlk genişleme evresi, İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın 1973 yılında AB'ye dahil olmasıyla gerçekleşmiştir. İkinci evrede ise 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz AB'ye tam üye olarak dahil olmuşlardır. Tarafsız politikaları ile bilinen Avusturya, İsveç ve Finlandiya ise 1995 tarihinde üye olmuşlardır. Hızlı bir genişleme sürecine giren AB'ye 2004 yılında Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Polonya, Slovakya, Slovenya ve Malta'nın, 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan'ın katılmasıyla üye sayısı 27'e çıkmıştır. En son 2013 yılında Hırvatistan'ın da katılmasıyla AB üye sayısı 28'e ulaşmıştır (Ayata ve Ercan, 2012). Ancak İngiltere'nin 31 Ocak 2020 tarihinde üyelikten resmen çekilmesiyle AB'nin toplam üye sayısı tekrar 27 olmuştur.

Avrupa Birliği kavramını tam olarak anlayabilmemiz için öncelikle uluslararası sistemdeki yerini, önemini, misyonunu kavramamız ve tam olarak ne olduğu sorusuna yanıt aramak gerekmektedir. AB dört temel prensibi olan meşru bir olgudur (Dedeoğlu, 2003):

a. Toprakları ve Sınırları belli olan belirli bir alanda insan, para hizmet hareketlerini kontrol eder.

b. AB üye ülke sınırları içinde insanlar, kaynaklar ve sermaye üzerinde yetkisi vardır.

c. AB yönetim ve yetki sisteminin, görevlerini, işleyişini belirleyerek yasal ve siyasi bağımsızlığı vardır.

d. AB sınırları içerisinde yasama ve otorite hakkı vardır

Avrupa Birliği, insan hakları, demokrasi, serbest piyasa ekonomisi, vatandaşlarının özgürlüğü, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşım ilkesi ile iç sınırların kaldırıldığı uluslararası bir topluluktur. İç sınırların kaldırılması ve ortak pazar oluşumu sayesinde Birlik üyeleri ekonomik açıdan daha zenginleşmiş ve refah düzeyleri artmıştır. AB'nin karar alma mekanizmasında oybirliği yerine oyçokluğu ilkesi esas alındığı için ortak karar alabilen ve uluslarüstü² özelliğiyle dünyada örneği olmayan tek oluşumdur. AB, Avrupa ülkelerini bir çatı altında başta ekonomik olmak üzere siyasi ve toplumsal olarak iş birliği ve bütünleşmelerine paralel olacak şekilde egemenliklerinin bazı bölümlerini bu uluslararası örgüte devretmeleri ile kurulan bir entegrasyondur (Dağ, 2004). AB kurulduğu günden itibaren genişleme ve derinleşme politikalarıyla sürekli gelişen, yapısını güncelleyen küresel bir yapıyı ifade etmektedir.

AB kurulduğundan, günümüze kadar başka ülkelerin vatandaşları için ekonomik ve sosyal anlamda cazibe merkezi olmuştur. Geçirmiş olduğu aşamalar sonucunda ekonomik, sosyal ve siyasi anlamda küresel bir güç haline gelen Birlik diğer bölge ülkelerine örnek olmuştur. AB'nin bu çekici özelliklerinden dolayı üye ülkeler özellikle ekonomik nedenli

² "Uluslarüstü (Supranasyonal) kavramı; bir antlaşmayla kurulan, üyelerinin egemenlik yetkilerinin bir bölümünün kullanımını örgüte devrettikleri, oyçokluğu ile bağlayıcı hukuk normları belirleyebilen, belirlenen bu hukuk normları örgüte üye devletlerin ulusal hukuklarında doğrudan ya da dolaylı biçimde uygulanan ve hukuksal sonuçlar doğuran bir oluşumu ifade etmektedir " (Ayata & Ercan, 2012).

göçlerin sürekli hedefi haline gelmiştir. Avrupa ülkelerinin ekonomik anlamda küresel bir güç olması yanında insan hakları, demokrasi, özgürlük gibi kavramlara bağlı olması göçmenlerin Avrupa bölgesini tercih etmesinde büyük rol oynamıştır. AB'nin sayılan bu özellikleri KAO ülkelerinden gelen düzensiz göçmenlerin ve kitlesel göç akımlarının Birlik ülkelerine yönelmesinde son derece etkili olmuştur.

Zaman içerisinde sayıları giderek artan ve ciddi bir yük oluşturan göçmenlerin AB ülkelerine ekonomik ve sosyal uyumlarını sağlamak için politikalar geliştirilmesi ve çeşitli ortak düzenlemeler yapılması zorunlu hale gelmiştir. Ayrıca söz konusu göç politikalarının ve düzenlemelerin ihtiyaca göre güncellenmesi de gerekmiştir.

AB'nin göç politikalarının her zaman aynı çerçevede kalmadığı, dönem dönem değiştiği görülmektedir. Söz gelimi İkinci Dünya Savaşı sonrası büyük zarar gören, ekonomisi ve fiziksel olarak tahrip olan Avrupa ülkelerinin yeniden yapılanması sürecindeki istihdam açığını kapatmaya yönelik göç kabul politikaları ile günümüzde göçmen karşıtı sıkı güvenlik ve sınır politikalarıyla özdeşleşen göç politikaları birbirinden çok farklıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tartışmasız dünyanın çok sayıda göç alan bölgelerinden biri olan Avrupa'nın yakın göç tarihini, bireysel ve kitlesel göç hareketleri açısından; misafir işçi (açık kapı) dönemi, aile birleşmeleri dönemi, Soğuk Savaş sonrası dönem ve kıta dışı sahalardan yoğun göç dönemi şeklinde dört temel başlık altında incelemek mümkündür (Tepealtı, 2020: 68-77).

3.1.1. Misafir İşçi (Açık Kapı) Dönemi (1945-1970)

Açık kapı olarak adlandırılan dönem 1945 ve 1970 dönemleri arasını kapsamaktadır. Avrupa'ya yoğun göç; İkinci Dünya Savaşı sonrasında dağılan ekonomilerini yeniden canlandırmak ve işgücü ihtiyacını karşılamak üzere başlamıştır. Batı Avrupa, eski

sömürge ülkelerinden ve diğer üçüncü dünya ülkelerinden işçi göçü almıştır (Bahar, 2009: 261). Almanya başta olmak üzere gelişmiş Avrupa ülkeleri bu politikalarla, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan ekonomik kriz, işsizlik, yoksulluk ve sosyal zararlardan kurtulmayı hedeflemiştir.

Almanya, savaş sonrasında yerinden olan 20 milyon civarında bireyin ülkeye göç etmesine tanıklık etmiştir. İngiltere, Fransa, Belçika ve Hollanda, gibi Avrupa ülkelerinin sömürgelerinden gelen geri dönüş göçü (return migration) ve daha önceki denizaşırı bölgelerden gelen işgücü göçünden etkilenmiştir. İngiltere'de, İngiliz Milletler Topluluğu eski üyeleri olan ve yeni bağımsızlığını kazanan ülkelere gelen, Afrika ve Karayip ülkeleri ile başlayan ve daha sonra Hindistan'la artarak devam eden kitlesel göç akınları olmuştur. Fransa'dan daha önce Cezayir'e göç etmiş 1 milyondan fazla göç/göçmen Cezayir'in bağımsızlığından sonra Fransa'ya geri dönmüştür. Hollanda'ya ise, 1946'da Endonezya'dan 70.000 göçmen girmiş ve Endonezya'nın 1950 yılında bağımsızlığını kazanmasından sonra 60.000 civarında göçmen daha gelmiştir (Zimmermann, 2005: 5).

Savaşın Avrupa ülkelerinin ekonomilerine ve alt yapısına vermiş olduğu zararı ortadan kaldırmanın ve yeniden yapılanmanın hedeflendiği bu süreçte iş gücü açığı, Akdeniz havzası ve güney Avrupa ülkelerinden karşılanmaya çalışılmıştır. 1945-1970 arası dönemde hızla sanayileşen Batı Avrupa ülkeleri düşük vasıflı işçiler getirerek bu ivmeyi sürdürme yolunu seçmiştir (Castles, 2006: 741). İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa ülkeleri genç nüfusta ciddi kayıplar verdiğinden ekonominin toparlanması ve istikrarın sağlanması için ihtiyaç duyduğu iş gücü ihtiyacını göçmenlerden karşılamaya mecbur kalmıştır. Özellikle Almanya ve Fransa başta olmak üzere Batı Avrupa ülkeleri ucuz iş gücü teminine yönelik olarak,

Türkiye ile birlikte Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleriyle de ikili antlaşmalar yaparak bu ülkelerden çok sayıda işçi kabul etmiştir.

Özellikle Almanya, Fransa, Belçika gibi AB ülkeleri gelişmiş sanayi ve teknolojileri sayesinde misafir işçi konusunda ilk sırada gelen ülkeler olmuştur. AB ülkelerinden Almanya işçi ihtiyacını karşılamak amacıyla, İtalya (1955), Yunanistan ve İspanya (1960), Türkiye (1961), Fas (1963), Portekiz (1964), Tunus (1965) ve Yugoslavya (1968) ile antlaşmalar yapmıştır (Kıyıcı & Kaygısız, 2018: 467). Misafir işçi akınıyla birlikte, AB ülkelerinin genç ve dinamik nüfusu artmış, çalışan işçi sayısı artarak düşük maliyetle işçi ve iş açığı karşılanmıştır.

Avrupa ülkeleri 1973 küresel petrol krizinin ortaya çıktığı döneme kadar sınırlarını yabancı ve misafir işçilere açık tutmuştur. Misafir işçi dönemi ya da İkinci Dünya savaşı sonrası dönem; göçmenlerin ülke ekonomilerine katkı sağladığı ve bu nedenle de dış göçün sınırlandırılması bir yana, teşvik ve kontrol edilmesine yönelik politikaların hâkim olduğu bir dönem olmuştur (Schmelz, 2008: 9-10). Misafir işçi dönemine Avrupa Topluluğu üyesi ülkeler bireysel olarak karar almış ortak bir göç ve göçmen politikası oluşturulmamıştır.

3.1.2. Aile Birleşmeleri (Sınırlandırılmış) Göç Dönemi (1970-1990)

Sınırlandırılmış göç dönemi 1970 ve 1990 yılları arasını kapsamaktadır. 1967 savaşında sonra büyük bir yenilgi yaşayan Arap devletleri petrolü daha etkili bir araç olarak kullanabilmenin yollarını aramış, Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Teşkilatı (OAPEC) kurulmuştur. Böylelikle ortak bir politika oluşturulması ve strateji belirlenmesi fikrinin temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu durum Arap devletlerinin petrol konusunda ortak hareket etmeleri ve bu kozu siyasi bir araç olarak kullanabilmeleri açısından önemli bir girişim

olmuştur (Armaoğlu, 1991: 726). 1973 yılında itibaren uygulanmaya başlayan petrol ambargosu³, bu dönemde ve bu dönemden sonra oluşacak göçmen hareketleri için bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde uluslararası göç hareketlerinin genel yapısını belirleyen olay, OAPEC 1973 yılından itibaren uygulamaya başladığı petrol ambargosu ile küresel piyasaya arz edilen petrol miktarındaki büyük azalma nedeniyle maliyetlerin ve işsizliğin artması, göç karşıtı politikaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Yılmaz ve Kalkan, 2017: 185).

1970’li yıllarda; petrol krizinden dolayı ekonomide oluşan durgunluk ve buna bağlı olarak oluşan sosyal tepkilerin yanı sıra “yeni gelişen üretim teknolojilerinin ihtiyaç duyduğu işçi profilinin değişmesi, dışarıdan geniş ölçeklerle işçi kabul edilmesini sürdürülebilir olmaktan çıkarmıştır” (Samur, 2008: 16). Bu bağlamda Avrupa ülkeleri 1973 küresel petrol krizinin oluşturduğu ekonomik durgunluk ve öngörülemeyen belirsizlikler nedeniyle iş gücünü kısıtlayıcı düzenlemeler getirerek yeni bir döneme girmiştir. İşgücü göçünü kısıtlamaya yönelik ilk düzenleme 1971’de İngiltere tarafından uygulamaya geçirilirken; Fransa 1972’de ve Almanya da 1973’te aynı amaca yönelik düzenlemeler yapmıştır (Hansen, 2004: 27). Sınırlarını yeni misafir işçilere kapatmaya çalışan ülkeler bir yandan da mevcut göçmen işçilerin ülkelere dönmelerini teşvik edici politikalar uygulamaya çalışmışlardır. Ancak söz konusu ülkelerin istediği sonucu alabildiklerini söylemek zordur çünkü bu politikaların etkisiyle "1973-1975 döneminde göçmen işçilerin sadece %10’u ülkelere geri dönmüştür" (Gençler, 2005: 175). AB ülkelerinin göç ve göçmen kabul dönemlerden birini oluşturan bu aşama, göçmen işçilerin aileleriyle

³ 1973 Petrol Krizi, 15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliği’nin (OAPEC) Araplar ve Yahudiler arasında yapılan Yom Kippur adlı Savaşı’nda ABD’nin İsrail ordusuna destek vermesine yönelik olarak ilan ettiği petrol ambargosuyla başlamıştır. Arap devletleri yaşamış oldukları yenilgilerin bir sebebi olarak da Batılı devletlerin İsrail’e vermiş oldukları desteği görmüş, ellerindeki en etkili güç olan petrol kozunu bu devletlere karşı kullanma yoluna gitmiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. (Yılmaz & Kalkan, 2017).

birleştirilmesi ve aile bütünlüğünün sağlanması olmuştur. AB ülkelerine işçi olarak çalışmaya gelen göçmenler bir süre sonra ailelerini de çalıştıkları ülkelere getirmeye başlamışlardır.

1973 yılında ortaya çıkan petrol krizlerinin ekonomik durgunluğa dönüşmesiyle birlikte Avrupa ülkelerinde oluşan kısmî işsizlik göçmen sınırlamasına neden olmuştur. Avrupa ülkeleri sadece göçmen kabul politikalarında kısıtlamaya gitmemiş aynı zamanda ülkede bulunan mevcut misafir göçmenlerin de ülkelere dönmesi için çeşitli politikalar geliştirmiştir.

Söz konusu sınırlayıcı politikalarla Avrupa'da misafir işçi ve göçmen sayısının azalması hedeflenmiştir. Ancak aile birleşmeleri bu politikaların başarılı olmasını engellemiştir. Aile birleşimine ve aile bütünlüğüne izin verildiği kadar eş ve çocuklarını da yanlarına alarak göçmenler bu süreçte Avrupa ülkelerine kalıcı olarak yerleşmiştir. Ayrıca bu süreçte İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi sömürge ülkeleri eski sömürge ülkelerinden gelen ilave yeni göçlerle de karşı karşıya kalmışlardır (Tosun ve Budak, 2020: 424).

Çoğu Avrupa ülkesinde misafir işçi olarak gelen göçmenler, çalışma izni ve vatandaşlık gibi hakları kazandıktan sonra ailesini çalıştığı ülkeye getirmiştir. Bu doğrudan Avrupa ülkelerinin göçmen nüfusunun artmasına ve bölgenin demografik yapısının kontrolsüz bir şekilde değişmesine neden olmuştur. Bunun göç alan Avrupa ülkeleri için doğrudan etkisi ise; göçmenler işgücü piyasalarında vasıf gerektirmeyen emek talebini karşılayan bir kitle olarak değil, sosyal devletin imkânlarından yararlanmaya çalışan, toplumdaki sosyal düzeni ve refahı tehlikeye sokan ve nihai olarak ülke sınırlarına tehdit oluşturan bir kitle olarak algılanmaya başlanması olmuştur (Güleç, 2015: 84). Bu dönemle birlikte Avrupa ülkeleri göçmenlere karşı daha sıkı ve kısıtlayıcı önlemler almaya başlamıştır. Misafir işçi döneminde bireysel işçi politikaları geliştiren ülkeler, 1973 petrol krizi döneminin

getirmiş olduğu şartlar nedeniyle ortak politikalar geliştirmek ve ortak karar almak zorunda kalmıştır. Bu bağlamda Avrupa ülkelerinin misafir işçi ve göçmen hareketlerine karşı ilk defa kısıtlayıcı politikalar geliştirdiği bu dönem, AB ülkelerinin ortak göç politikaları geliştirmelerinin temelini oluşturmuştur denebilir.

Bu dönemde aile birleşiminin yanı sıra dikkati çeken bir diğer durum da sığınmacı sayılarındaki büyük artıştır. Özellikle 1980 sonrası dönemde çok yüksek sayılara ulaşan sığınmacı girişlerinin yasa dışı göçü ve aile birleşimini de artırıcı etkisi olmuştur. Böylelikle bu döneme kadar Kuzey Avrupa ülkelerinde yoğun olarak iş gücü piyasasında vasıfsız iş gücü açıklarını dolduran göçmenler, bu dönemden itibaren Güney Avrupa ülkelerine de yönelmeye başlamıştır (Penninx, Spencer ve Hear, 2008: 9).

Misafir işçi ve iltica ederek gelen sayılarındaki büyük artış Avrupa ülkelerini güvenlik odaklı politikalar üretmeye yöneltmiştir. Buna bağli olarak göçe hedef olan ülkelerdeki artan nüfus baskısı beraberinde daha etkili bir sınır güveliği ihtiyacını gündeme getirmiştir. Bu çerçevede ilk adım olarak 4 Haziran 1985’de Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Lüksemburg’un Schengen köyünde Schengen Anlaşması’nın imzalanmasıyla o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu’nun üyeleri arasında sınır kontrollerinin kaldırılması söz konusu olmuş ve böylelikle ortak bir iç pazar oluşturma fikri gerçekteşirme imkânı doğmuştur (Dedeoğlu, 2001: 17).

Schengen Anlaşması ile taraf ülkelerin vatandaşları pasaport kontrolü olmadan serbestçe seyahat etme hakkı elde etmiştir. Bu bağlamda söz konusu Anlaşma ile ortak dış sınırları düzenleme, sınır güvenliği ve komşularla iş birliği sorumluluğu da getirdiği görölmektedir. 19 Haziran 1990’da imzalanan "*Schengen Anlaşması’nın Uygulanmasına İlişkin Schengen Sözleşmesi*" ise dış sınır kontrollerini uygulamak amacıyla imzalanmıştır.

Sonrasında 1 Eylül 1993'te yürürlüğe giren ve 26 Mart 1995'te üye devletler tarafından uygulamaya konulan yeni sözleşmede, sınır güvenliğini düzenleme, serbest dolaşım ve ortak vize politikaları uygulama kararı alınmıştır. Bu anlaşma ile sınır güvenliğinin temelleri atılmıştır.

Schengen Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle "*Schengen Alanı*" (Schengenland) kavramı ortaya çıkmıştır. AB üye ülkelerin vatandaşları herhangi bir vize ve sınır denetimine maruz kalmaksızın, AB üye ülkeler arasında serbestçe seyahat etme özgürlüğü getirmiştir (Dedeoğlu, 2003: 122). Schengen Alanı'nı güvenli hale getirmek amacıyla, üye ülkelerin askeri ve polis teşkilatları uyumlu hale getirilmiş ve ortak iş birliğinin artırılması hedeflenmiştir.

3.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Göç Dönemi (1990-2000)

Soğuk Savaş sonrasında oluşan bu göç dönemi 1990-2000 yılları arasında kapsamaktadır. 1990'ların başında Soğuk Savaş'ın bitmesiyle AB'nin göç politikalarında yeni bir dönem başlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasıyla ekonomik kriz, işsizlik ve ülkeler içindeki yönetim belirsizliği nedeniyle kitleler yönünü Avrupa ülkelerine çevirmiş, başta Almanya olmak üzere gelişmiş ülkelere göç etmeye başlamıştır. Berlin duvarının yıkılarak ortadan kalkması ile birlikte daha önce vatandaşlarının batıya geçmesine izin vermeyen Doğu Bloku ülkeleri bu kısıtlamaları yavaş yavaş gevşetmeye başlamış, Batı Bloku ülkeleri ise Doğu'dan oluşabilecek kitlesel göç akımlarını engelleyebilmek ve kontrol edebilmek için yeni kurum ve politikalar oluşturma yoluna gitmiştir. Bu göç dalgalarından en yoğun şekilde etkilenen ülke kuşkusuz Almanya olmuştur. Yıllarca Doğu Berlin'de daha düşük refah seviyesinde yaşayan ve geçişi engellenen Alman vatandaşları hızlı bir göç dalgası ile Batı'ya geçmeyi tercih etmiştir. Demir perdenin

yıkılmasının ardından yaklaşık 4 milyon Doğu Alman vatandaşının Almanya'ya göç ettiği tespit edilmiştir (Dietz, 2017: 10).

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle hız kazanan düzensiz göç hareketleri, Avrupa ülkelerinin özellikle Almanya'nın göç yapısını ve nüfusunu derinden etkilemişse de 1960'lı yıllarda kuzey ülkelere "misafir işçi" gönderen İtalya, İspanya ve Yunanistan gibi Avrupa ülkeleri de bu dönemde göçe hedef olan bölgelere dönüşmüştür. Böylelikle göçe hedef sahanın genişlemesi ve göç yoğunluğunun giderek artması üzerine Birlik ülkeleri, yaşadıkları sosyoekonomik sıkıntıları çözme amaçlı yeni politikalar geliştirmeye yönelmiştir.

1990'lı yılların başında, Almanya başta olmak üzere çok sayıda göç alan Avrupa ülkeleri göçmen ve mülteci akınına karşı daha kısıtlayıcı tutum sergilerken bazı Avrupa ülkeleri kısıtlayıcı davranmamıştır. Özellikle İsveç, Danimarka, Hollanda ve İsviçre'nin daha fazla sayıda göçmen ve mülteci kabul etmeye devam ettiği görülmüştür (Zimmermann, 2005: 6).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte küresel sistemde dengeler yeniden oluşmuştur. SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını ilan eden ülkelerin jeopolitik konumu AB için büyük öneme sahiptir. AB buna yönelik ilk adımını 2004-2007 yıllarında; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya, Malta, Güney Kıbrıs, Bulgaristan ve Romanya'yı birliğe kabul ederek atmıştır. Bunlar 2013 yılında Hırvatistan'ın da eklenmesiyle Birlik üye sayısını kısa bir zamanda neredeyse ikiye katlamıştır. Ancak bu genişleme dalgası, AB ülkeleri arasında serbest dolaşımın bir sonucu olarak, ciddi birtakım sosyal sorunları beraberinde getirmiştir.

Bu süreçte Birleşik Krallık, İrlanda, Romanya, Bulgaristan, Hırvatistan ve Güney Kıbrıs serbest dolaşım bölgesi olan Shengen'e katılmamıştır. Bu ülkeler arasında -elbette

Brexit öncesinde- Birleşik Krallık ve İrlanda kendi tercihleri ile katılımı reddederken, diğer ülkelerle Shengen üyeliği konusunda görüşmeler devam etmektedir. Birçok AB ülkesi özellikle Romanya ve Bulgaristan'dan gelebilecek olası göç dalgaları nedeniyle bu ülkelerin Schengen üyesi olmalarına karşı çıkmaktadır (Kahanec ve Kurekova, 2011: 8). Yine AB üyesi ülkeler, kendi vatandaşlarının dolaşımını kolaylaştıran düzenlemelerle ilgili kolay ve hızlı kararlar alıp hareket ederken Birlik üyesi olmayan ülke vatandaşları için ise daha dışlamacı düzenlemeler gerçekleştirmektedirler (Ağaoğulları ve Köker, 2008: 37).

Göçmen sayısındaki hızlı artış, birçok Avrupa ülkesinin zamanla çok kültürlü ve çok etnili bir yapıya dönüşmesine neden olmuştur. Artan işgücü hareketliliği zamanla demografik yapının da değişmesine neden olmuştur. Bu kapsamda da sosyal tabanda dışlamacı ve ötekileştiren bir yapılanma oluşmaya başlamıştır. Bugün Avrupa'da en çok tartışılan konuların başında, genel anlamda göçmen karşıtlığı, özelinde ise ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gelmektedir (Yılmaz, 2008: 101).

AB'de göç ve göçmen politikaları alanında yapılan düzenlemelerin temel amacı, insan haklarına saygılı bir şekilde üye devletlerin ekonomisini, güvenliğini, sosyal ve politik yapısını korumak olarak ifade edilmektedir (Tosun ve Budak, 2020: 425). Bu yönde Birlik üyelerinin ortak hareket edildiği taktirde, "Ortak Avrupa" nın oluşacağı düşünülse de uygulamada her ülkenin kendi ihtiyaçları doğrultusunda emek gücünü temin etmeye çalıştığı görülmektedir (Gençler, 2005: 192).

"Avrupa genelinde ilk ortak göç politikaları, 1990'lı yılların sonlarına doğru yaşanan istihdamın azalması, göçmenlerin ikinci-üçüncü nesle erişerek belli bir sermaye birikimi sağlamaları ve önceki nesil göçmenlerin artık vatandaş statüsüne erişerek ekonomi içinde pay elde etmeye başlamaları ile ortaya konulmaya başlamıştır. Bu amaçla ortak

müktesebat çerçevesinde 1997'de *Avrupa İstihdam Stratejisi* benimsenerek, iş gücü ve ekonomik olarak göç kontrol altına alınmaya çalışılmıştır" (Özdağ, 2008: 89). AB göç politikalarını oluştururken en önemli kriterlerden biri şüphesiz nüfus yapısı ve yaş oranları olmuştur. Avrupa ülkelerindeki nüfusun hızla yaşlanması ve yeni doğum oranlarındaki hızın düşük olması iş gücü azalmasına yol açmış ve istihdam sorunlarını beraberinde getirmiştir. Bu sorunun temel nedeni genişleme politikaları ile AB' üyesi ülke sayısının artması, buna bağlı olarak üye ülkeler vatandaşlarının serbest dolaşım politikasından da yararlanarak Avrupa içinde gelişmiş bölgelere göç etmesidir (Sirkeci, 2006: 34). AB ülkeleri arasındaki gelişmişlik düzeyi ve kişi başına düşen milli gelirin yüksek olduğu ülkelere doğru Birlik içinde sürekli yer değiştirmelere neden olan bu durum ülkeler arasında sosyokültürel ve sosyoekonomik açıdan yeni problemlerin oluşmasına neden olmuştur.

AB ülkeleri arasında entegrasyonunun sağlamlaşmaya başlaması ile birlikte göçmenlerle ilgili ortak düzenlemeler de artmaya başlamıştır. Ancak bu düzenlemeler daha çok oturma izinlerinin usulüne ilişkin ortak kararlar geliştirilmesi ve yeni göçmenlere mümkün mertebe izi verilmemesi noktasında oluşturulmuştur (Özkan, 2003: 1020). Bununla önceden oturma izni verilen göçmenlerin AB müktesebatına uyumu ve entegrasyonunun sağlanması planlanmıştır. Entegrasyon kaynaklı sorunlar ve artan işsizliğin nedenini göçmenlerin oluşturduğu algısı, göç ve göçmenlere karşı daha sıkı tedbirler ve politikalar yapılmasına yol açmıştır.

Bazı AB ülkelerinin yaş ortalamalarının yüksek olması, nüfusun az olması ve ekonomik sebeplerle iş gücünde azalma ve istihdam eksikliği bazı Avrupa ülkelerini göç ve göçmen hareketlerine olumlu karşılamıştır. Örneğin Norveç, Belçika, Hollanda bunlar arasında sayılabilir. Ancak göç tecrübesi yoğun ve entegrasyon sorunları yaşayan Almanya,

Fransa, Danimarka gibi ülkeler göçü artıracak politikalardan uzak durulması gerektiğini yönünde Birlik üyelerini açık dille uyarmışlar, göç ve göçmenlere yönelik sorunlar artmaya ya da görünür olmaya başlayınca AB üyesi ülkeler göçmen politikalarını sertleştirmeye başlamıştır (Tosun ve Budak, 2020: 426). Yasal düzenlemeler arttırılmış, yabancılar, göç ve iltica yasaları değiştirilmiş, sınır dışı etmeye ilişkin düzenlemeler genişletilmiş, Polonya’da FRONTEX (European Border and Coast Guard Agency- Avrupa sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı) teşkilatı kurulmuş ve geri kabul anlaşmaları imzalanmıştır (Sever ve Sever , 2013: 9).

3.1.4. Kıta Dışı Sahalardan Yoğun Göç Dönemi (2000 ve sonrası)

2000 yılı ve sonrası yıllarda AB Ülkelerine gelen göçler uzak kıtalardan ve sayı bakımından kitlesel göç olacak şekilde tezahür etmiştir. Göç dalgalarındaki önceki üç döneme bakıldığında yaşanan göçlerin daha çok Avrupa ülkelerine yakın yerlerden kaynaklanan göçler olduğunu görülmektedir. Günümüzde yaygın sosyal medya kullanımı ve iletişim imkanlarının artması gibi nedenlerin de etkisiyle, Afrika ve Asya dahil olmak üzere uzak kıtalardaki kitlesel göç hareketleri Avrupa’ya yönelmiştir. AB göç politikaları 2000 yılı sonrası dönemde şüphesiz 11 Eylül (2001) saldırılarından etkilenmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından dünya, göçmen politikaları konusunda genel anlamda “*güvenlik*” boyutunun ön plana çıktığı politik yaklaşımları benimsemiştir. 2001 yılında yaşanan bu olayın ardından, 2004 yılında gerçekleşen Madrid saldırısı, AB’yi güvenlik konusunda daha dikkatli olmaya yönlendirmiştir. Bu süreçte sınırlarına gelen sığınmacıların geri çevrilmesi, sınırlı sayıda kabullerin gerçekleşmesi, AB’nin göç politikalarını güvenlik endişeleri çerçevesinde belirlediğini göstermektedir (Aydın, 2017: 541). Güvenlik odaklı göç politikaları da AB ülkelerini sınır güvenliklerini artırmaya yönlendirmiştir.

11 Eylül saldırılarından hemen sonra yapılan Laeken Zirvesinde göç ve göçmenlerle ilgili kapsamlı politikalar oluşturulmasına karar verilmiş, terör ve göç ilişkilendirilerek katı kurallar oluşturulması gerektiği savunulmuştur. Bu tarihten sonra başta Müslümanlar olmak üzere AB'deki tüm göçmenler potansiyel terör destekçisi ya da suçlusu olarak görülmeye başlanmıştır (Bilgesam, 2012). AB ülkeleri göç ve göçmenlere karşı Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan sert önlemleri 11 Eylül saldırıları sonrasında daha belirgin hale getirmiştir.

Aralık 2005'teki Avrupa Konseyi toplantısında kabul edilen Göç Yönelik Global Yaklaşım ile AB'nin, Birlik üyesi olmayan ülkelerle açıkça tanımlanmış önceliklere dayalı politik diyaloglarını ve iş birliğini artırması hedeflenmektedir. Katılan herkesin (AB, ortak ülkeler ve göçmenler) çıkarlarını önceleyen bu proje, dört önemli hedefe ulaşmayı amaçlamaktadır:

- *Yasal göçün daha iyi şartlarda uygulanması ve iyi yönetilen hareketliliğin örnek gösterilmesi,*
- *Düzensiz yapılan göçler ile etkin mücadele edilmesi ve insan kaçakçılığı gibi sorunların çözümlenebilmesi,*
- *Göç ve mobilitenin kalkınma üzerindeki olumlu faydalarını etkin şekilde kullanılması,*
- *Uluslararası korumayı teşvik ve iltica uygulamalarının iyileştirilmesi (European Commission, 2020).*

Bu proje ile göç eden ülkelerdeki işsizlik, yoksulluk, ekonomik sorunları çözerek göç olayı meydana gelmeden göçe sebep olan nedenleri ortadan kaldırmak hedeflenmiştir. Örneğin, AB bu amaçla 2004-2013 döneminde ağırlıklı olarak Güney Akdeniz ve Sahraaltı Afrika

lkelerine yönelik 400’den fazla g projesine 1 milyar Euro’nun üzerinde finansman desteği sağlamıştır (Eurapean Commission, 2020).

G politikalarında yeni uygulamaların gündemde olduğu böyle bir dönemde patlak veren Arap Baharı süreci ve sonrasında yaşanan kitlesel göçlerin başlamasıyla birlikte AB “Gce Yönelik Global Yaklaşım” erevesinde "*G, Hareketlilik ve Güvenlik Diyalogları*" adlı Kuzey Afrika’daki üçüncü ülkelerle karşılıklı yarar sağlayan ortaklıklar kurmaya yönelik niyetini açıklamıştır (Carrera, Hertog ve Parkin, 2013: 2). Bu şekilde kitlesel gn geldiği ülkelerdeki sosyoekonomik durum düzeltilerek Avrupa’ya yönelen göçler önlenmek istenmiştir.

Arap Baharı sürecine dış politikasına yeni bir anlayış getirmesi gerektiği ortaya çıkmış olsa da yaşanan ekonomik krizle mücadelesi AB’yi zor duruma sokmuştur. Ekonomik kriz sonucu dış politikada kullandığı finansal araçlardaki gerileme, AB’nin kurumsal olarak etkisiz kalmasına ve bölgeye olan yaklaşımlarının daha önceki politikaları gibi parçalı bir görünüm sergilemesine yol açmıştır (Ayaz, 2013: 65). Diğer taraftan Avrupa Komisyonu, 14 Haziran 2018’de g alanındaki iş birliğini artırmak istediği üçüncü ülkeleri teşvik etmek amacıyla "*Komşuluk, Kalkınma ve Uluslararası İş Birliği Aracı*" (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument-NDICI) isimli bir düzenleme nerisi yayınlamıştır. Buna göre Birlik, 2021-2027 dönemindeki dış g yönetimi bütçesinin %30’luk bir artışla 123 milyar Euro olacağını öngörmektedir (Eurapean Commission, 2020).

Geliştirilen bu politikalar ve uygulamalar AB’nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu kaynaklı kitlesel göç hareketlerini önlemeyi başaramamıştır. Sınırdaki güvenlik odaklı tedbirler sıkılaştırılmış olsa da düzensiz göçün önüne geçilememiştir. İtalya, İşpanya ve Yunanistan üzerinden deniz yoluyla bot vb. araçlarla yapılan düzensiz göç girişimlerinin

önüne geçilenememiş, binlerce kişinin denizde boğularak hayatını kaybetmesine yol açan insani trajediler engellenememiştir. Özellikle yaşları küçük olan bebek ve çocukların cansız bedenlerinin karaya vurması uluslararası arenada AB ülkelerinin sert şekilde eleştirilmesine neden olmuştur.

Arap Baharı eylemlerinin hızlı bir şekilde yayılması ve geniş bir coğrafyada birçok ülkeyi etkisi altına alması diğer tüm ülkeler gibi AB için de beklenmedik bir durum olmuştur. AB'nin yaşanan bu gelişmelerin kısa sürede kontrol altına alınacağı fikrine kapılması Arap Baharı sürecindeki en büyük yanılgısı olmuştur denebilir. Bu yanılgı ile birlikte siyasi ve ekonomik iş birliği içerisinde bulundukları ülkelerde yaşanan sorunlar doğrudan AB devletlerinin iç politikalarına yansımıştır (Gözkaman ve Paksoy, 2014: 69).

3.2 Avrupa Birliği'nin Ortak Göç Politikaları Oluşturma Çabaları

Göçlerin günümüzde küresel bir sorun haline geldiği ve kitlesel göç akınlarına maruz kalan ülkelerin bağımsız, ulusal politikalarla bu soruna çözüm bulunmasının hayli zor olduğu görülmektedir. Göçün yönetimi ve olumsuz etkilerinin önüne geçilebilmesi için çok taraflı ve bütüncül politikaların gerekli olduğu artık anlaşılmıştır denebilir. Bu bağlamda AB göç politikalarının oluşum sürecine bakıldığında; ortak politikaların çeşitli zamanlarda ve çeşitli nedenlere bağlı olarak gerçekleşen bireysel/kitlesel düzensiz göçlerle mücadele etmek üzere oluşturulduğu görülmektedir. Oluşturulan politikaların da merkezinde güvenlik eksenli yaklaşımlar yer almaktadır.

AB göç politikalarının tarihi seyrinde göçe ve göçmenlere yönelik yaklaşımların dönem dönem değiştiği, ayrıca ülkeden ülkeye de farklılık arz ettiği görülmüştür. Göç hareketlerinin özelliğinin ve yönünün ülkeler arasında farklılık göstermesi, AB ülkelerinin göçe ilişkin uygulamalarının değişmesine yol açmaktadır. Örneğin, Fransa gibi bazı ülkelere

düzenli göç edenlerin çoğu bunu ailevi sebeplere bağlı olarak yapmaktadır. Bu kişiler, ya bu ülkelerde bulunan yakınlarının yanına ya da evlilik amacıyla gitmektedir. İsviçre gibi ülkelere ise, göçmenlerin çoğu bu ülkede çalışma ve oturma hakkına sahip olmak için gitmektedir (Keeley, 2009: 41). Bu durum Birlik ülkelerinin büyük çoğunluğunu kapsayan serbest dolaşım uygulaması kaçınılmaz olarak farklı sosyoekonomik ve siyasi sorunların doğmasına yol açmaktadır. Özellikle kitlesel göç hareketlerinin giderek artmasıyla birlikte mevcut ve olası sorunların çözümü adına tüm AB ülkelerini bağlayıcı nitelikte ortak göç politikası oluşturulması kaçınılmaz hâle gelmiştir. Ortak göç politikalarının hedefi göç hareketlerinin yönetilmesi ve böylelikle hem göçe maruz kalan toplumlarda hem de politika yapıcılarda oluşan güvenlik kaygılarının kontrol edilebilmesidir. Ancak modern dönemde göçün ekonomik, siyasi, sosyal, kültürel ve demografik etkileriyle çok boyutlu bir sorun haline gelmesi nedeniyle bu çok da kolay olmamıştır.

3.2.1. Trevi Grubu

Ortak bir göç ve göçmen politikası uygulama evresinde ilk oluşum Trevi Grubu'dur. Almanya ve İngiltere'nin gün yüzüne çıkan terör sorunuyla daha etkin bir mücadele edilmesi beklentisinin sonucu olarak Roma Anlaşması, Avrupa Siyasi İşbirliği çatısı altında çok düzeyli ülkeler arası bir forum olan Trevi Grubu'nun doğmasına neden olmuştur. Adalet ve İçişleri Bakanları gibi bürokratlar, politika uzmanı sivil bürokratlar ve polislerden meydana gelen grup, kurulmasından sonra ilk toplantısını 1976 yılında Lüksemburg'ta yapmıştır. AB ülkeleri içinde veya AB ülkeleri dışında terör aktiviteler Trevi Grubu'nun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Özellikle 1972 Münih Olimpiyat Oyunları'ndaki terör saldırısı, 1960'ların sonlarında uçak kaçırma ve rehin alma biçiminde ortaya çıkan birçok terörist faaliyetle mücadelede Interpol'ün ve BM'in yetersizliği karşısında

Avrupalı liderler ve polisler yeni bir foruma ihtiyaç duymuşlardır (Bozkurt, Özcan ve Köktaş, 2012: 341). 1987 yılında Trevi Bakanlar'ı tarafından gerçekleştirilen forumda göç sorunu ile ilgili problemler ele alınmış ve aşağıda belirtildiği gibi birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur

- Genel anlamda üye ülkelerde maruz kalınan göç problemi,
- Geçerli ve kapsamlı vize politikası geliştirilmesi
- Ülkelerin dış sınır denetimleri,
- Ülkelerin iç sınır denetimleri,
- Siyasi olaylar sonucunda sığınma statüsü arayanlar (Bozkurt, Özcan, & Köktaş, 2012: 354).

3.2.2. Schengen Anlaşması

Avrupa'da iç ve dış güvenliğin tesis edilmesi ve korunması adına Trevi Grubu'ndan sonra kurulan yapılanmalardan bir diğeri de Avrupa Tek Senedi ve Schengen Sözleşmesi'dir. Fransa, Almanya, Belçika, Lüksemburg, Hollanda arasında 14 Haziran 1985'te Shengen Anlaşması'nın imzalanması AB için yeni bir dönemi başlatmıştır. Üye ülkeler aralarında sınır güvenlik ve kontrolünü kaldıran Shengen vizesi ile dolaşım serbestisi sağlamıştır. Ancak sınır güvenliği ve kontrolünün ortadan kalkması göçmen sorununa yeni bir boyut kazandırmıştır. İç sınır denetimlerinin kaldırılmasının yol açacağı güvenlik ihlali üye devletleri dış sınır denetiminin de güçlendirilmesi için ortak kararlar alınması gerektiği, göç ve sığınma politikalarıyla ilgili birtakım yasal düzenlemeler yapılmasına yönlendirmiştir (Örselli & Babahanoğlu, 2016: 2065).

1986 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi'nde “Tek Pazar” bu anlaşmanın kararları çerçevesinde hizmetlerin, sermayenin, malların ve kişilerin serbest bir şekilde hareket ettiği ülkelerin ulusal sınırlarına mensup olmayan alan olarak adlandırılmıştır (Castles

ve Miller, 2008: 157). Schengen düzenlemeleri ise; iç sınır güvenliğine yönelik denetimlere yönelik uygulamaların yanı sıra göç, vize, diğer ülke vatandaşlarının serbest dolaşımı ve oturma iznine yönelik mevcut ya da uygulanabilecek politikalar, sığınmacı-polis iş birliği içerisinde, adli meseleler ve bireysel verilerin korunması, saklanması gibi konuları kapsamaktadır (Köktaş ve Yılmaz, 2010: 9). Bu durum iç sınırların ortadan kaldırılması ile beraber dış sınır denetimlerinin daha etkin denetlenmesini de gerekli kılmıştır (Özler, 2010: 1). Schengen Uygulama Sözleşmesi'nin başarılı sonuçlar vermesiyle birlikte Schengen Bilgi Sistemi'nin de oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu sistem sınır ve polis denetimlerinin beraberinde suçların önüne geçilmesi ve suçluların adil bir şekilde yargılanması, kapsamlı vize politikaları, kişilerin ikamet izinleriyle ilgili işlemler, iç sınırların kaldırılması ile birlikte oluşabilecek kontrol zafiyetini önüne geçmek amacıyla oluşturulmuş yasaların uygulanması ve bu konularla ilgili bilgi ve belgelerin toplanması ve paylaşılması için kurulan ortak bir veri tabanı sistemidir (Şirin-Öner, 2016: 544). Schengen Politikası ile AB içinde yaşayan vatandaşların serbest dolaşım ve seyahat özgürlüğünün kapsamı genişlerken, vatandaş olmayan göçmenler için 'öteki' olgusunun ortaya çıktığı görülmektedir (Özgür, 2012: 76).

2010 yılında başlayan Arap Baharı sonrasında oluşan kitlesel göçler Schengen konusunda bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Tunus'ta başlayan iç karışıklıklar ve halk hareketlerinden kaçan binlerce mülteci İtalya'nın Lampedusa Adası'na ulaşınca İtalya bu kitlesel göçler karşısında AB üye ülkelerden yardım talep etmiştir. Üye ülkelerden maddi ve teknik destek bulamayan İtalya, maruz kaldığı göçmen sayılarını üye ülkeler arasında eşit bir şekilde pay etmek istemiş lakin bu beklentisi de karşılıksız kalmıştır. Bu gelişmelerden sonra Fransa, Schengen Anlaşması'nı geçici süre askıya aldığını belirtmiştir (Bayraklı & Keskin, 2017: 115).

Schengen Anlaşması göç konusunun güvenlik odaklı bir yaklaşım sergilenmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Ülkelerin iç sınır kavramının ortadan kalkmasıyla birlikte dış sınırların daha etkin korunmasına yönelik güvenlik odaklı politikalar ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda Schengen Anlaşması'na göç, göçmen, mülteci, sığınmacı ve vize gibi konularda telafi edici önlemler geliştirilmiştir (Özerim, 2014: 50).

Ortak bir göç ve göçmen konusunda kararlar oluşturulmasına gidilen süreçte ülkeler arası ortak kararlar alınmasına yönelik diğer bir belge ise Dublin sözleşmesidir (Güleç, 2015: 85). Schengen Anlaşması sonrası mülteci ve sığınmacı politikalarının düzenlenmesinde en önemli aşamalardan birisi olan Dublin Sözleşmesi 15 Haziran 1990 tarihinde imzalanarak 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile AB üye ülkelerin birinde sığınma talebi bulunan üçüncü ülke vatandaşlarının bu başvurusunu inceleyecek üye ülkenin belirlenmesine yönelik ilgili standartlar geliştirilmiştir (Şen ve Özkorul, 2016: 99). Bu politika ile iltica ve sığınma başvurusunu tek ülkede toplamak hedeflenmiştir. AB'nin kendi politika ve kararlarını oluşturduğu bu süreçte 1951 tarihinde kabul edilen Cenevre Sözleşmesi'nde belirtilen mültecilere yönelik hükümleri de göz önünde bulundurduğu görülmektedir (Gençler, 2005: 188). Maastricht Anlaşması'na giden süreçte göç konusuna ilişkin kararlar ve politikalar bakımından AB üye ülkeler arasında iş birliğinin birinci evresi olarak nitelendirilmektedir (Uçarar, 2001: 297).

3.2.3. Maastricht Anlaşması

AB'nin temel yapısını meydana getiren Maastricht Anlaşması 1992 yılında imzalanmış ve 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Birliği Anlaşması (ABA) olarak da adlandırılan bu anlaşmayla birlikte AB birinci sütunu "Avrupa Toplulukları (AKÇT, AET ve EURATOM)", ikinci sütununu "Ortak Dışişleri Güvenlik Politikası", üçüncü sütununu ise

"Adalet ve İşlerinde İşbirliği" nin oluşturduğu üç sütunlu bir oluşuma dönüşmüştür, bu oluşumların AB çatısı altında birleşmesinin en önemli evresi olmuş, devletlerarası bağlantılı olarak Trevi ve Göç Grubu gibi yapıların kurumsal bir merkezde birleşmesi ve Trevi Grubu'nu AB'yi oluşturan üçüncü sütun olan Adalet ve İşleri alanına uyumlu hâle getirilmiştir (Canpolat ve Arıner, 2012: 12).

Maastricht Antlaşması ile iç sınır güvenliğine ilişkin "ortak menfaat konuları" olarak dokuz politika alanı belirlenmiştir. Bunlar;

- Mülteci ve Sığınma politikası,*
- Dış sınırlardaki yapılan kontroller,*
- Diğer ülke vatandaşlarına yönelik oluşturulan göç politikası,*
- Uyuşturucu kaçakçılığı,*
- Sahtekârlık,*
- Cezai ve adli iş birliği,*
- Gümrük iş birliği,*
- Polis iş birliği*
- Avrupa Polis Ofisi (Europol) vasıtasıyla AB içinde yaygın bilgi paylaşım ve değişim sistemidir (Lodge & Bayburtlu, 2002: 13).*

Maastricht Anlaşması'yla iltica, mülteci ve göç yönetimi ile ilgili ortak bir politika alanı oluşturulmuş sonrasında Amsterdam Anlaşması yürürlüğe girmiş, bu Anlaşma sonucunda göç, sığınma ve ortak göç politikalarına yönelik olarak farklı bir bölüm oluşturulmuştur. Amsterdam Anlaşması ile birlikte daha çok devletlerin ulusal bağımsızlık alanlarına dahil ettiği göç sorunu gibi önemli bir alanda AB'nin yetki sahibi olması çok önemli bir gelişmedir (Bendel, 2007: 33).

Maastricht Anlaşması'yla düzensiz göç, terör ve suçların engellenmesi amacıyla EUROPOL isminde ortak iş birliği ile çalışan bir polis teşkilatı kurulması kararı alınmıştır. Maastricht Anlaşması ile önceden AB üye ülkelerin bireysel inisiyatifinde olan göç ve göçmen konusu, Bu Anlaşma'dan sonra AB ortak konusu ve sorunu haline gelmiştir. Ortak göç sorununun çözülebilmesi için AB'nin ortak politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

3.2.4. Amsterdam Anlaşması

1996 tarihinde başlayan ülkeler arası toplantı sonrasında 2 Ekim 1997'de imzalanıp 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması aslında Roma Anlaşması, Tek Senet ve Maastricht Anlaşması ile hepsi birbirini tamamlayan kanunların ve politikaların düzenlenmesini ifade etmektedir (Dedeoğlu, 2003: 60). Amsterdam Anlaşması ile birlikte önceden yapılmış anlaşmaların içeriğinde yer almış olan sosyal politika, ortak dış ve güvenlik politikası, çevre, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele politikaları, istihdam ve büyüme paktı, kırsal kalkınma, tüketicinin korunması, kamu sağlığı ve genişleme ilkeleri konularını somutlaştırmış ve bunlara bazı yenilikler eklenmiştir. Belirlenen ilkeler çerçevesinde temel hak ve özgürlüklere uymayan üyelere ilişkin yaptırımların birlik karar mekanizması aracılığıyla belirlenmesi bu duruma örnektir (Dedeoğlu, 2003: 60).

AB'nin kurucu anlaşması olan Maastricht Anlaşması ile AB'ye bağlı ortak göç politikaları ve ortak çıkarlar bulunurken, Amsterdam Anlaşması ile birlikte bu ortak politikaların AB çatısı altında toplanması sağlanmış, ortak göç ve sığınma konularında mutabakata varılarak bu politikalar ışığında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu sürecin oluşması üç aşamadan meydana gelmiştir. Birinci aşama Tampere Zirvesi, ikinci aşama Lahey Programı ve son olarak üçüncü aşama olarak Stockholm Programı süreci tamamlamıştır.

3.2.5. Tampere Zirvesi

Maastricht ve Amsterdam Anlaşmalarının ardından geliştirilen ortak göç ve göçmen politikalarına yönelik en önemli oluşum *Tampere Zirvesi*'dir. AB sınırları içinde ve diğer ülkelerle oluşturulacak politikalarda dört alanın gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu alanlar mülteci ve sığınmacıların vatandaşı oldukları ülkeleriyle iş birliğinin geliştirilmesi, ortak göç ve sığınma sistemi, üçüncü ülke vatandaşlarına eşit şekilde davranılması ve yasadışı yollarla göçmen ticareti yapanlara ağır yaptırımları da içeren göç yönetimini kapsamaktadır (Şirin-Öner, 2016: 551). Tampere Zirvesin'de ele alınan başlıca konular aşağıda belirtilmiştir;

-Göç akınlarının yönetilmesi,

-Vize ve diğer legal olmayan belgeler konusunda uygulanabilir bir politika geliştirilmesi, Üçüncü ülkelerle AB konsoloslukları arasında daha yakın bir iş birliği çerçevesinde AB ortak vize verme ofislerinin kurulması,

-Yasadışı göç konusunda yapılan insan kaçakçılığına ve göç eden kişileri ekonomik olarak suiistimal eden suçlulara karşı ciddi yaptırımlar,

-AB üyesi ülkelerin Europol ile beraber faaliyet göstererek bu tür suç yapılanmalarının belirlenmesi,

-AB'nin gelecek sınırlarının etkin bir şekilde kontrolü,

-Bu süreçte bulunan transit ve kaynak ülkelerle mutabakata varılan iş birliği sonucu gönüllü

geri dönüş teşviki ve bu ülkelerle geri kabul anlaşmalarının imzalanması
(Baldaccini & Toner, 2007: 3-4)

Ortak göç ve sığınma politikalarının çözümlerini konu alan bu toplantının ardından rapor edilen sonuç bildirisinde AB iç ve dış sınırları içerisinde yasadışı olarak yaşayan diğer ülke mensuplarına AB vatandaşlarının hak ve özgürlüklerine yakın, eşit

muamele sınırları dahilinde ortak politika oluşturma amacı kabul edilmiştir. Zirve bu rapor bildirisi ile AB'nin ortak göç ve sığınma politikalarının gelişmesinde büyük bir rol oynamıştır. Katılımın üst düzeyde olması AB Birlik ülkelerinin ortak göç ve sığınma sorunlarının çözümünde ne kadar istekli olduklarının göstergesi olarak kabul edilmiştir.

Tampere Zirvesi göçe farklı bir bakış açısı getirmiştir. Göç konusunun üye ülkelere yapacağı fayda göz önünde bulundurulduğu zaman adeta bir fırsata dönüşebileceği düşüncesi getirilmiş bu yönde uygulanan sıkı denetim ve güvenlik odaklı politikaların bir aşama gevşetilmesinin yolunu açmıştır (Bendel, 2007: 35-36).

2001 yılına gelindiğinde imzalanan Laeken Anlaşması'nda liderler tarafından göç alanında organizasyona ilişkin yeterince ilerleme kaydedilemediğine dair ortak bir kanı oluşmuştur. Gerçekleştirilen zirvede ulusal yasalarda, ortak bir uzlaşının sağlandığı şekilde düzenlemelere gidilmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Ortak göç politikası geliştirilmesi yönünde çabaların hız kazanmasıyla birlikte yasadığı göçle mücadele aşamasında da belirli bir yol kat edilmiştir. Nitekim 2002 yılında yapılan Sevilla Zirvesi'nde düzensiz göç hareketiyle mücadele edilmesi doğrultusunda diğer zirvelerde olduğu gibi ortak politikalar geliştirilmesi kararı alınmıştır. Bu hedef doğrultusunda sınır kontrollerinin daha da iyileştirilmesinin yanı sıra yasadışı göçü engellemeye yönelik yeterli önlemler almayan üçüncü ülkelere yönelik de yaptırım uygulanmasına ilişkin karar alınmıştır (Gençler, 2005: 190).

26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan Nice Anlaşması, AB üye ülkeler tarafından kabul edildikten sonra 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Nice Anlaşması ile Amsterdam Anlaşması'nda belirli yetkileri bulunan Avrupa Parlamentosu'na daha geniş çaplı yetkiler verilmiştir. AB'nin nihâi amacı güçlendirilmiş ve bu çerçevede ortak iş birliğine

yönelik daha hızlı bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı oluşturmak hedeflenmiştir. Bu bağlamda üye devletlerin ortak olarak kabul edilen uygulamalara sadık kalmaları, yasa uygulayıcı kurumların polis, adli ve siyasi kültürlerinin de bu amacı desteklemesi düşünülmüştür (Özlem-Ultan, 2016: 54)

Nice Anlaşması'ndan sonra 2005-2010 yılları arasını kapsayan *Lahey (Hague) Anlaşması* imzalanmıştır. Lahey Anlaşması AB sınırları ve toprakları içinde özgürlük, güvenlik, demokrasi ve adalet gibi kavramların tesis edilmesini destekler nitelikte hazırlanmıştır. Sınır güvenliğinin ön planda ele alındığı programdır. 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırıları ve 11 Mart 2004 Madrid'de yaşanan terör saldırıları güvenliğin artırılması konusunda etkili olmuştur. Lahey Programı, Tampere Programı'nın devamı niteliğinde olup bu evrede yapılan politikaların izlenmesi ve alınan önlemlerin etki mekanizmasını değerlendirilmesini hedeflemektedir. Avrupa Parlamentosu'nun özgürlük, güvenlik ve adalet alanı belirlenmesi hedefleri arasında bir denge kurulmasına yönelik bir bildiri niteliğindedir. Hedeflerin öneminin vurgulandığı zirvede 2010 yılına kadar bu hedeflere ulaşılması konusunda bir plan oluşturulmuştur. Lahey'de kabul edilen hedefler aşağıdaki gibidir;

- i. Birinci olarak diğer ülkelerin göç ve göçmen politikalarının güncellenmesi için bu ülkelerle beraber ortak iş birliği yapılması,
- ii. Yasadışı oluşan göçle etkin bir mücadele,
- iii. Göç ve göçmenlerin ait oldukları ülkelere yerleştirilmesi,
- iv. Yasadışı oluşan göçlerin kaynak ülkelere iadesi için yeni politika oluşturulması,
- v. Sınır güvenliği kapsamında operasyonel iş birliğini sağlamak için görevlendirilen ve bağımsız çalışan AB ajansı FRONTEX için fon kurulması şeklindedir (Canpolat & Arıner, 2012: 12-13).

Bu program ile birlikte, Avrupa Birliği Konseyi tarafından 2005’de kabul edilen "Göçe Yönelik Küresel Yaklaşım" bir Avrupa göç ve göçmen politikasına dönüştürölmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda ayrıca yapılan diğer faaliyetlerden biri de Avrupa Komisyonu’nun 30 Ağustos 2006 tarihinde Başkan Yardımcısı Franco Frattini’nin yönetimi altında “Göçe İlişkin bir Komisyon Görev Gücü” oluşturulmasına yönelik karar vererek, bu alandaki uygulamaları güçlendirmesidir (Özda, 2008: 97).

2008 yılına gelindiğinde "Ortak Avrupa Göç Politikası ile İlgili Komisyon Teklifi" oluşturulmuş, Ortak Avrupa Göç ve Göçmen Politikası’nın temel yapısını oluşturacak ilkeler benimsenmiştir. Bu ilkelerin yanı sıra AB’nin ilkeleri uygulayabilmesi için izlemesi gereken politika araçları da açıklanmaya çalışılmıştır. Avrupa Komisyon’u teklifine göre bu ilkeler; *i.refah, ii. dayanışma iii. güvenlik* olmak üzere 3 başlık altında ele alınmıştır.

3.2.6. Lizbon Anlaşması ve Stockholm Programı

Avrupa birliği göç ve göçmen politikalarının yapısı içindeki en etkili anlaşmalardan birisi de 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Anlaşması olmuştur. Lizbon Anlaşması önce yapılan anlaşmalarda göz ardı edilen bir konuya değinmiş ve ortak göç ve göçmen politikası oluşturmanın amacını belirlemiştir. Bu bağlamda Lizbon Anlaşması, Avrupa Topluluğu’nu oluşturan anlaşmanın içeriğini değiştiren bir anlaşma olarak adlandırılmıştır. AB’ye göç akınlarının etkin bir şekilde kontrol edilmesi, yasal olarak AB üye ölkelerinde ikamet eden diğer ölkeli vatandaşlarının eşit bir şekilde yaşam kalitesi sağlamayı ve her bir evrede AB üye ölkelerde yasal olarak koruma altına alınmasına yönelik bir ortak göç ve göçmen politikası geliştirmesinin önemini ifade eder. Bunun yanı sıra yasadışı göç ve insan ticaretiyle etkin mücadele edilmesi gerektiğini de belirtmiştir (Arslan M. İ., 2012: 106).

2009’da oluşturulmasına karar verilen *Stockholm Programı* İsveç Başkanlığı tarafından özgürlük, güvenlik ve adalet alanının diğer evresi olan üçüncü beş yıllık plan olarak açıklanmıştır (European Commission, 2020). Bu program Tampere ve Lahey Zirveleri’nde alınan kararların uygulanmasında devam niteliğinde olup 2010-2014 tarihleri arasında göç konusunda yapılacak çalışmalara katkı sağlamayı hedeflemiştir (Özgöker ve Batı, 2016: 5). Bu Zirveler’de alınan kararlar önceki alınan kararların devamı niteliğinde olup bundan sonra oluşturulacak göç ve göçmen politikaların temelini oluşturmuştur.

Stockholm programı, AB iç ve dış sınırlarına yasal olarak girişlerde ayrıcalık gösterilmesini kolaylaştırırken yasadışı göçle etkin mücadele ederek AB sınırlarının güvenliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Ancak koruma sisteminden yararlanmak isteyen kişilerin bu hakka erişebilmesine imkân verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ortak denetimlerin planlanmasına, bu denetimlerin uygulanmasına ve bunların değerlendirilmesine yönelik Frontex’in görevlerinin güçlendirilmesi üzerinde de durulmuştur (Köktaş ve Yılmaz, 2010: 16).

AB ortak bir göç ve göçmen politikalarına yönelik zemin oluştururken bir diğer taraftan AB’nin güvenliğini tehdit eden nedenlerden birisi de yasadışı göç ve insan kaçakçılığıdır. Güvenliğin oluşması ve korunması amacıyla oluşturulmuş birtakım kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlar arasında göç, güvenlik ve sığınma arasındaki iş birliğinin oluşturulması ve geliştirilmesi amacıyla kurulan FRONTEX, 2008’de Komisyon’un teklifiyle kurulan ve üye ülke yetkililerinin sınır denetimini yürütmesine olanak sağlayan bilgi erişim ve paylaşım mekanizması Avrupa Sınır Gözetim Sistemi (EUROSUR), AB’ye üye ülkelere iltica başvurusunda bulunanların ya da dış sınırları yasal olmayan yollarla geçen kişilerin parmak izlerinin kontrol edilmesi ve kimlik tespiti için veri tabanı oluşturma maksadıyla oluşturulan

Avrupa Otomatik Parmak İzi Tanımlama Sistemi (EURODAC) ve AB vize ve sınır politikasına önderlik eden Vize Bilgi Sistemi (VIS) gibi oluşumlar geliştirilen politikaları destekleyici nitelikte olup uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuştur (Yazan, 2014: 89). Bu oluşumların birlikte hareket etmesi elde edilecek başarıların artmasını sağlayacaktır.

AB ortak göç ve sığınma konularında sınır güvenliğini ve ulusal güvenliği tehdit eden her konunun çözümü için yoğun çaba göstermiştir. Bu bağlamda güvenlik odaklı politikalar geliştirmiştir. Güvenlik odak olarak ortak göç ve sığınma politikaları yasadışı göçün ve düzensiz göçün önlenmesi için büyük önem taşımaktadır. Ancak bu konuda üye ülkelerin kendi çıkarlarını önceleyen tutumları nedeniyle çeşitli fikir ayrılıkları yaşanmış ve beklenen ortak göç politikası oluşturulamamıştır.

3.3. Arap Baharı Sürecinde Avrupa Birliği Göç Politikası

2011 yılında başlayan Arap Baharı eylemleri kısa süre içerisinde Kuzey Afrika ve Ortadoğu coğrafyasına yayılmış bölge ülkelerinin neredeyse tamamında etkili olmuştur. Ancak sonuçları itibarıyla etkisi bu bölgelerle sınırlı kalmamış, uluslararası sistem üzerinde doğrudan ya da dolaylı çok farklı etkileri olmuştur. Özellikle bu bölge ile yoğun ekonomik ve siyasi ilişkileri olan AB'yi derinden etkilemiştir. AB Arap Baharı sonrası oluşan kitlesel göç akınları karşısında hazırlıksız yakalanmış, etkin politikalar üretmekte zorlanmış ve gecikmiştir. AB'nin başta göçmen politikaları olmak üzere Ortadoğu ilişkilerine dair tüm politikalarında köklü değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. AB'nin yaşanan kitlesel göç akınlarına ve mülteci krizine yaklaşımı *i.* bekleme (sessiz kalma) ve *ii.* ülkeler arasında fikir ayrılıkları olarak iki aşamada geliştiği söylenebilir. AB ülkelerinden bir kısmı kendilerini

doğrudan etkilemeyen göç akımları karşısından sessiz kalmayı yeğlemiştir. Ancak göç akınlarını ilk karşılayan ve doğrudan sınırlarına yönelik bir tehdit olarak gören ülkelerin sınır güvenliği eksenli aşırı tepkiler verdiği görülmüştür. Sınırlarına dayanan kitlesel göç sorunu konusunda üye ülkeler arasında ciddi ayrışmalar bu küresel kriz karşısında AB'nin başarısız politikalar üretmesine neden olmuştur.

Arap Baharı ülkeleriyle önceleri göçe yönelik yoğun bir iş birliği politikası yürüten AB, meydana gelen halk ayaklanmaları neticesinde kendisine yönelen kitlesel göç akınları karşısında dış sınırlarındaki kontrol mekanizmalarını artırarak güvenlik odaklı bir politika izlemeye başlamıştır. '*Arap Baharı*' sürecinin başlamasıyla ortak göç politikalarında fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. AB İtalya'nın maruz kaldığı göç akını karşısında herhangi bir adım atmamış, İtalya'yı kitlesel göçler karşısında yalnız bırakmıştır. İtalya, AB'nin bu politikasına karşılık 20 bin sığınmacı kişiye oturma izni vermiştir (Pınar, 2017). Bu sığınmacılara verilen izinler sayesinde 20 bin kişi AB topraklarında rahatça seyahat edebilmesi anlamına gelmektedir. Bu örneğe baktığımızda AB'nin ortak göç politikalarının, bütüncül değil, ülke çıkarları doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Arap Baharı süreci ile başlayan kitlesel göçlerin AB'nin uzun yıllar göç konusunda tartışacağı ve güncelliğini koruyan bir sorun olarak kalacağı söylenebilir.

BM'nin Mart 2020 verilerine göre, Suriye'de meydana gelen halk hareketleri ve iç savaş nedeniyle ülkesini terk edip komşu ülkelere sığınmak zorunda kalan mülteci sayısı, toplam 5 milyon 562 bin 204 olmuştur. Bu mültecilerin 3 milyon 586 bini Türkiye'de, 910 bin 256'sı Lübnan'da, 656 bin 103'ü Ürdün'de, 248 bin 162'si Irak'ta, 129 bin 957'si Mısır'da ve 31 bin 657'si de diğer Kuzey Afrika ülkelerinde yaşamaktadır (BM, 2020). Bu sayılar BM'nin

resmi verileri olup gerçek göç, göçmen ve mülteci sayılarının resmi kayıtların çok üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

Suriye'den gelen sığınmacılara karşı AB'nin aldığı tedbirlere bakıldığında, bu tedbirlerin genellikle sınır tedbirleri, yani sığınmacılardan korunma maksadıyla alınan tedbirler olduğu görülmüştür. Hatta Schengen Sistemi'ni bile feda etmeye varan tedbirler alınmış, Macaristan Sırbistan sınırını, Bulgaristan Türkiye sınırını ve Makedonya Yunanistan sınırını tel örgülerle kapatmıştır. AB bu dönemde, değerlerini bir kenara bırakarak kendi ülkelerindeki katliamdan kaçan Suriyelileri sınırlarından uzak tutmak için bu vb. aşırı korumacı tedbirleri hayata geçirmiştir (Özcan, 2016: 7)

Genel olarak bakıldığında Arap Baharı süreci AB'nin göç politikalarında ciddi değişiklikler oluşturmuştur. AB üyesi ülkelerin göç ve göçmenler konusunda bireysel tutumları, Birlik içerisinde fikir ayrılıklarını beraberinde getirmiştir. AB'nin kuruluş amaçları arasında olan insan hakları ve demokrasi gibi kavramlardan uzak uygulamalar sergilemesi uluslararası arenada AB'nin ağır şekilde ithamlarla eleştirilmesine neden olmuştur (Yılmaz-Elmas, 2016). Özellikle Suriye iç savaşından kaçan mültecilere sınırını kapatması ve çoğu insanın göç yollarında yaşamını kaybetmesi sonucu AB'ye yönelen eleştirilerin dozu daha da artmıştır. Bu süreçte AB gibi küresel bir gücün Arap Baharı gibi bir kriz karşısında tutarsız politikaları AB kamuoyunda da eleştirilmesine neden olmuştur.

AB'nin Arap Baharı süreci ve sonrasında gelişen kitlesel göç akınları karşısındaki politika ve uygulamaları kuruluş aşamasındaki temel amaçları durumundaki insan hakları, demokrasi, özgürlük gibi kavramlara ters düştüğü gibi uluslararası hukuk düzenlemeleri ile çelişmektedir. AB, kendilerine iltica talebinde bulunan milyonlarca göçmeni sınırları dışında tutmaya çalışmıştır. AB'nin bu tutum ve politikaları hem imzalamış oldukları Cenevre

Sözleşmesi'ne hem de AB üye ülkelerin Birlik içerisinde imzalamış olduğu hukuki düzenlemelere karşı hareket ettiklerinin göstergesi olmuştur. AB, bir yandan sığınmacıları sınır dışında tutmaya çalışırken, diğer yandan sığınmacıların sebep olabileceği güvenlik, sosyokültürel ve ekonomik riskleri sınırları dışında komşu ülkeler aracılığıyla engellemeye çalışmıştır (Duruel, 2017: 6).

AB, Arap Baharı ile başlayan kitlesel göç akınları karşısında üye ülkelerin sosyo-ekonomik çıkarlarını korumak amaçlı politikalara yönelmiştir. Bu bağlamda i.Geri Kabul Anlaşması, ii.Avrupa Komşuluk Politikası, iii. Güvenli üçüncü ülke politikalarını uygulamaya geçirmiştir.

i.Geri Kabul Antlaşmaları; Bir ülkeye yasa dışı yollardan giriş yapmış ve genellikle yasalar ile belirtilmiş olan gümrük kapıları ile diğer giriş noktalarından sayılmayan yerlerden ülkeye girmiş ve halen ülkede bulunan kişiler ile bunların dışında giriş sırasında tüm bu şartları sağlamış olsalar bile, vize süresinin bitmesi veya buna benzer nedenlerle artık söz konusu şartları taşımadıkları için bu kişilerin vatandaşı oldukları ülkelere gönderilmelerine yönelik düzenlemeleri içeren antlaşmalardır (Çelik, 2014: 1). Geri kabul anlaşmalarının birçok yönden göçmen ve mültecilerin uluslararası hukuktan kaynaklanan temel haklarını kısıtladığını ve yok ettiği düşünülmektedir. AB kendine sığınma başvurusunda bulunan Suriye'li göçmenlerin bu başvurularını bireysel olarak değerlendirmek yerine toplu bir şekilde değerlendirmede bulunarak anlaşma imzaladığı ülkeye geri göndermektedir. Söz konusu bu geri göndermeler özellikle hızlandırılmış prosedür ile yapılmakta ve bu prosedürler insan hakları ve uluslararası koruma hukuku kapsamında kaygılar yaratabilmektedir (Göçmen, 2014: 39). KAO ülkelerindeki iç karışıklıkların yakın zamanda biteceğine yönelik bir belirti olmaması, AB'yi menşe ve transit ülkelerle geri kabul anlaşmaları yapmaya yöneltmiştir. Geri

kabul anlaşmaları AB'nin göçe yönelik kendisini koruma amacıyla uyguladığı politikalaradır. Geri kabul anlaşmalarının en önemli özelliklerinden birisi de imzacı devletlerin vatandaşı olmayan üçüncü ülke vatandaşlarını da kabul etmesidir. Geri kabul anlaşmalarında imzacı devletin motivasyon unsuru da AB'nin sağlamayı taahhüt ettiği vize kolaylığı ve vize muafiyeti olmuştur (Özcan, 2016: 6).

Geri kabul anlaşmalarının AB göç ve göçmen politikaları oluşumunda önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bu anlaşma yolu ile AB, düzensiz göç ile mücadele ve iç/dış sınır kontrollerine odaklanan bir politika benimsemekte, buna bağlı olarak da düzensiz ve kitlesel göç ile mücadele de üçüncü ülkelere sorumluluk yüklemeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda AB şimdiye kadar 18 ülke ile geri kabul anlaşması imzalamıştır. İmzalamış olduğu bu 18 anlaşmanın 15'i yürürlüğe girmiştir. Bu anlamda imzalanan ilk anlaşma Fas ile 1996 yılında olurken son anlaşma ise, 2014 yılında Azerbaycan ile yapılmıştır (Çelik, 2014: 2). Türkiye ile AB, düzensiz göçle daha kapsamlı ve daha etkin mücadele etmek adına, "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma"yı 16 Aralık 2013'te imzalamış, 1 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

ii. Avrupa Komşuluk Politikası; Bu politikayla hedeflenen AB ülkelerine yasadışı yollarla giriş yapan göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki göçe yönelten sorunların çözümü için göç veren ülkelerle komşuluk politikalarının geliştirilmesidir. Bu bağlamda AB sınırları içerisinde kitlesel göçlerin neden olduğu terör eylemleri, uyuşturucu ticareti, kadın ticareti gibi sosyo-ekonomik ve kültürel sorunların çözümlenebilmesi amaçlanmıştır. AB'nin komşuluk politikalarını geliştirerek küresel anlamda da söz sahibi olduğu, küresel bir güç olduğu vurgulanmak istenmiştir. Yasadışı göçle sadece, iç/dış sınır kontrolleri ve vize işlemlerinin sıkı denetimi gibi alınan tedbirlerle mücadele edilemeyeceğini anlayan AB, sorunları

kaynağında çözerek hem kendilerine yönelen riski azaltmak hem de AB inşasının daha kolay ve rahat bir şekilde yapılmasını hedeflemektedir (Samur, 2008: 179). AB bu bağlamda göç veren ülkelerle komşuluk ilişkilerini geliştirerek göç oluşmadan, göçe neden olan sorunları ortadan kaldırmak istemiştir.

iii. *Güvenli Üçüncü Ülke*; "Güvenli üçüncü ülke kavramı, bir mültecinin herhangi bir ülkeye iltica başvurusu yapmadan önce bulunduğu, iltica ettiği ya da daha önce iltica talebinde bulunmasa da iltica talebini değerlendirmeye uygun olan ülkeyi ifade etmektedir ve AB Asgari Standart ve Usuller Yönergesinin 26. Ve 27. Maddelerinde şu şekilde düzenlenmiştir" (Duruel, 2017:8).

i. *Kişilerin hayatı ve özgürlüğü, ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba üyelik ya da siyasi düşünce esnasında tehlikeye girmeyecektir,*

ii. *Cenevre Sözleşmesi uyarınca geri göndermeme ilkesine saygı duyulacaktır,*

iii. *Uluslararası hukukta şart koşulan işkence ve salimane, insanlık dışı ya da küçük düşürücü muameleye maruz bırakılmama hakkı ihlal edilerek kişinin gönderilmesi yasaklanacaktır,*

iv. *Mülteci statüsü talep etme olasılığı bulunması ve kişinin mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda, Cenevre Sözleşmesi'ne uygun olarak koruma elde etme olasılığı mevcuttur.*

Güvenli üçüncü ülke uygulaması AB'nin mültecilere karşı haklarını koruduğunu iddia etse de AB'nin amacı mültecileri kendi sınırlarından uzak tutmaktır. Bu uygulama iltica edenlerin yasal haklarını ellerinden almaktadır. Güvenli üçüncü ülke uygulamasının beraberinde getirmiş olduğu kuralların arkasına sığınarak, AB sığınma talep eden göçmenlerin başvurularını incelemeyen, inceleme yapılmış gibi geri çevirmektedir. Bu

çerçevede iltica başvuruları geri çevrilen mülteciler geri ülkelerine gönderilerek, daha başvurularının mahkeme (temyiz) sonuçları açıklanmadan ihraç edilmekte ve yasal hakları ellerinden alınmaktadır (Turan ve Şaşkın, 2017: 53). AB bu politikalar ile göç ve göçmen politikalarında güvenlik odaklı bir tutum sergilemektedir.

AB kitlesel göçler karşısında uluslararası hukuka aykırı davranmış, sınırlarını dikenli tellerle kapatarak, mültecileri zor durumda bırakmıştır. Suriye iç savaşından kaynaklı oluşan göçlerin AB ülkelerine eşit şekilde paylaşmasından kaçınmış ve mültecilere yardım etmemiştir. Arap Baharı ve Suriye’de oluşan iç savaş sürecinde ve sonrasında AB’nin kitlesel göçler karşısında uyguladığı politikaların özellikleri şu şekildedir.

- i. Göç konusuna güvenlik odaklı yaklaşmıştır.
- ii. Göç ve mültecilerin AB ülkelerine girişi engellenmiştir.
- iii. Ulusal çıkarlar ön planda olduğu için mülteci krizinde Birlik olarak karar alınamamış ve fikir ayrılıkları oluşmuştur.

3.3.1. Arap Baharı Sonrasında Avrupa Birliği Göç Politikalarında Değişim ve Dönüşüm

Arap Baharı ile başlayan ve sonrasında devam eden ülke içi karışıklardan ve iç savaştan kaçmak isteyen insanlar kitleler halinde başta komşu ülkelere olmak üzere ülkelerinden ayrılarak kitlesel göç hareketlerini başlatmıştır. İç savaştan kaçan göçmenler ülkelerini terk ettikten sonra bir kısmı sınır ülkelere göç ederken, büyük bir kısmı da Avrupa ülkelerine yönelerek göç etmeye başlamıştır. Arap Coğrafyasında ortaya çıkan halk ayaklanmaları bölgede ve dünyada dengeleri ciddi bir şekilde etkilerken bölge ile ortak politikaları olan AB’yi de hazırlıksız yakalamıştır. İnsan hakları, özgürlük ve demokrasi bağlamında tavır alması beklenen AB, olaylar başladığında ne yapacağını tam olarak karar

verememiştir. Fransa, İngiltere ve İtalya gibi AB ülkeleri olaylara karşı bireysel olarak birtakım hamleler yapmaya çalışmıştır. Mart 2011 tarihine gelene kadar AB'den herhangi bir açıklama gelmemiştir (Aktaş, 2012: 55).

Arap Baharı'nın hızlı bir şekilde yayılması ve kitlesel göçlerin başlamasıyla AB'nin olaylara yaklaşımı demokrasi, özgürlük söyleminden uzaklaşarak, güvenlikçi bir yaklaşım sergilemesine neden olmuştur. Orta Doğu'da çok şiddetli çatışma veya değişimlere neden olan Arap Baharı'na yönelik olarak AB üye ülkeler arasında farklı yönelimler ortaya çıkmıştır. Genel olarak her üye ülke demokrasi dışı yönetimlerine karşı olarak tutum ve davranış sergilerken, bazı üye ülkelerin izlediği politikalarda farklı metotlar sergileyerek ayrıştığı gözlemlenmektedir. Bu ayrışmalarda birlik kavramından uzaklaşarak bireysel çıkar doğrultusunda kararlar alındığını görülmektedir. AB karar organları AB üyesi olan Yunanistan ve İtalya gibi sınır ülkelerinin baskıları ve yaşanan mülteci krizinde meydana gelen bot facialarını önlemek amacıyla, kitlesel göçlere ve mültecilere yönelik -öne çıkan bazılarına aşağıda yer verilen- çeşitli yeni kararlar almıştır.

Dublin 3 Tüzüğü: Üye devletlerin sorumlu tutulmasına yönelik kriterler; AB 26 Haziran 2013'te Dublin 3 Tüzüğü'nü kabul etmiştir. Mülteci ve sığınma başvurusuna hangi üye ülkenin işlem yapacağını belirlenmesine yönelik geliştirilmiştir. Bu tüzük ile AB üye ülkelerindeki göç ve sığınma politikalarında ortak bir karar alma mekanizması kurulması amaçlanmıştır. İç sınırlardaki kontrollerin kaldırılmasıyla serbest dolaşımın sağlanması ve dış sınırlarda geçişleri önleyerek güvenlik sağlanmıştır. Bütün bu yaklaşımlar ve anlaşmaların temel amacı, Ortak Avrupa Sığınma Sistemi (CEAS)'ni oluşturmaktır. Bu anlaşmadan önce giriş yapılan ilk ülkenin sığınma başvurusunu incelenmesi uygulaması, Birliğin dış sınır ülkelerini zor durumda bırakmış ve haksız bir yük dağılımını ortaya çıkarmıştır. Bu

Anlaşma'ya gelmeden önce bu yük dağılımının adaletsizliğinden kurtulmak isteyen sınır ülkeleri, sığınmacıları kaydetmeden birlik sınırları içerisinde serbest dolaşımına izin vermiştir (Hakverir, 2019).

EUROSUR: AB Sınırlarını Koruyan Teknoloji; Avrupa Sınır Gözetleme Sistemi (EUROSUR) 2013 yılında kurulmuştur. AB sınırlarını düzensiz göçlere karşı daha etkin korunmasını sağlayan, bilgilerin daha hızlı erişilmesi için kurulmuş bir bilgi paylaşım sistemidir. Düzensiz göçle mücadele ederek sınırda ve denizlerde meydana gelen mülteci krizlerini engellemek amacıyla kurulmuştur.

Acil Eylem Planı 2015; Arap Baharı ve Suriye iç savaşı ile oluşan kitlesel göçlerin sonucu olarak, Akdeniz'de oluşan düzensiz göçlerin artmasıyla AB Dışışleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini başkanlığında, 2015 yılında Dışışleri ve İçişleri bakanlarının katıldığı toplantıda Acil Eylem Planı Kabul edilmiştir.

Göçe ilişkin Avrupa Gündemi; Mültecilerin Akdeniz'de yaşadığı insanlık dramı, AB'nin göç politikalarındaki tutum ve davranışları gözden geçirmesine neden olmuştur. AB ülkelerine iltica etmek isterken hayatlarını kaybeden binlerce insan AB'nin eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur (Bayraklı ve Keskin, 2017: 157). Arap Baharı ile başlayan ve AB'nin beklemediği şekilde kitlesel göçe dönüşen mülteci krizleri karşısında Avrupa Komisyonu 13 Mayıs 2015 tarihinde yaptığı toplantıda göçe ilişkin yeni yaklaşımlar ortaya koymuştur. "Göçe İlişkin Avrupa Gündemi" (*A European Agenda on Migration*) göçe yönelik AB'nin atacağı yeni adımları içermesi bakımından göç konusunda önemli bir metin olmuştur. AB'nin göçe yönelik atacağı adımlar orta ve uzun vadede şu başlıklara odaklanmıştır:

- i. Akdeniz'deki göçmen ölümlerinin engellenmesi,
- ii. Güvenlikle ilgili AB kurumları önceliğini göçmen kaçakçılığına vermesi,
- iii. AB ülkelerine ilk etapta 40 bin sığınmacının yerleştirilmesi,
- iv. Yerinden edilmiş 20 bin kişiye AB ülkeleri tarafından korunma,
- v. Üçüncü ülkelerle diyalogun artırılması,
- vi. AB'nin dış sınırlarını teşkil eden ülkelere acil yardım fonu sağlanarak AB içerisine giriş yapan her göçmenin parmak izinin alınması sağlanacaktır (Yılmaz-Elmas, 2016: 271).

Avrupa Komisyonu aldığı bu kararlarla Akdeniz'de AB ülkelerini sosyoekonomik ve kültürel anlamda etkileyen düzensiz göçlere hızlı bir şekilde çözüm getirmeyi hedeflemiştir. Avrupa Komisyonu'nun aldığı kararlar bazı üye ülkeleri memnun etmemiştir. Özellikle İtalya ve Yunanistan'daki göçmenlerin iki yıl içinde AB üyelerine yerleştirilmesi ile AB dışından acil korunmaya muhtaç 20 bin kişinin AB ülkelerine kabul edilmesi kararı AB üyesi ülkelerin tepkilerine neden olmuştur (Pinar, 2017). AB üyesi ülkeler ülkelere alınacak sığınmacı sayısı konusunda anlaşamamıştır. Bu bağlamda ulusal çıkarlar her alanda Birlik çıkarlarının önüne geçmiştir.

Göç gündeminin eylem planı 4 sütun; Avrupa Komisyonu, Göçe ilişkin Avrupa Gündemi ile sadece Arap Baharı ve Suriye iç savaşından gelen kitlesel göçlere yönelik somut adımlar atmayarak, AB'nin uzun vadeli yeni Avrupa Göç Politikasının da temellerini atmıştır. Avrupa Komisyonu mülteci krizini ve düzensiz göçü uzun yıllardır etkin bir şekilde çözemediği göç/iltica politikalarını yenilemesi gerektiği gerçeğini görmüştür. Bu doğrultuda Konsey, göç

ve mülteci krizlerine çözüm olarak düşündüğü Dört Sütunlu bir eylem planını 2015 yılında uygulamaya başlamıştır. Bu gündem, insan haklarına saygılı, adaletli, demokratik ve özgürlükçü bir AB ortak göç politikası oluşturmak için dört eylem seviyesi belirlemektedir.

1. Düzensiz Göçü Teşvik Eden Hususların Azaltılması
2. Sınır Yönetimi, İnsan yaşamının Korunması ve Dış sınırların Güvence Altına alınması
3. Güçlü Bir AB Ortak Göç Politikası
4. Yeni Bir Yasal Göç Politikası

Avrupa Seyahat Bilgileri ve Yetkilendirme Sistemi (ETIAS); Düzensiz göçü AB sınırlarına gelmeden önce engellemek ve güvenlik kontrollerinin önceden yapılmasını sağlamak için AB'ye vizesiz seyahat etme hakkına sahip kişiler hakkında bilgi toplayarak, AB'nin daha güvenli bir yer olmasını amaçlayan ETIAS 2016 yılında kurulmuştur. Bu sistem, AB'nin dış sınırlarını daha verimli şekilde koruyarak ve iç güvenliğin artırılmasına katkıda bulunmuştur. Bu sistem ile Schengen sınırları boyunca yasal seyahati kolaylaştırmak amaçlanmıştır. EUROPOL, FRONTEX ve ETIAS'ın yakın iş birliği içerisinde çalışarak AB'nin iç ve sınır güvenliği en iyi şekilde koruması planlanmıştır. AB vatandaşlarının daha güvenli bir şekilde seyahat etmesi ve güvenli bir serbest dolaşım sağlaması için geliştirilmiş bir uygulamadır.

AB üye ülkelerinin hepsi bu kitlesel düzensiz göç hareketinden aynı derecede etkilenmemiştir. AB sınır ülkeleri olan İtalya ve Yunanistan şüphesiz bu süreçten en çok etkilenen ülkeler olmuştur. İtalya ve Yunanistan kısa sürede sınırlarında çok sayıda kitlesel, düzensiz göçe maruz kalmıştır. Sınır olmayan AB ülkeleri bu göç hareketinden az etkilendiği için ortak bir göç politikası oluşturulamamıştır. Bu durum AB ülkeleri arasında fikir ayrılıklarına ve çıkar çatışmalarına neden olmuştur. İtalya ve Yunanistan sınırlarında ve

Akdeniz de meydana gelen kaçak göçmen bot faciaları, kıyıya vuran cansız bedenler uluslararası kamuoyu tarafından insan hakları ihlali olarak nitelendirilmiştir.

3.3.2 Arap Baharı Sonrası Ortak Göç Politikalarında Kırılma ve Fikir Ayrılıkları

AB’de göç ve göçmen politikalarının gelişimine bakıldığında, bu konudaki ortak politikaların düzenli göç veya entegrasyon konularından ziyade yasadışı göç ile mücadele ve sınır kontrollerine ve güvenliğe odaklandığı görülmektedir. Bu bağlamda, politikaların oluşmasında güvenlik odaklı bir gelişim görülmektedir. Göç politikalarının gelişiminde göçe ilişkin kullanılan söylemlerin zaman içerisinde çeşitli küresel ve iç faktörler çerçevesinde değişimi/dönüşümü değerlendirilmiş ve güvenlikleştirme yaklaşımının benimsendiği olduğu ve göçün bir güvenlik ve tehdit unsuru olarak görüldüğü ortaya konulmuştur. Ancak Stockholm Programı, yeni uygulamaları beraberinde getirmiş, sadece güvenlik odaklı söylemden biraz ayrılarak göçün güvenlik dışındaki diğer boyutlarının da geliştirilmesini hedeflemiş ve çok boyutlu bir göç politikası oluşturulması gereğinin önemi vurgulamıştır.

Göç hareketlerinin özelliğinin ülkeler arasında değişiklik göstermesi, AB ülkelerinin göçe ilişkin politika ve uygulamalarının farklılaşmasına neden olmaktadır. Örneğin, Fransa gibi bazı ülkelere yasal yollardan göç etmeye çalışanların çoğu bunu ailevi sebeplere bağlı olarak yapmaktadır. Bu kişiler, ya bu ülkelerde bulunan yakınlarının yanına ya da evlilik amacıyla gitmektedir. İsviçre gibi ülkelere ise, göçmen ve mültecilerin çoğu bu ülkede çalışma ve oturma hakkına sahip olmak için gitmektedir (Keeley, 2009)

Göç türleri ve göçün zamanına yönelik geçici/kalıcı olması gibi etkenler, ülkelerin nitelikli işgücü ihtiyaçlarının karşılamanın yanı sıra, ülkelerin göç kavramını nasıl gerçekleştirmek istediklerine bağlıdır. Ancak, göçün büyük bir bölümünün devletlerin doğrudan kontrolünde olmadığı durumlarda, düzensiz göçün çok sayıda olduğunu da dikkate

almak gerekir. Birçok ülkede, o ülkelerin kamuoyunda yasal göçe antipati duyulmasına yol açan yasadışı göç hareketleri meydana gelmektedir. Düzensiz göç kavramı ve göçmenlerin topluma entegre olamadığının düşünülmesi, birçok Avrupa ülkesinde kitlesel göç hareketlerinin kısıtlanması ve aile birleşiminin zorlaştırılması ile sonuçlanmaktadır (Keeley, 2009). Göç ve göçmenlerin, göç ettikleri ülkelere uyum sağlamaları konusunda yeni uygulamalar geliştirilmelidir.

Ortak göç ve sınır güvenliği konularında ortak iş birliği konusunda önemli adımlar atılmasına rağmen, hükümetler arası düzeyde ortak hareket etme ve iş birliğini bozan bazı sorunlar da ortaya çıkabilmektedir. Bunun en belirgin örneği, Prüm anlaşmasıdır. Bu anlaşma, 27 Mayıs 2005 tarihinde İngiltere, Almanya, İspanya, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve Avusturya'dan oluşan yedi ülke tarafından imzalanmıştır ve özellikle terör ile mücadele, sınır dışında oluşan suçlar ve düzensiz göç konusunda sınır ötesi iş birliğini arttırmayı hedeflemektedir. Bu oluşum, ortak göç ve sınır güvenliği politikalarına karşı siyasi bir güç olarak ortaya çıkmış ve AB'nin bu alandaki bütünleşmesine ve ortak karar alma sürecine gölge düşürmüştür. Bu çerçevede, güvenlik açısından çok önemli olan ortak göç ve sığınma politikaları, üye ülkeler arasındaki ulusal çıkar farklılıklarından ve anlaşmazlıklardan dolayı başarısız olmuştur.

Arap Baharı ile başlayan mülteci krizinde ülkeler arasında fikir ve politika ayrılıkları oluşmuştur. Oluşan mülteci krizinden sonra Libya'da yaşanan olaylar fikir ayrılıklarının ne kadar ciddi boyutta olduğunu göstermiştir. Libya krizi üye ülkeler arasında fikir ayrılıklarının en yoğun yaşandığı konuların başında gelmektedir. Fransa'nın askeri güç ve müdahale yetkisinin Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) tarafından yönetilmesi fikrine, İtalya olumsuz bakmış askeri müdahalenin NATO'ya devredilmemesi gerektiğini

vurgulamıştır (Bayraklı ve Keskin, 2017). Almanya, çekimser kalarak askeri müdahale konusunda sessizliğini korumuştur. Fransa Ulusal Geçiş Konseyi'ne olumlu fikir beyan ederek resmi olarak tanımıştır. İsveç bu konuda daha temkinli olmak gerektiğini vurgulayarak çekimser kalmıştır (Duruel, 2017: 10). Bu yaşanan olaylar Avrupa kıtasının ortak bir dış ve göç politikası oluşturmaktan uzak olduğunu göstermiştir.

Avrupa Komisyonu'na göre, ortak göç politikalarının gelecek süreçteki en büyük sorunlardan birisi de kitlesel göçler ve yaş ortalamasının artmasıdır. Dünyanın diğer ülkelerindeki artan nüfus ve yoksulluk karşısında AB'nin yaşlanan nüfusu ve küresel güç olması AB üzerindeki göç cazibesini artırmaya devam edecektir. Bu bağlamda AB ülkelerinin göç ve mülteci sorunu sürekli olarak kendini güncelleyecektir. Bu nedenle AB ülkelerinin geçerli bir ortak göç ve sığınma politikası geliştirmesi elzemdir.

AB'nin Arap Baharı karşısındaki Birlik olarak politika ve ortak bir karar alamamasının nedeni, kurumsal karar alma mekanizmasındaki eksiklikler ve üye ülkelerin ulusal çıkarlarını ön planda tutmasıdır. Arap Baharı'nın her ülkede farklı şekilde ve şiddetle oluşmasından dolayı AB üye ülkelerin politikaları farklılık gösterebilmektedir. İsyanlar ve halk hareketleri Suriye'de iç savaş, Mısır, Tunus ve Libya'da otoriter rejimlerin devrilmesine söz konusu iken, Fas, Ürdün ve Körfez ülkelerinde olaylar aynı şiddetle görülmemiştir. Arap Baharı'nın yaşandığı ülkelerde yaşanan krizler her ülke de aynı şekilde oluşmaması AB'nin politika oluşturma sürecinin uzamasına neden olmuştur. Özellikle kitlesel göçlere yoğun bir şekilde maruz kalan sınır AB ülkeleri İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Macaristan düzensiz kitlesel göçlerle mücadele de yalnız kalmış, AB'den destek alamamıştır.

3.4. Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinin Arap Baharı Sonrası Uyguladığı Göç Politikaları

Son yıllarda yaşanan göç/göçmen krizleri AB ülkelerinde hem ulusal hem de birlik olarak önemli bir gündem maddesi olmuştur. Başta İtalya ve Almanya olmak üzere AB ülkeleri yıllardır Arap coğrafyasından yoğun göç almaktadır. Bu göç dalgaları ülkeler içinde sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda sorunlar oluşturmaktadır. Göç dalgaları AB vatandaşları içinde güvenlik kaygısı yaratmaktadır. Önceden AB sınırları içinde ortak göç ve sığınma politikaları oluşturma yolunda uygulanan gelişmeler yaşansa da Arap Baharı'nın getirmiş olduğu küresel mülteci krizi dönüm noktası olmuştur. AB ülkelerinin ulusal çıkarları birlik çıkarlarının önünde yer alması bağımsız politikaların çıkmasına neden olmuştur. Özellikle 2015' ten sonra deniz yolu aracılığıyla İtalya'ya kaçan mültecilerin Avrupa içinde sayılarının artması, AB vatandaşlarını birçok açıdan etkilemesi ülkelerin yeni göç politikalar üretmesini gerekli kılmıştır.

AB'nin son yıllarda ekonomik, sosyal ve güvenliğe ilişkin sorunların yanında en önemli sorunlarından birisi de Arap Baharı sonrasında meydana gelen ve giderek artan kitlesel göçler olmuştur. AB'nin demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi temel kavramların ışığında göç ve sığınmacı sorununa çözüm aramıştır. AB üyesi ülkelere kitlesel göçler karşısında ortak kararlar alınması gerektiğini vurgulamıştır. Kitlesel göçlerin her ülkeye eşit bir oranda dağıtarak ekonomik ve sosyal yüklerin dengeli biçimde paylaşılmasını hedeflemiştir. AB'nin göç, sığınmacı, iltica konularında tüm üye ülkelerin ortak uygulaması gereken geçerli ve yasal bir uygulama bulunmamaktadır. Bu nedenle üye ülkeler kendi ulusal çıkarlar doğrultusunda politikalar belirlemekte ve uygulamaktadır.

AB üyesi ülkeler arasında oluşturulan ortak göç ve sığınma kararları başarısız olmuştur. Avrupa'ya gelen kitlesel göçler karşısında üye ülkeler özgürlük, demokrasi

kavramlarından ziyade güvenlik odaklı politikalar uygulamışlardır. Bu politikalar sonucunda binlerce mülteci AB sınırında kalmıştır. Oluşan bu mülteci krizi ve AB'nin uygulamış olduğu sınır politikası sert bir dille eleştirilmiştir.

AB'nin kitlesel göç hareketleri ve isyanlarla birlikte, istifası istenen mevcut otoriter rejimlerle ticari ilişkileri olduğundan dolayı dış politikada çekimser kaldığı görülmektedir. Bunun altında yatan sebepler arasında hem AB'nin süreci okumadaki başarısızlığı hem de üye ülkelerin dış politika önceliklerinin farklılaşması bulunmaktadır. "Bekle-gör" politikasıyla bir süre hareket eden üye devletlerin bazı noktalarda dikta rejimleri destekleyerek süreci kötü etkilediklerini dahi dile getirmek yanlış olmayacaktır (Küçükkeleş, 2013: 11). AB, Tunus'ta 2010 Aralık ayının ortasında başlayan gösterilere ilişkin ilk resmi açıklamayı ancak Ocak 2011'de yapabirmiştir. Bu açıklamada Tunus Lideri Bin Ali rejimi kınanmamış, itidal çağrısı yapmakla yetinilmiştir (Küçükkeleş, 2013:15).

3.4.1 Sınır Olmayan AB Ülkeleri'nin Göç Politikaları

Arap Baharı ile başlayan isyanlar ve halk hareketlerine karşı AB ülkelerinin oluşturduğu politikalarda ulusal çıkarlarının ön planda olduğu görülür.

Fransa, 2008 ekonomik krizinden sonra geliştirmiş olduğu ekonomik politikalar nedeniyle Tunus rejimi ile arasında ticari bağlar oluşmuştur. Bu nedenle Tunus otoriter rejimini desteklediği görülmektedir. Fransa'nın ulusal çıkarını ön planda tutarak AB ülkelerinden bağımsız politika uygulaması diğer AB ülkeleri tarafından eleştirilmiştir. Göç ve mülteci krizinde meydana gelen göçmen/mülteci ölümlerinin nedeni olarak görülen otoriter rejimlerin desteklenmesi, Arap Baharı ile başlayan demokrasi arayışlarına engel olmuştur. Fransa, Mısır ile olan ekonomik ve ticari bağları dolayısıyla Mısır'da yaşanan isyan ve halk hareketlerine de sessiz kalmıştır. Fransa, Tunus ve Mısır'da yaşanan halk hareketlerine sessiz

kalmayı tercih etse de Libya’da bu tavrından vazgeçmiş aktif politika izlemiştir. Libya’da yaşanan isyanlara uluslararası aktörlerle birlikte NATO’nun askeri müdahale yapması gerektiğini vurgulamıştır. Libya otoriter rejim lideri Kaddafi yönetimini kınamış, ekonomik ve askeri yaptırım kararlar alınması gerektiğini savunmuştur. Fransa’nın Libya’da meydana gelen olaylara, aktif ve saldırgan bir tutum izlemesinde Libya’nın coğrafi yakınlığı, bu bölgede bulunan zengin petrol ve yer altı kaynaklarının varlığı etkin rol oynamıştır (Küçükkeleş, 2013: 19). Fransa’nın uygulamış olduğu politikalara baktığımızda, Libya gibi ekonomik ve siyasi ulusal çıkarlarının olduğu ülkelerde aktif politikalar izlemiş, Mısır gibi otoriter rejimlerle ortak politikaları olduğu ülkeler ise sessiz kalarak pasif politikalar izlemiştir.

Almanya’nın Arap Baharı’na bakışı, ekonomik olarak ticari bağları olmasına rağmen askeri politikalarda temkinli ve sessiz kalmayı tercih etmiştir. Almanya’nın Rusya’ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için Kuzey Afrika bölgelerindeki petrol kaynaklarını ihraç etmektedir. Almanya’nın bu bölgedeki ülkelere silah ihraç etmesi, ekonomik ve ticari bağların çok yönlü olduğunu göstermektedir. Almanya, Tunus’taki halk hareketlerine diğer AB ülkeleri gibi hazırlıksız yakalanmasına rağmen, Fransa gibi olayların başında otoriter rejim yanlısı bir politika izlememiştir. Başlangıçtan itibaren halk hareketlerinin yanında olan Almanya bu yönü ile Bin Ali sonrası Tunus’ta Fransa ve diğer ülkelere oranla daha avantajlı bir konuma gelmiş, ekonomik ve teknik konularda işbirliği süreci belirli bir çerçeveye oturtulmuştur (Küçükkeleş, 2013: 20). Almanya, AB ile ortak hareket ederek kendi politikalarını oluşturmaya çalışsa da ulusal çıkarları söz konusu olduğu durumda AB’ye karşı zıt tutumlar sergileyebilmektedir. Almanya’nın genel olarak Arap Baharı sonrası göç politikaları ekonomik ve ticari odaklı olup insan hakları, demokrasi gibi kavramlara vurgu yapmamıştır. Bu bağlamda çevresel sorunlarda ve özellikle Arap Coğrafyası’nda yaşanan sorunlara genel olarak yaklaşımı silah-güç kullanılmaması yönünde bir tutum sergilemiştir.

Almanya'nın askeri müdahale karşıtı tutumu Suriye'deki iç savaş karşısında da görülmüştür. Almanya'nın bu süreçte özellikle askeri müdahaleden kaçınarak ekonomik yaptırımlar ile otoriter rejimlere karşı politika izlemiş olması AB ile paralel bir politika izlediğinin göstergesi olmuştur.

AB'nin en gelişmiş ve nüfus olarak büyük ülkelerinden olan, Almanya ve Fransa'nın Arap Baharı sonrasında göç politikalarındaki farklılık, AB'nin ortak bir göç politikası oluşturamamasına sebep olmaktadır. Almanya ticari ve ekonomik ilişkileri nedeniyle AB'nin küresel gücünü daha fazla öne çıkarmayı hedeflemektedir. AB'nin lokomotifleri olan iki ülkenin ortak göç politika oluşturma sürecinde temel zıt görüşler, AB'yi ortak göç politika oluşturma konusunda başarısız olmasına neden olmaktadır.

3.4.2. Sınır AB Ülkeleri'nin Göç Politikaları

Macaristan göç ve göçmenlerin Almanya, İsviçre gibi ülkelere ulaşmaları için geçiş güzergahında bulunan bir ülkedir. En fazla mültecinin bulunduran Batı Balkan ülkeleri arasında yer almaktadır. Arap baharı ile başlayan mülteci krizinin yaşandığı dönem de mülteci ve sığınmacılar bu ülkeyi Avrupa ülkelerine geçmek için kullanmışlardır. Mülteci krizinde, Macaristan'ın geçiş ülkesi haline gelmesinin bir nedeni ise mülteci karşıtı söylem ve politikalarıdır. Macaristan'ın bu tutumu ve sınır kontrollerinde yetersiz uygulamaları nedeni ile mülteci ve düzensiz göç sayısı artmıştır. Bu oluşan düzensiz göçün Avrupa ülkelerine ulaşması sonucunda, AB ülkeleri tarafından ağır eleştirilere maruz kalmıştır.

2015 yılının ortalarında, göçmenlerin büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapan sınır ülkeleri diğer AB ülkelerden destek alamaması sonucu, AB içinde fikir ayrılıkları ve kırımların yaşanmasına neden olmuştur. Macaristan, 2015 yılında ülkesinde mülteci sayısının 60 binin üzerinde olduğunu ve kotasının üstüne çıktığını belirterek bundan sonra

mülteci kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Dublin sözleşmesini askıya aldığını ilan etti. Macaristan'ın bu tutumu karşısında gelişmiş AB ülkelerinden olan Fransa ve Almanya şiddetle karşı çıktı ve Macaristan bu karardan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu kararı uygulamaya geçiremeyen Macaristan meclisin onayı ile Sırbistan sınırına tel çekme kararı aldı. Fransa bu kararı sert şekilde eleştirmiştir. Almanya bu karara sessiz kalmıştır. Çünkü bu güzergahtan gelen göçmenlerin önünün kapanması Almanya'nın düzensiz göç ile mücadelesinde etkili olmuştur. Macaristan bu uygulama ile Sırbistan sınırdan gelen göçmenlerin ülkesine girişine engel olmayı hedeflemiştir.

Macaristan Dublin sistemini askıya alma kararından vazgeçtiğini söylese de sınırlarından girip başka ülkelere gitmek isteyen mültecilerin kayıtlarını almayarak bir nevi bu sistemi uygulamadığını veya askıya aldığı görülmektedir. Üye ülkeler Macaristan'ın kayıt altına alma sistemini uygulamak zorunda olduğunu vurgularken, "AB'nin hala uygulanabilir bir ortak politika belirleyememiş olmasının bedelini ödemekten kaçınarak Macaristan'a baskıyı arttırdı." (Bayraklı ve Keskin, 2017).

Macaristan AB ile göç politikalarında fikir ayrılıkları devam ederken Sırbistan sınırına tel örgü ile kapatmıştır. Macaristan'ın bu uygulamasından sonra Bulgaristan'da Slovenya sınırını, Slovenya ise Hırvatistan sınırını tel örgüler ile kapatmıştır. Bu uygulamalar göstermektedir ki; "AB, izlemiş olduğu politikalarla, kurum olarak mülteci meselesine hala köklü bir çözüm getirememiş ve üye devletleri kendi başlarına bırakmış olmanın yanı sıra bir de üye devletlerin birbirlerine karşıt konuma gelmelerine yol açmıştır." (Bayraklı ve Keskin, 2017). Yaşanan bu süreçte üye ülkeler arası fikir ayrılıkları birlik içinde karar alınamamasına neden olmuştur. AB'nin ortak bir politika oluşturamaması sonucu Macaristan ve Fransa karşı karşıya gelmiş ve düzensiz göç konusunda birbirlerini eleştirmişlerdir

AB içinde düzensiz göç ve mülteci tartışmalar devam ederken, bütün dünyayı derinden sarsan ve AB'nin artık bu sorumluluktan kaçamayacağını gösteren bir fotoğraf yayınlandı. Eylül 2015'te Bodrum sahiline vuran cansız bir bebek fotoğrafı, Aylan Kurdi. Bu hadise dünya ve Avrupa kamuoyunda geniş yankı uyandırdı. Bunun neticesinde Avrupalı siyasiler mülteci meselesine daha fazla kulaklarını tıkayamayacaklarını anladı. Bu noktada ilk adım Angela Merkel'den geldi. Sene sonuna doğru Almanya'ya 800 bin mülteci beklediklerini ve bunların sınırdan geri çevrilmeyeceklerini açıkladı (Bayraklı ve Keskin, 2017).

Almanya'nın bu açıklaması Macaristan, Avusturya ve diğer üye ülkelerde bulunup Almanya'ya gitmek isteyen göçmenlerin Almanya'ya akın etmesine neden oldu. Almanya mülteci sayısının çok fazla olduğu gerekçesiyle kısa bir süre sonra sınırlarını kapatmıştır. İki hafta gibi kısa bir süre sonra sınırlarından henüz 100 bin sığınmacının bile girmediği Almanya, tıpkı daha önce eleştirdiği Macaristan'ın argümanlarına başvurarak gerekli kotaya vardıklarını belirterek kapılarını kapattı. Alınan bu kararın ardından Almanya ve Avusturya sınır kontrollerinde pasaport kontrolüne başladı. Almanya, daha önce Macaristan ve sınır ülkelerinin dayanışma sözlerine kulaklarını tıkarken, “dayanışma kavramına, köşeye sıkışınca kendisi başvurmak zorunda kaldı.” (Bayraklı ve Keskin, 2017).

Mültecilerin adil paylaşılması çağrısı yaparak, bu sorumluluğun sadece Almanya, İsveç, Avusturya, İtalya gibi ülkelere yüklenemeyeceğini vurguladı (Bayraklı & Keskin, 2017). Krizin başladığı zamandan beri yaklaşık iki yıl süre zarfında dayanışma ve adil paylaşımından bahseden sınır ülkelerinin çağrılarına ses çıkarmayan devletlerin tutumu göstermektedir ki mülteci meselesinde AB içinde bir dayanışmanın olmadığı açık bir şekilde ortadadır. “Almanya, Fransa, İsveç ve Avusturya gibi sadece ulusal çıkarlarına uygun olduğu

zaman Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine dayanışma kavramını hatırlatmaya çalışmaktadır.” (Bayraklı ve Keskin, 2017).

2007 yılında AB’ye giren Bulgaristan, sığınmacılar için Avrupa’ya girişin Balkan ülkelerinden biriydi. Konumu itibari ile AB için önemli olan Bulgaristan’dan mülteci krizinde ve genel olarak göç yönetiminde sorunu yönetme konusunda AB ile iş birliği içinde olması beklendi. Bu bağlamda Bulgaristan üyelik sonrası, göç politikasını üç temel yapı üzerine inşa etmeye çalışmıştır. “Demografik ve ekonomik yapı, Avrupa sınır güvenliği ve AB’nin insan hakları normuna uygunluk.” (Kanat ve Aytaç, 2018)

Suriye iç savaşı ile kitlesel göç başlamış olup kısa sürede mülteciler Bulgaristan sınırına gelmeyi başarmıştır. Bulgaristan’da AB ortak göç politikalarının yetersiz olduğu ve mülteci krizinden ülkelerinin yalnız bırakıldığını düşünerek, kendi göç politikalarını uygulamaya başlamıştır. Bulgaristan’ın bu tutumu karşısında AB tarafından şiddetli bir şekilde eleştirilmesine neden olmuştur. Dublin sözleşmesinin sığınma başvurusunda bulunulan ülkeye sorumluluk yüklemesi Macaristan gibi Bulgaristan’ın da mültecilere ve sığınmacılara yönelik politikasını değiştirmiştir. Bulgaristan sınırını Almanya, İsviçre gibi ülkelere giriş için bir geçiş ülkesi olarak gören sığınmacılar karşısında Bulgaristan yönetimi politikalarını sertleştirmiştir. Özellikle sığınmacıların geçiş için kullandıkları Macaristan’ın sınırlarına duvarlar örmesi nedeni ile Bulgaristan artık sığınmacılar için bir geçiş ülkesi haline gelirken, ülkeye giriş yapan sığınmacı sayısının da artmasına neden olmuştur (Bayraklı ve Keskin, 2017).

Macaristan’ın mültecilere yönelik katı sınır politikaları sonucu, Türkiye’yi transit ülke konumunda kullanarak Avrupa’ya gitmek isteyen mülteciler, Bulgaristan’a yönelmiştir. Bu nedenle göçmenler Batı Balkan güzergahını kullanmışlardır. Ancak Bulgaristan’ın da

politikalarını sertleştirmesi ve sınır güvenliği arttırması ile bu rota da sığınmacılar için kullanılamaz hale gelmiştir. Bunun sonucunda biręok sığınmacı Akdeniz güzergahına yönelmiştir. Bu güzergâh ise Akdeniz’de daha önce hiç olmadığı kadar insanın boğularak ölmesine neden olmuştur. Göçün giderek yoğunlaşması ve AB’nin sınırlarını korumaya yönelik çabaları, Bulgaristan da sığınmacılara duvarlar örölmesiyle vücut buldu. Özellikle sığınmacıların yoğun bir şekilde kullandığı Türkiye sınırına askeri ve sevkiyat yığılması yaparak AB’nin bir kale haline gelmesini sağladı (Bayraklı ve Keskin, 2017).

AB’nin mültecilere yönelik bu uygulamaları nedeni ile sınırlarda binlerce insan hayatını kaybetti. AB’nin Avrupa sınırlarına girmelerine engel olmak için alınan sınır önlemleri ise dünyada, insan hakları noktasında eleştirilere neden oldu. STK’ların baskısı, özellikle medyada yansıyan mültecilere yönelik uygulamalar ve mültecilere yönelik kullanılan güç, AB’nin hem kurumsal olarak hem de üye ölkeler olarak harekete geçmesini tetiklemiştir (Yılmaz-Elmas, 2016).

İtalya’nın Arap Baharı’na yönelik politikalarına baktığımızda, göç ve mülteci sorunlarının ön plana çıktığı görölmektedir. 5 Nisan 2011 tarihinde İtalya, artan kitlesel göçlere yönelik Tunus ile geri kabul antlaşması imzalamıştır. Tunus’a düzensiz göçle ortak mücadele edildiğı sürece maddi yardım yapacağını belirtmiştir. Tunus ile yapılan geri kabul antlaşması sonucunda Tunus’tan İtalya’ya göç edenlerin sayısında %75’lik bir düşüş görölmektedir. İtalya, Tunus Ulusal Geçiş Konseyi Konseyi ile de 17 Haziran 2011’de düzensiz göç ile etkin mücadele konusunda antlaşmaya varmıştır. Bu antlaşma, yasadışı yollarla İtalya’ya göç edenlerin Tunus’a geri gönderilmesini de içermekte olup ve Ocak ile Temmuz ayları arasında 12.000 göçmen Tunus’a geri iade edilmiştir (Carrera, Hertog ve Parkin, 2013: 16). Bu bağlamda AB’nin günümüzde uygulamış olduğı politikaların AB

lkelerine yasadışı yollarla yapılan güç ve göçmen hareketlerini kısmen engellediği görülmektedir. AB'nin mülteci krizlerinde uygulamış olduğu politikalara bakıldığında güvenlik odaklı bir yaklaşıml sergilediği görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İnsanlık tarihine bakıldığında önemli bir kavram olan göç kavramı çok boyutlu yönleriyle küresel bir sorun haline gelmiştir. Göçün nedenleri, etkileri, bölgesi değişse de siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçları aynı olmuştur. Düzensiz ve kitlesel göçler Arap Baharı sonrasında, belirli bölgelerde büyük artışlar göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa ülkeleri, iş gücü ihtiyacını gidermek için başka ülkelere misafir işçiler kabul etmişlerdir. 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve zamanla tüm Orta Doğu ülkelerine yayılan halk hareketleri ve isyanlar başta komşu ülkeler olmak üzere tüm dünyada etkileri görülmüştür. Arap coğrafyası olarak adlandırabileceğimiz bölgede başlayan olaylar hızlı bir şekilde büyümüş ve 2011 yılında protesto gösterileri Suriye'de iç savaşa dönüşmüştür. Tunus'ta başlayan birçok ülkeyi etkileyen bu olaylara literatürde "*Arap Baharı*" adı verilmiştir. Arap Baharı ile başlayan olaylar bireysel/kitlesel göçleri tetiklemiş Kuzey Afrika'da başlayan göçler, başta komşu ülkeler ve Avrupa Birliği ülkelerini derinden etkileyerek küresel bir krize dönüşmüştür. Günümüzde, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel anlamda büyük sorunlar yaratan kitlesel göçler AB politikalarının değişmesine neden olmuştur. AB için küresel ve kronik bir sorun haline gelen ve politikalarının oluşumunda önemli bir yer tutan göç kavramı ve AB'nin Arap Baharı sonrasında değişen göç politikaları ile yapılan çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Bu çalışmada Arap Baharı sonrasında oluşan kitlesel göçlerin Avrupa Birliği Göç Politikalarına olan etkisi incelenmiştir ve çalışmamızın ana temasının anlaşılabilmesi amacıyla ilk bölümde göçe ilişkin kavramsal bir çerçeve çizilerek, göçün tanımı, nedenleri, sonuçları gibi konular ele alınmıştır. İkinci bölümde, Arap Baharı'nın oluşmasının nedenleri, sonuçları ve bu göçlerin AB bölgesine yönelmesi değerlendirilmiştir. Son bölümde ise

AB'nin göç politikalarının tarihsel gelişimi ve Arap Baharı sonrasında politikalarındaki paradigma değişimi ve oluşan kitlesel göçleri engellemek için uygulamış olduğu politikalar incelenmiştir.

Avrupa Birliği ülkeleri ekonomik ve siyasi anlamda diğer ülkelerden refah seviyeleri yüksek olduğu için tarihsel süreç içerisinde sürekli olarak göçe maruz kalan bir bölgedir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında itibaren Avrupa, yaşam kalitesini daha iyi şartlarda değiştirmeyi hedefleyen, zorunlu olarak ayrıldıkları ülkelere dönmek istemeyen kitlelerin akın ettiği bir bölge olmuştur. Göçmen/mültecilerin ülkelerinde olan iç savaş ve çatışma ortamları zorunlu kitlesel göçlere neden olmuştur. Sanayi Devrimi sonrasında oluşan AB ülkelerinin iş gücünü karşılamak amacıyla "*misafir işçi*" göçü şeklinde oluşturulan politikalar da Avrupa ülkelerine göçü teşvik etmiştir. Dönemin şartları içerisinde AB politikalarının değişiklik gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda misafir işçi göçü çerçevesinde hoşgörü ile görülen göç politikaları özellikle 1974 yılında oluşan petrol krizinden sonra yerini kısıtlayıcı, güvenlik odaklı ve sınırlayıcı politikalara bırakmıştır.

Bu bağlamda sürekli göç alan AB ülkeleri göçün olumlu ve olumsuz etkilerini kendi çıkarları doğrultusunda kontrol etmeyi düşünerek AB ülkeleri arasında ortak göç politikası geliştirmeyi hedeflemiştir. 1976 yılında kurulan Trevi Grubu ortak göç politika oluşturma girişimlerinden birisidir. AB ülkeleri için en temel sorun düzensiz ve kitlesel göçler olmuştur. Trevi Grubu'nun oluşturduğu genel prensipler, günümüze kadar gelen ortak göç politikalarının temelini oluşturup yeni politikaların oluşmasında etkili olmuştur. AB'nin ortak göç politikalarının yasal zemini göçü sınırlayıcı ve göçü azaltmaktan ziyade düzensiz göçlerle mücadele ederek mülteci krizlerini önlemeyi amaçlamıştır.

1985 yılında imzalanan Schengen Sözleşmesi Avrupa'nın göçe ilişkin güvenlik odaklı bir bakış açısının olduğunu göstermiştir. Oluşturulan Schengen Bölgesi alanı Birlik dışından olan kişiler için sınırlandırılmıştır. Böylece serbest dolaşım ilkesi, güvenlik için kontrollü olarak sınırlandırılmıştır. AB ortak göç politikalarının oluşmasında dönüm noktalarından biri de Maastricht Anlaşması'dır. Bu anlaşmaya göre ortak göç politikasının ana maddeleri olan Özgürlük, Güvenlik ve Adalet kavramlarının içeriği oluşturulmuştur. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Anlaşması ile ortak göç ve göçmen politikası oluşturmaya yönelik yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu anlaşma ile AB sınırlarının güvenlik odaklı politikalar geliştirerek korunması amaçlanmıştır.

11 Eylül 2001 yılında ABD'de meydana gelen terör saldırıları ve sonraki dönemlerde özellikle Arap Baharı sonrasında oluşan halk hareketleri, isyanlar ve iç savaş olayları kitlesel göç akınlarını Avrupa bölgelerine yöneltmiştir. AB kitlesel göçler karşısında göçü kontrol altına almak ve sınırlandırmak için çeşitli kısıtlayıcı politikalar geliştirmiştir. Bu bağlamda göçün başladığı ülkelere ya da transit ülke olarak nitelendirilen ülkelere maddi destek ve yardımlarda bulunmuş, imzalanan geri kabul anlaşmaları ile mültecileri AB bölgesinin dışında tutmayı, sınırlarında oluşan mülteci krizlerini önlemeyi amaçlamıştır. Avrupa Birliği kitlesel göçleri ve mülteci krizlerini kendi sınırları dışında tutmaya yönelik politikalar geliştirme çabaları olsa da birlik çatısı altında ortak çözümler üretmek AB açısından ciddi sorunlar teşkil etmiştir. AB üye ülkelerinin ulusal çıkarları birlik çıkarlarının önüne geçmesi, farklı fikir ayrılıklarına ve ortak göç politikalarında kırılma noktası olmuştur.

Tampere Zirvesi'nde aldığı kararlarla Avrupa Ortak Sığınma Sistemi (CEAS) oluşturulması ve üye ülkelerle aktif iş birliği konusunda anlaşmaya varılmıştır. Ortak göç politikası oluşturarak AB'yi düzensiz kitlesel göçlere karşı korumayı hedeflemiştir. AB bu

bağlamda alınan kararlarla birlikte; EUROPOL ve FRONTEX gibi kurumlar ile CEAS, EURODAC, EASO, EUROSUR ve ETIAS gibi kurum ve uygulamalarla düzensiz göçün AB sınırlarına gelmeden önlenmesi amaçlanmıştır.

Arap Baharı ve Suriye’de yaşanan iç savaş sonrasında oluşan kitlesel göçler AB ye yönelmiş, AB sınırlarında mülteci krizlerine neden olmuştur. Kitlesel göçlerin hızlı bir şekilde AB sınırlarına ulaşması AB açısından göç olgusunun tekrar ve öncelikli olarak çözülmesi gereken sorunların başında gelerek küresel bir sorun olmuştur. AB’nin dış sınırlarını oluşturan ülkeler, AB’ye yönelen düzensiz, kitlesel göçlere maruz kalmıştır. AB mültecilerin oluşturduğu sosyoekonomik sorunları adaletli bir şekilde AB ülkelerine paylaştıramamıştır. AB sınır ülkelerinin, özellikle İtalya, Macaristan, Bulgaristan gibi ülkelerin uyguladığı ulusal politikalar AB çatısı altında çeşitli anlaşmazlıklara neden olmuştur. 2010 yılında Tunus’ta başlayan ve Suriye iç savaşı ile başlayan kitlesel göçler İtalya’ya yönelmesinin ardından, üye ülkeler göçün meydana getirdiği sorunları ortak şekilde paylaşamaması nedeniyle üye ülkeler arasında sorunlar oluşturmuştur. İtalya bu duruma tepki olarak Tunuslu mültecilere ikamet izni vermiş ve bu mülteciler AB sınırları içinde ve Schengen bölgesinde serbest dolaşım hakkı elde etmiştir. İtalya’nın bu politikasının kabul edilemez olduğunu söyleyen Fransa da İtalya ile olan Schengen Anlaşması’nın geçici olarak askıya aldığını duyurmuş ve İtalya’ya sınırlarını kapatmıştır. Bu örnekte de görüldüğü gibi üye ülkelerin ulusal çıkarları birlik çıkarlarının önüne geçmiş olup ciddi sorunlar teşkil etmiştir.

AB’nin Arap Baharı sonrası politikaları genel olarak iki şarta bağlı olarak zorlu bir süreç olarak yönetilmiştir. Bunlardan ilki AB’nin son yıllarda kronik sorunu haline gelen üye ülkeler arasında ortak bir politika geliştirememek ve ulusal çıkarların, birlik

çıkarlarının önüne geçmesi nedeniyle fikir ayrılıklarının meydana gelmesidir. İkincisi ise Arap Coğrafyası bölgesinde AB'nin ekonomik ve ticari çıkarlarının olmasıdır. AB'nin uygulamış olduğu politikalara bakıldığında dönem, dönem paradigma değişimleri olmaktadır. AB'nin ticari ve ekonomik çıkarları halk hareketlerinin ve isyanların olduğu bölgelerde istikrar ve güven ortamı gerektirmiş ve bunun için temel AB değerleri olan insan hakları, demokrasi, özgürlük gibi kavramlar çıkarlar uğruna göz ardı edilmiştir. Örneğin Mısır'da AB'nin güvenlik endişeleri nedeniyle, Mısır darbe yönetim lideri Sisi öncülüğünde askeri müdahale yapılması desteklenmiştir.

AB'nin Arap Baharı sonrası bölgede sert bir şekilde eleştirilmesine neden olan bir başka konu "*AB Değerleri*" adı verilen demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi temel kavramlarla ifade edilen değerlerin sadece Avrupa ülkelerinde ve AB vatandaşlarına uygulanıyor olmasıdır. AB, Arap coğrafyası bölgesi söz konusu olduğu zamanlarda bu değerler göz ardı edilerek çifte standart uygulamış, uyguladığı politikalarda çıkarlarını her zaman ön planda tutmuştur. Suriye'den gelen mültecilere karşı AB'nin uyguladığı politikalara bakıldığında, bu politikaların genellikle sınırlarını korumak yani AB sınırlarını mültecilere karşı korumak amacıyla yapılan politikalardır. Bu bağlamda AB'nin en önemli anlaşmalarından olan Schengen Anlaşması bile bazı üye ülkeler tarafından askıya alınmış hatta kalıcı olarak Schengen sisteminin kaldırılması bile söz konusu olmuştur. Macaristan Sırbistan sınırını, Bulgaristan Türkiye sınırını ve Makedonya Yunanistan sınırını tel örgülerle kapatmıştır. Sadece bu uygulamalar bile AB'nin değerlerini göz ardı ederek, Suriye iç savaşından kaçan çaresiz mültecilere sınırlarını kapatmıştır. Avrupa değerlerine aykırı bir şekilde Suriyeli mültecilere karşı sadece sınırlarını koruma yoluna giden ve mültecilerin yaşam haklarını görmezden gelmesi AB'nin bu yaklaşımlarının insan hakları, özgürlük, demokrasi gibi değerlerinden ne kadar uzaklaştığının göstergesi olmuştur.

AB'nin Arap Baharı sonrası oluşan kitlesel göçlere karşı uyguladığı politikalar incelendiğinde, AB'nin göçmen sorununa birlik olarak "ulus üstü" bir politika geliştirememiştir. Göç sorununu sadece sınır güvenliği ve güvenlik odaklı boyutuyla ele alıp, göçün sosyal ve insani boyutu göz ardı edilmiştir. AB sınırlarında hayatlarını kaybeden milyonlarca mülteci Avrupa değerlerinin tartışılmasına ve yeniden gözden geçirilmesi gerçeğini gün yüzüne çıkarmıştır. AB'nin üye ülkelere tesir edememesi ve ortak göç politikası oluşturulamaması, üyeler arasında sert tartışmalara ve fikir ayrılıklarına neden olmuştur. AB'nin göç konusunda bazen insan odaklı politikalar geliştirmek istese de üye ülkelerde ki aşırı sağ partilerin sert tepkileriyle karşılaşmıştır. AB'nin bundan sonra ki herhangi bir göç sorunu karşısında insani odaklı mı yoksa güvenlik odaklı mı olacağı konusu hala AB içerisinde tartışma konusudur. AB'nin karşılaştığı kitlesel ve düzensiz göçler karşısında ortak göç politikalarını yenileyerek güncelleyeceği düşünülmektedir. Bu çalışma ile AB'nin Arap Baharı sonrası ve Suriye iç savaşı sonrasında oluşan düzensiz kitlesel göçlere karşı uygulamış olduğu politikalarda kısmen başarısız olduğu görülmüştür. AB'nin ilerleyen dönemlerde yeni göç politikaların geliştirilmesinde getirilen öneriler şu şekildedir:

- Sadece AB'nin çıkarına olan ekonomik göç, beyin göçü, işçi göçü gibi konularda değil, tüm göçmenler için kabul, istihdam ve sığınmacı gibi kavramların oluşmasında ortak kurallar bütünü oluşturulmalıdır. Bu kurallar tüm göçmenler için tüm AB üyesi ülkelere geçerli olmalıdır.

- AB'nin bundan sonraki dönemlerde oluşması muhtemel mülteci ve göç krizlerinde ortak göç ve sığınma politikası geliştirerek "uluslarüstü" ilkesi ile tüm üye ülkelere bu politikaları uygulatmalıdır.

- AB'nin göç ve mülteci krizlerinde sınır ülkelere verdiği maddi-manevi zararları tüm üye ülkelere sosyoekonomik ve demografik şartlarına bakılarak ortak şekilde adaletli şekilde dağıtılmalıdır.

- Mültecilerin ekonomik, ucuz iş gücü, demografik açıdan sahip olduğu önem ve potansiyel dikkate alınmalı, sadece güvenlik odaklı temel politikalar bırakılarak göç konusunu sosyal, kültürel ve insani boyutları da dikkate alınmalıdır.

- AB ülkelerine sığınmacı olarak gelen göçmenleri, ülke vatandaşları ile arasındaki iletişim kanalları artırılmalı, göçmenlere ve sığınmacılara insani boyutta yaklaşılmalı ve ikinci sınıf insani muamele edilerek insan haklarına aykırı hareket edilmemelidir.

- AB üyesi ülkelerin ulusal çıkarları doğrultusunda Birlik tarafından kabul edilen ortak politikalardan kolayca ayrılmasının veya Birlik politikalarının tersine bir politika geliştirilmesinin önüne geçilmesini sağlayacak bir sistem kurulmalı ve Birlik politikalarına karşı yapılan uygulamalara karşı siyasi ve ekonomik ciddi yaptırımlar uygulanmalıdır.

Sonuç olarak, bu çalışma Arap Baharı sonrasında oluşan kitlesel göçlerin Avrupa Birliği Göç Politikaları'na olan etkisi incelenmiştir. AB'nin kapsamlı bir ortak göç politikası hedefinin, ancak üye ülkeler arasında mevcut sosyoekonomik farkların azaltılması ile mümkün olacağı görülmüştür. Üye ülkelerin ulusal çıkarları ve mevcut ekonomik şartları ortak göç politikası uygulamasını zorlaştırmaktadır. Lizbon Antlaşması ile göç konusunda yetkili olan AB'ye oldukça büyük görev düşmektedir. Sınır ülkelerine akın eden kitlesel göçlerin maddi ve manevi külfetinin diğer üye ülkelere adil bir şekilde paylaştırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç-Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adaklı, G. (2011). Hakim Güçlere ve Hakim Gazeteciliğe Meydan Okuyan Bir Girişim: Wikileaks. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.6, Sayı.1*, 189-192.

Ağaoğulları, M. A., & Köker, L. (2008). *Tanrı Devletten Kral Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi.

Akdoğan, N. (2019). *Uluslararası Göç Kavramı Çerçevesinde Türkiye'de Göç Yönetimi Yüksek Lisans Tezi*. Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Üniversitesi Yayınları.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt.5 Sayı.20*, 293-303.

Aktaş, M. (2012). *The Arab Uprisings & The Struggle of the Soft Power in the Middle East*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Armaoğlu, F. (1991). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt I: 1914-1980*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Arslan, M. İ. (2012). The Paradoxes of European Union Immigration Policy and its Repercussions on Turkish-EU Relations. *Middle East Technical University Press*.

Avrupa Birliği'nin Genişlemesi. (2020, Aralık 2). T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: www.ab.gov.tr/109.html adresinden alındı

Ay, K., Demircioğlu, E., & Karatoprak, M. (2005). *İltica ve Göç Mevzuatı*. Ankara: İçişleri Bakanlığı.

Ayata, A., & Ercan, M. (2012). *Avrupa Birliği ve Türkiye ile İlişkileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ayaz, E. (2013). Arap Baharı Sonrası Dönemde Avrupa Birliği'nin Ortadoğu ve Akdeniz Politikalarının Geleceği ve Türkiye'nin Rolü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt.4, Sayı.1, 60-87.

Aydın, A. (2017). Avrupa Birliğinin Uluslararası Göç Politikaları Bağlamında Almanya ve Almanya'daki Mülteciler. *Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Cilt:2, Sayı:14, 541-542.

Bacık, G. (2011). Arap Baharından Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın Geleceğine Bakmak. *Müsiad Çerçeve Dergisi Sayı*, 57, 16-26.

Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Usak Yayınları.

Baldaccini, A., & Toner, H. (2007). *Whose Freedom, Security and Justice? EU Immigration and Asylum Law and Policy*. Hart Publishing.

Bartram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. Ankara: Hece Yayınları.

Battır, O. (2020). *Dünden Bugüne Uluslararası Göç Kuram, Algı ve Siyasa*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.

Bayraklı, E., & Keskin, K. (2017). Türkiye, Almanya ve AB Üçgeninde Mülteci Krizi. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları SETA Sayı*.143, 1-26.

Bendel, P. (2007). Everything Under Control? The European Union's Policies and Politics of Immigration. *The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration*, 32-48.

Bilgesam. (2012). *Yasa Dışı Göç ve Türkiye, Rapor No :42*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.

BM, B. (2020, Nisan 28). *Birleşmiş Milletler*. www.un.org:www.un.org/en/development/desa/population/publications/factsheets/index.asp, (28.04.2020) adresinden alındı

Bozkurt, E., Özcan, M., & Köktaş, A. (2012). *Avrupa Birliği Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Canpolat, H., & Arıner, H. O. (2012). *Küresel Göç ve Avrupa Birliği İle Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi, ORSAM Rapor No.123*. Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Carrera, S., Hertog, L. D., & Parkin, J. (2013). EU migration Policy After The Arap Spring: The Pitfalls of Home Affairs Diplomacy. *European Journal of Migration and Law, Volume 15, Issue 4,, 1-22*.

Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castless, S. (2006). Guesworkers in Europe: A Resurrection. *International Migration Rewiev Volume, 40 Issue, 4, 741-766*.

Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 67-91*.

Çakmak, C., Yetim , M., & Çolak, F. G. (2011). *Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.

Çelik, A. (2014). *AB Geri Kabul Anlaşması*. Konya: Konya Ticaret Odası.

Dağ, A. E. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.

Dedeoğlu, B. (2001). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. İstanbul: Boyut Yayınları.

Dedeoğlu, B. (2003). *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*. İstanbul: Boyut Yayınları.

Dietz, B. (2017). East West Migration Patterns in Enlargin Europe: The German Case. *Netzwerk Migration*, 1-14.

Doğan , V. (2006). *Türk Vatandaşlık Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Doğan, V. (1999). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 261-272.

Duruel, M. (2017). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve Kitlesele Göç Akınları Karşısındaki Durumu. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, Cilt.3, Sayı.3, 1-12.

European Commission. (2020, Kasım 12). *Global Approach to Migration and Mobility*. [www.european.ea.com: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration_en](https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration_en). adresinden alındı

European Comission. (2001). European Union: <https://ec.europa.eu/2001/55/EC,md.2>. adresinden alındı

Gençler, A. (2005). Avrupa Birliği'nin Göç Politikası. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi Sayı, 49*, 173-197.

Giddens, A. (2010). *Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi*", *Sosyoloji Başlangıç Okumalar*. Ankara: Say Yayınları.

Göçer, İ., & Çınar, S. (2014). Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt.6 Sayı.10*, 53-65.

Göçmen, İ. (2014). Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukiki Analizi. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt.13, No.2*, 21-86.

Gözkaman, A., & Paksoy, P. (2014). *Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler*. Detay Yayıncılık.

Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye'ye Yansımaları. *Tesam Akademi Dergisi Cilt, 2 Sayı, 2*, 81-100.

Hakverir, B. (2019). Avrupa Birliği Göç ve Sığınma Politikası Perspektifinde CEAS. *International Social Sciences Studies Journal, Vol.5, Issue.35*, 2597-2606.

Hansen, R. (2004). Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons. *The Political Quarterly, Volume, 74*, 25-38.

IOM (International Organization for Migration) (2013). *Göç Terimleri Sözlüğü*, Ed. Richard Perruchoud ve Jillyanne Redpath-Cross, https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, Erişim tarihi: 20.02.2021.

İçduygu, A. (2009). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923- 2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Mirekoç Araştırma Raporları, Koç Üniversitesi Yayını.

İnliceliler, N. D. (2019). 1923 Yılından Bugüne Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları ve Sosyal-Ekonomik Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi* . T.C İstanbul Maltepe Üniversitesi.

Kahanec, M., & Kurekova, L. (2011). European Union and Expansion. *IZA Policy Paper, Sayı 36*, 1-10.

Kanat, S., & Aytaç, M. (2018). Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik ile Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Cilt.40, Sayı.2*, 55-86.

Karluk, R. (2005). *Avrupa Toplulukları ve Türkiye*. İstanbul: Beta Yayınları 8. Baskı.

Keeley, B. (2009). International Migration. *The Human Face of Globalisation, OECD Publishing*, 41-63.

Khader, B. (2013). *The European Union and the Arab World : from the Rome Treaty to the Arab Spring*. Barcelona: Euro Mesco.

Kınık, E. (2010). Göç, Sürgün ve İltica. *Hayat ve Sağlık Dergisi Temmuz sayı. 2*, 36-39.

Kıyıcı, G. Ö., & Kaygısız, Ü. (2018). AVrupa Birliği'nin Geri Kabul Anlaşmalarının Avrupa Birliği Göç Politikaları ve İnsan Hakları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10 Sayı:25*, 467-484.

Koçak, Y., & Terzi , E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri,. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3-19.

Koraltan, F. H. (2016). Bir Devrim Süreci: Arap Baharı. *Yeni Ortadoğu: Toplum Siyaset ve Ekonomi Konferansı* (s. s. 30.). İstanbul: FMV Işık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Köktaş, A., & Yılmaz, Ö. (2010). Avrupa Birliği Entegre Sınır Yönetimi Modeli: Schengen Sözleşmesinden Stockholm Programına. *Polis Bilimleri Dergisi, Cilt.12, Sayı.2*, 1-21.

Küçükkeleş, M. (2013). AB'nin Ortadoğu Politikası ve Arap Baharı'na Bakışı. *SETA Analiz*, No: 63, 1-25.

Lee, E. S. (1969). A Theory of Migration , Migration İçinde. *Cambridge University Press*, 282-297.

Lodge, J., & Bayburtlu, M. (2002). *Avrupa Birliği'nin Adalet ve İçişleri Alanındaki Müktesebatı ve Türkiye'nin Uyumunu*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.

Markley, E. (2011). Social Remittances and Social Capital: Values and Practices of Transnational Social Space. *Quality of Life* 22(4), 365-378.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 431-466.

Moore, W. H., & Shelmann, S. M. (2004). Zulüm Korkusu ve Zorunlu Göç:1952-1995. *Sage Journals cilt,48 sayı,5*.

Morehouse , C., & Blomfield, M. (2011). Irregular Migration in Europe, Washington DC:. *Migration Policy Center*, 2-17.

Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye Kuramsal ve Ampirik Bir Alan Araştırması Denizli/Tavas*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Organization of African Unity. (1969). African Commission on Human and Peoples' Rights: https://www.achpr.org/files/instruments/refugee-convention/acphr_instr_conv_refug_eng.pdf adresinden alındı

Orhan, O., & Gündoğar, S. S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 7-8.

Örselli, E., & Babahanoğlu, V. (2016). Türkiye'nin Göç Yönetimi ve Göç Politikalarının Gelişimi: Bir Kamu Politikası Analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 43*, 2063-2072.

Özcan, M. (2016). Avrupa Birliği'nin Suriyeli Mülteci Politikasına Eleştirel Bir Bakış. *Eğitime Bakış, Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi, Sayı.36*, 4-8.

Özdal, B. (2008). Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci Bağlamında Avrupa Birliği'nin Göç Politikası ve İstihdam Stratejisi. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt.10, Sayı.3*, 89-121.

Özerim, M. G. (2014). Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem mi? *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi. Cilt.5, Sayı.1*, 11-48.

Özgöker, U., & Batı, G. F. (2016). Avrupa Birliği Hukukunda Göç Sorunu Parametreleri. Ekonomi. *İstanbul Arel Üniversitesi Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt.1, Sayı12*, 1-10.

Özgür, E. (2012). Genişleyen Avrupa Birliği'nin Göçmen İkilemi ve Yaşlanan İş Gücü. *Öneri Dergisi, Cilt.10, Sayı.38*, 73-85.

Özkan, I. (2003). *Göçmen İşçilerin Korunması*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Özlem-Ultan, M. (2016). *Avrupa Birliği'nde Yasa Dışı Göçün Önlenmesi ve Ülke Uygulamaları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özler, Z. (2010). *AB'de ve Türkiye'de Sınır Yönetimi*. İktisadi Kalkınma Vakfı Değerlendirme Notu: 16.

Öztürkler, H. (2012). Tunus Ekonomisinin Genel Özellikleri. *Ortadoğu Analiz*, 4(37), 52-59.

Özyakışır, D. (2013). *Göç Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Akademi Yayınları.

Paksoy, S., Paksoy, H. M., & Alancıoğlu, E. (2013). Küreselleşmenin Sosyo-Politik Etkileri: Arap Baharı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* sayı.13, 170-177.

Panara, C., & Wilson, G. (2013). *The Arab Spring: New Patterns for Democracy and International law* . Brill Nijhoff.

Penninx, R., Spencer, D., & Hear, N. V. (2008). Migration and Integration in Europe: The State of Research. *ESRC Centre on Migration, Policy and Society (COMPAS) University of Oxford* , 2-16.

Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration . *American Sociological Review* Vol.23 No.3, 256-266.

Pınar, Ö. (2017, Temmuz 17). *İtalya 200 bin göçmene vize vererek AB'den intikam alabilir*. www.bbc.com: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-406302264> adresinden alınmıştır.

Roberto, A. (2012). The International Dimension of the Arab Spring The International Spectator. *İtalian Journal of International Affairs*, 5-9.

Samur, H. (2008). Avrupa Birliği'nde Göçe Yönelik Global Yaklaşım. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi Cilt, 5 Sayı, 2*, 1-16.

Schmelz, A. (2008). Colonial Migration and Remembrance in: European. *Netzwerk Migration in Europa Berlin*, 9-10.

Sever , H., & Sever , M. (2013). Avrupa Birliği ve Türkiye Ekseninde Yasadışı Göç ve İltica Paradoksu: Domino Etkisi Sonrası Yaşananlar. *Polis Bilimleri Dergisi*, 85-108.

Sirkeci, İ. (2006). Küresel Kontrol Çabalarına Karşı Bireysel Aşma Çabaları: Türkiye ve Irak Örneklerinde Uluslararası Göçün Evrimi. *Uluslararası Göç Sempozyumu* (s. 34-36). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.

Somuncu, B. (2006). *'Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası' Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, C. (2001). Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 57-67.

Şahin, S. (2015). *Geçmiş Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*. Ankara: Pegem Akdemik Yayınları.

Şeker, D., & Uçan, G. (2016). Göç Sürecinde Kadın . *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14 (1), 199-214.

Şemşit, S. (2018). Avrupa Birliği Politikaları Bağlamında Uluslararası Göç Olgusu ve Türleri: Kavramsal Bakış. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , Cilt 25. Sayı, 1 , 269-289.

Şen, A. (2014). Kuzey Afrika ve Ortadoğu Ülkeleri İçin Atatürk'ün Dönüşümcü Liderlik Stratejileri. A. Gözkaman, & P. Paksoy içinde, *Arap Baharı Üzerine Değerlendirmeler* (s. s. 4.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Şen, Y. F., & Özkorul, G. (2016). Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Göç Araştırmaları Dergisi*. Cilt.2, Sayı.2, 86-119.

Şirin-Öner, A. (2016). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. S. I. Öner, & A. Ş. Öner içinde, *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar* (s. 13-27). İstanbul: İletişim Yayınları.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2020, Haziran 20). *Türk Dil Kurumu Sözlüğü*.
www.tdk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

Tepealtı, F. (2020). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye. Ankara:
Pegem Akademi.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi
Üniversitesi.

Toros, A. (2008). *Sorunlu Bölgelerde Göç*. Ankara: Global Strateji Enstitüsü.

Tosun, S. B., & Budak, S. (2020). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve
Mülteci Sorunu. C. Dinç içinde, *Avrupa Birliği Kurumlar ve Politikalar* (s. 423-449).
Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Turan, Y., & Şaşkın, O. (2017). AB'ye İltica Başvurularının
Değerlendirilmesinde Geri Kabul ve Güvenli Üçüncü Ülke Tartışmaları. *PESA
Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 47-56.

Uçarer, E. M. (2001). Managing Asylum and European Integration: Expanding
Spheres of Exclusion. *International Studies Perspectives, Volume.2*, 288-304.

UNHCR. (1967). [www.unhcr.org: https://www.unhcr.org/1951-refugee-
convention.html](https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html) adresinden alındı

UNHCR. (2020, Kasım 20). Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü:
<https://www.unhcr.org/tr/vatansiz-kisiler> adresinden alındı

Ünal, M. C. (2017). Arap Baharı' Sonrası Avrupa Komşuluk Politikasının
Geleceği. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt.16, Sayı.2*, 147-170.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yazan, Y. (2014). İnsan Hakları Bağlamında Avrupa Birliği'nin Yasadışı Göç
Politikası: "Türkiye Örneği. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Yiğittepe, L. (2019). Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'da Güvenlik Algılarının Dönüşümü ve Silahlanma Yarışı. O. Battır, & M. C. Özşahin içinde, *Arap Baharı Sonrası Ortadoğu Kuram ve Siyaset* (s. 95-123). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yiğittepe, L., & Battır, O. (2018). Küreselleşemeyen Bir Kavram Olarak İnsani Güvenlik. L. Yiğittepe, & Y. A. Güzelipek içinde, *Küresel Güven(lik)sizlik* (s. 212-231). İstanbul: Hiperyayın.

Yılmaz, F. (2008). *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*. Ankara: Usak Yayınları.

Yılmaz, S., & Kalkan, D. K. (2017). Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında Bir Tartışma. *ANKASAM-Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Aralık Sayı, 3, 169-199.

Yılmaz-Elmas, F. (2016). Avrupa Birliği Göç-Dış Politika İlişkisinde Paradigma Değişimi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Zartman, W. I. (2015). *Arap Spring Negotiating in the Shadow of the Intifadat*. Athens: Universty of Georgia Press.

Zielonka, J. (2013). Europe's Nev Civilizing Missions: The EU's normative Power Discourse. *Journal of Political Ideologies*, 32-35.

Zimmermann, K. F. (2005). “Introduction: What We Know About European Migration?”,, *European Migration: What Do We Know? Oxford University Press, Oxford*, 1-14.